

೨೫

೨೫/೫/೨೫

ಮಹಾಕವಿಖಿಜಪ್ರಗೀತೆ

ಚಾಮರಾಸಾಥಣೆ

ಸುಂದರಕಾಂಡ:

ಮಹಾಕವಿಭೀಲೇಜಪ್ರಣೇತೇ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣೇ

ಸುಂದರಕಾಂಡ:

[ಕನ್ನಡ / ಆಂಗ್ಲ ಪೀಠಿಕೆ, ಅನುವಾದ, ಟಿಪ್ಪಣಿಯೊಂದಿಗೆ]

ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾ ಪಠ್ಯ

ಬಿ.ಎ., ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ., ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. (ಫ್ಯಾಡ್) [ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್]

- ಸಂಪಾದಕರು -

ಡಾ|| ವಿದ್ವಾನ್ ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟ

ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ
ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು, ಬಸವನಗುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು-560004

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-560056

SUNDARA KANDA OF CHAMPURAMAYANAM OF BHOJA: A
 Prescribed Text Book in Sanskrit for Third Semester B.A./B.Sc./
 B.Sc.(FAD) Degree classes; Edited with Introduction, Translation, and
 notes in Kannada and English by **Dr. Vidwan Manjunatha Bhatta, H.O.D.**
 of Sanskrit, Vijaya College, Basavanagudi, Bangalore-560004;

Pp : 128+viii

© ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ|| ಸಿ. ಶಿವರಾಜು

ಪ್ರಕಟಣೆ ನಿರ್ವಹಣೆ : ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಬೆಲೆ : ₹. 60/-

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಡಾ|| ಲಲಿತಾ ಅಶ್ವಥ್

ನಿರ್ದೇಶಕರು

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯ

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು-560 056

ಮುನ್ನುಡಿ

ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಹೊಸ ಹೊಸ
 ಅನಿಷ್ಟಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೊಂದು ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಯೋಜನೆ. ಆ
 ಯೋಜನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ 2015-16ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎ., ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ., ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ.
 (ಫ್ಯಾಡ್) ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ
 ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ 'ಸುಂದರಕಾಂಡ' ಭಾಗವನ್ನು ಪಠ್ಯವನ್ನಾಗಿ
 ಇಡಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಂದರ ಪಠ್ಯವನ್ನು ತಮಗೆ ನೀಡಲು ನನಗೆ ಅತೀವ
 ಹರ್ಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಆಗಾಧವಾದ ಜ್ಞಾನಭಂಡಾರವನ್ನೇ ತನ್ನೊಡಲಿನಲ್ಲಿ
 ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತನ ಮೌಲ್ಯಯುತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾವು
 ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗದೆಂದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ. ಈ
 ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸಿದಾಗ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾವ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
 ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನೂಲಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಕಾರರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈಗಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ
 ತಲುಪಿಸಲು ಇದೊಂದು ಸದವಕಾಶವೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಅನಿಸಿಕೆ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿ ಭೋಜರಾಜನು
 ರಚಿಸಿರುವ 'ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ'ದ 'ಸುಂದರಕಾಂಡ' ಭಾಗವನ್ನು ಪಠ್ಯವಾಗಿ ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ.
 ಈ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲ ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ
 ನಮ್ಮದು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಸುವಿಖ್ಯಾತ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೊಂದು ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು. ಈ ಕಾಲೇಜಿನ
 ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಡಾ|| ವಿಶ್ವಾ ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟ
 ರವರಿಗೆ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವರು
 ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ
 ಸಹಯೋಕವಾಗುವಂತೆ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತದೊಂದಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ
 ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೂ, ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶ ಮತ್ತು ಮಾದರೀ ಪ್ರಶ್ನೆಪತ್ರಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿ
 ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹಾರ್ದಿಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯವನ್ನು ನಿಗದಿತ
 ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ತಮದಿಂದ ಅಂದವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
 ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ಲಲಿತಾ ಅಶ್ವಥ್ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು
 ಶ್ರಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹಾರ್ದಿಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅಧ್ಯಯನ
 ಮಾಡಲಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪನ ಮಾಡುವ ಶಿಕ್ಷಕವೃಂದವೂ ಹೆಚ್ಚು
 ಒಲವುಮಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಪಠ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊರಕಿ ಅವರ ಜ್ಞಾನ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲೆಂದು
 ಮನಸಾ ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ|| ಬಿ. ತಿಮ್ಮೇಗೌಡ
 ಕುಲಪತಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಭಾಷಾ ಜ್ಞಾನ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲೆಂದು ನಮ್ಮ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಹೊಸಹೊಸ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಭಾಷಾ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಚಾರದಲ್ಲೊಂದು ಹೊಸ ಕ್ರಾಂತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಭಾಷಾ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿ ಕ್ಷೇಷಿತವಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈಗಿರುವ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಲಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಎ./ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ./ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. (ಫ್ಯಾಡ್) ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ನಿಯುಕ್ತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪಠ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಡಾ|| ವಿಶ್ವಾ ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟ ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯವು 2015-16ರ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲಿದ್ದು ಇಂತಹ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ|| ಬಿ. ತಿಮ್ಮೇಗೌಡರವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹಾರ್ದಿಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ಲಲಿತಾ ಅಶ್ವಥ್ ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪರ್ಧನೆ ಈ ಪಠ್ಯವು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ|| ಸಿ. ಶಿವರಾಜು

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ
ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತ ದಿಗ್ಗಜರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಅದರ ಮೌಲ್ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ಇಂದಿನ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ ಪಂಚಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನಿಸಿದ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರಕಾಂಡವೆಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಎ./ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ./ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. (ಫ್ಯಾಡ್) ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಈ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಭೋಜ ಅದಂತಹ ಸುಂದರ, ಸರಳ ಕೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಂದರಕಾಂಡವೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದ ಗುರುತರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ನನಗೆ ನೀಡಿತು. ನನ್ನ ಶೈಕ್ಷಣಿಕಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಅನುಭವ, ಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದಕನಾಗಿ ನನ್ನ ಪಾಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡ, ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರ ಭಾಗವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದೇನೆ. ಆಂಗ್ಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣಮ್ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಹೊಂದಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥ ಪಂಡಿತ ಎಸ್. ರಂಗಾಚಾರ್ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸದನ, 2, ದೇವಪಾರ್ಥಿವ ರೋಡ್, ಚಾಮರಾಜಪುರಂ, ಮೈಸೂರು-4) ರವರ ಕೈತಿಯನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹಾರ್ದಿಕ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ನಾನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ ರಾಮಾಯಣಮ್ ಹಾಗೂ ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜಪುಷ್ಪೇಶ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣಮ್, ಸುಂದರಕಾಂಡಃ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರೂ, ನನ್ನ ಶ್ರೇಯೋಭಿಲಾಷಿಗಳೂ ಆದ ಪೂಜ್ಯ ಡಾ|| ಕೆ. ರಾಜಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ ಇವರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿನ ಅತಿಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದೇನೆ. ಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಈ ಮೂಲಕ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದಕನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನನಗೆ ವಹಿಸಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ|| ಎಂ.ಎಸ್. ಭವಾನಿಯವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇಂದಿನ ವಿಭಾಗಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ|| ಸಿ. ಶಿವರಾಜು ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಣಾಮಗಳು. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾದ

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಮಹಾಕವಿ ಭೋಜರಾಜ ವಿರಚಿತ 'ಸುಂದರಕಾಂಡ' ಪ್ರಕೃತ ಮೂರನೇ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಎ. / ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. / ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ. (ಫ್ಯಾಡ್) ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ 2015-16ನೇ ಸಾಲಿಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡ-ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷಾಂತರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ವ್ಯಾಕರಣ ಹಾಗೂ ಮಾದರಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿದ ಡಾ|| ವಿದ್ಯಾ ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟರವರಿಗೆ ಪ್ರಸಾರಾಂಗವು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ|| ಲಲಿತಾ ಅಶ್ವಥ್
ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಬೆಂಗಳೂರು

ಡಾ|| ಯು. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ಉಪಯುಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಮಿತ್ರ ಡಾ|| ಸಿ. ಶಿವಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಇವರುಗಳಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಭಿರುಚಿಯುಂಟಾಗಲು ಭಾಷಾಜ್ಞಾನ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ|| ಬಿ. ತಿಮ್ಮೇಗೌಡರವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಪ್ರಣಾಮಗಳು. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ನಿರಂತರ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮುದ್ರಣ ಮತ್ತು ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ|| ಲಲಿತಾ ಅಶ್ವಥ್ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ, ಒಪ್ಪು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಸಹಕರಿಸಿದ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗದ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ ಮಿತ್ರರನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಸದಾ ನನ್ನ ಸಹಕಾರಿಗಳಾದ ಡಾ|| ಶ್ರೀಮತಿ. ಕೆ.ಆರ್. ಕುಮುದವಲ್ಲೀ ಹಾಗೂ ಡಾ|| ಕೆ.ಆರ್. ಜನಾರ್ದನಾಚಾರ್ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸಹಕರಿಸಿ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ನೆರವಾದ ನನ್ನ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರ ಪೆಂ|| ವಿದ್ಯಾ ಎಸ್. ರಾಮಪ್ರಸಾದ್ ರವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸಕ್ತಿ, ಕಾಳಜಿ ತೋರಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ಈ ಪಠ್ಯದ ರಚನೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾದ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಎ.ಎಸ್. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷ ಸಹಾಯ ನೀಡಿದ ಮಿತ್ರವರ್ಗಕ್ಕೆ ನಾನು ಅಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಾಪಕರೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಬಂದೀಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತಾವು ನೀಡುವ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳಿಗೆ ಸದಾ ಸ್ವಾಗತ.

ನಿಮ್ಮವನಾದ

ಡಾ|| ವಿದ್ಯಾ ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟ
ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗಾಧ್ಯಕ್ಷರು
ವಿಜಯ ಕಾಲೇಜು,

ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-560004

ಚಂಪೂ ಪರಿಚಯ

ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳು ಒಂದಾಗಿ ಮೇಳೈಸಿರುವ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದವೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸುಮಧುರ ಪದ ಬಂಧಗಳಿಂದ ಭಾವಸ್ಪುಟತೆಯಿಂದ, ರಸಪರಿಪಾಕತ್ವದಿಂದ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಸದ್ಯದಯರನ್ನು ಆಪ್ತತೆಯಿಂದ ಸೆಳೆಯುವ ಈ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ಮೂಲವೇನು? ಈ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಭೇದ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಚ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಎಂದಿನಿಂದ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂಬ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯ ವಿಮರ್ಶಕರನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು “ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮಯೀ ಕಾಚಿಚ್ಚಂಪೂರಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೆ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ದಂಡಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 6ನೆಯ ಶತಮಾನವೆಂದು ನಿರ್ದರಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಲ ವೈಪರೀತ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಅವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರಬಹುದು. ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ 10ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಭಟ್ಟನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ನಳಚಂಪೂ ಎಂಬುದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಅಚ್ಚ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಇಂಪು, ಸೊಂಪು, ಅಲಂಪು, ಕೆಂಪು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಚಂಪೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶೃತಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಊಹೆಗೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರ ಸಾಲದು ಕಾರಣ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥವಾದ (9ನೇ ಶತಮಾನ) ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ-ದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ 12ನೇ ಶತಮಾನದ ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾವ್ಯಾಲೋಕನ-ದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ (ಈತ ದಂಡಿಯ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆಂದು ಸ್ವಯಂ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

1. ಪೀಠಿಕೆ - ಕನ್ನಡ	.....	1-23
ಪೀಠಿಕೆ - ಆಂಗ್ಲ	.....	24-34
2. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣರ್ಮ(ಮೂಲ)	.....	35-59
3. ಭಾಷಾಂತರ (ಕನ್ನಡ)	.....	60-88
4. ಭಾಷಾಂತರ (ಆಂಗ್ಲ)	.....	89-114
5. ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶ	.....	115-121
6. ಮಾದರಿ ಪ್ರಶ್ನೆಪತ್ರಿಕೆ	.....	122-128

ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ) ಇತರ ಕನ್ನಡ ಚಂಪೂಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನವಿಜಯ ಕಾದಂಬರಿ ಗದಾಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದವು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಖರ ಆಧಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರು “ಚಮಕೃತ್ಯ ಪುನಾತಿ ಸಹೃದಯಾನ್ ವಿಸ್ತಯೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರಸಾದಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಂಪೂ ಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಚಪಿ ಗತ್ಯಾಂ” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದವೆಂದೂ “ಚಂಪಯತಿ ರಸಭಾವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ಇತಿ ಚಂಪೂಃ” ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದಂಡಿಯ ನಂತರದ ಹೇಮಚಂದ್ರ, ವಾಗ್ಭಟ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಶಾರದಾತನಯ ಮುಂತಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಇದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯಂ ಶ್ರವ್ಯಂ ಸಂಬಂಧಂ ಬಹುವರ್ಣಿತಂ |

ಸಾಲಂಕೃತಂ ರಸೈಃ ಸಿಕ್ತಂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಮುದಾಪ್ಯತಂ ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ|| ಭವಿನಾಥ ತ್ರಿಪಾಠಿಯವರು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಮಯವಾದ ಅರ್ಥಗೌರವದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ ಗೇಯಲಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿಬಂದ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆಯೇ ಚಂಪೂ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಗಳು ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭೋಜನು ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯ ಕೇಳಲು ಎಷ್ಟು ಸಂತಸವೋ ಹಾಗೆ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವು ಅಷ್ಟೇ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಗದ್ಯಾನುಬಂಧರಸ-ಮಿಶ್ರಿತ ಪದ್ಯಸೂಕ್ತಿಃ ಹೃದ್ಯಾ ಹಿ ವಾದ್ಯಕಲಯಾ ಕಲಿತೇವ ಗೀತಿಃ” (ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ 1-2) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ ಕರ್ತೃ ಹರಿಚಂದ್ರನು ಬಾಲ್ಯ-ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕನ್ನೆಗೆ ಸದೃಶವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗದ್ಯಾವಲೀ ಪದ್ಯಪರಂಪರಾ ಚ

ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪ್ಯಾವಹತಿ ಪ್ರಮೋದಮ್ |

ಹರ್ಷಪ್ರಕರ್ಷಂ ತನುತೇ ಮಿಲಿತ್ಯಾ ದ್ರಾಕ್

ಬಾಲ್ಯ ತಾರುಣ್ಯವತೀವ ಕನ್ಯಾ ||

[ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ 1-9]

ಸಂಗಃ ಕಸ್ಯ ಹಿ ನ ಸ್ವಧೇತ ಸುಧಿಯಃ ಮಾದ್ವೀಕಮೃದ್ವೀಕಯೋಃ |

[ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ 1-4]

ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರನಾದ ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಮಧುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮಿಶ್ರಣದಂತೆ ಮನಾಕರ್ಷಕವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ. ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳ ಸಂಗಮವು ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯೊಂದಿಗಿರುವ ಮುತ್ತುನಹಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವೆಂದು ತತ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಕರ್ತೃ ಅಣ್ಣಮಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಗೋಪಾಲಚಂಪೂ ಕವಿ ಜೀವರಾಜನು ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಕೋಕದ ವಿಹಾರವು ಜಲವಿಹಾರದಂತೆ ಆನಂದಮಯವೆಂದೂ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕೋಮಲಕೆಲಲಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತುಳಸೀಮಾಲೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ಬಾಲಭಾಗವತ ಚಂಪೂಕೃತಿಕಾರ ಪದ್ಮರಾಜನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕವಿಗಳು

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೋ ಪಂಣಿತಿ ಹೊಂದಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಕಾರರಿಗೆ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರದ ನಿಯಮಗಳು ಹಾಗೂ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ನಿಯಮಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಂಪೂರಚನೆ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲವೆಂಬ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸ

ಗದ್ಯಪದ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಮಿಶ್ರ ರಚನಾ ಕ್ರಮವನ್ನು ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆ ಬಂದಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರೋಪಾಖ್ಯಾನವು ಮುಖ್ಯ ಉದಾಹರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅರಣ್ಯಕವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರ-ದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೇಸೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಯಕ್ಷೋಪಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೂ ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನ ನಚಿಕೇತನ ವೃತ್ತಾಂತವು ಮಿಶ್ರರಚನೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸ-ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತ, ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಇರುವುದು ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಸ್ತ ಪೂರ್ವದ ಪಾಳೇಭಾಷೆಯ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರರಚನೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಹಿತೋಪದೇಶ, ಪಂಚತಂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ, ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 2ನೇ ಶತಮಾನದ ರುದ್ರದಾಮನ ಗಿರಿನಾರ್ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರಣ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಗೃಹ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃತ್ತಗಳು ಹರಿಶ್ಚೇನ ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಗುಪ್ತನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಹಾಗೂ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಘೋಷ.

ಭಾಸ, ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಧುರಮಿಶ್ರ ಶೈಲಿಯು ಗೋಚರಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವಾಗಿದೆ.

ಇಂತಹ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂತರ್ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಇದೇ ಹೆಸರನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ತಬಕ, ಉಚ್ಚಾಪ್ಸ, ಉಲ್ಲಾಸ, ವಿಲಾಸ, ಆಶ್ಚಾಸ, ಕಾಂಡ, ಅಂಕ, ತರಂಗ, ಕಲ್ಲೋಲ, ಲಂಬಕ, ಮನೋರಥ, ಬಿಂದು, ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಹರ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಭಾಗನಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆನ್ನಬಹುದು.

- 1) ಪೌರಾಣಿಕ ಅಥವಾ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಭಾಗ
  - 2) ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಕಥಾಭಾರತ
  - 3) ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು
  - 4) ತಾತ್ಪತ್ಯ ಪ್ರಧಾನ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳು
- ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ 245 ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಇದ್ದರೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಕೇವಲ 74 ಮಾತ್ರ ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತಾದಿ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಜಾರ್ತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಬರೆದದ್ದು 2ನೆಯ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಜೈನ ಪುರಾಣವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಆರು ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. 10 ರಿಂದ 15ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು

ಕೇವಲ 20 ಕಾವ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ, ಈ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯರೇ ರಚಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು ಕೇವಲ 50 ರ ಮೇಲೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೃತಿಗಳು

1. ನಲಚಂಪೂ ಅಥವಾ ರಮಯಂತೀ ಕಥಾ - ಕೃತಿಕಾರರು ಮತ್ತು ಕಾಲ - ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ.915
2. ಮದಾಲಸಾ ಚಂಪೂ - ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ, ಕ್ರಿ.ಶ. 915
3. ಯಶಸ್ವಿಲಕಚಂಪೂ - ಸೋಮುದೇವಸೂರಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. 959
4. ಜೀವಂಧರ ಚಂಪೂ - ಹರಿಚಂದ್ರ, ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 10ನೇ ಶತಮಾನ
5. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ - ವಿದರ್ಭರಾಜ ಭೋಜರಾಜ ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63
6. ಉದಯ ಸುಂದರೀಕಥಾ - ಸೋಡ್ವಲ ಸು. ಕ್ರಿ.ಶ. 1060
7. ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ - ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ
8. ಚಂಪೂ ಭಾರತ - ಆನಂತ ಭಟ್ಟ ಕ್ರಿ.ಶ. 11ನೇ ಶತಮಾನ
9. ಪುರುದೇವ ಚಂಪೂ - ಅರ್ಪದಾಸ ಕ್ರಿ.ಶ. 13ನೇ ಶತಮಾನ
10. ವಿರೂಪಾಕ್ಷವಸಂತೋಕ್ತವ ಚಂಪೂ - ಅಹೋಬಲಸೂರಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನ
11. ಆನಂದ ವೃಂದಾವನ ಚಂಪೂ - ಪರಮಾನಂದ ದಾಸ ಕ್ರಿ.ಶ. 1524
12. ಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ - ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 1523
13. ವರದಾಂಬಿಕ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ - ತಿರುಮಲಾಂಬೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು 1540
14. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಚಂಪೂ - ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ
15. ಪಾರಿಜಾತಕರಣ ಚಂಪೂ - ಶೇಷಕೃಷ್ಣ ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
16. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾಪ್ರಬಂಧ ಚಂಪೂ - ನಮರ ಪುಂಗವ ದೀಕ್ಷಿತ ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
17. ನೃಸಿಂಹಚಂಪೂ - ಸೂರ್ಯಕವಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 16ನೇ ಶತಮಾನ
18. ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ವತಾರ ಪ್ರಬಂಧ - ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟತಿರಿ(ಭಟ್ಟಪಾದ)

19. ಆನಂದಕಂದ ಚಂಪೂ - ಮಿತ್ರಮಿತ್ರ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ.1631

20. ನೀಲಕಂಠ ವಿಜಯ ಚಂಪೂ - ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ.1636

21. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ - ವೆಂಕಟಾಡ್ಡರಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 1635

22. ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ - ವೆಂಕಟಾಡ್ಡರಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 1635

23. ದ್ರೌಪದೀ ಪರಿಣಯ ಚಂಪೂ - ಚಕ್ರಕವಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ

24. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಚಂಪೂ - ವೆಂಕಟೇಶ ಅಥವಾ ವೆಂಕಟಾಡ್ಡರಿ 17ನೇ ಶತಮಾನ

17ನೇ ಶತಮಾನ

25. ಚೋಲಚಂಪೂ - ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕವಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 17ನೇ ಶತಮಾನ

26. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ವಿಜಯ ಚಂಪೂ.

ಸಂತಾನ ಗೋಪಾಲ ಚಂಪೂ - ಅಶ್ವಿನ ರಾಮವರ್ಮ ಕ್ರಿ.ಶ. 1765-94

27. ಆನಂದರಂಗ ಚಂಪೂ - ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 18ನೇ ಶತಮಾನ

28. ಭಾಗೀರಥಿ ಚಂಪೂ - ಅಚ್ಯುತ ಶರ್ಮಾ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 1814

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅಪ್ರಕಟಿತ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದ ವಿಮರ್ಶಕರು ಪಂಚ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಚ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು

ಭೋಜನ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣ, ಅನಂತಭಟ್ಟನ ಚಂಪೂಭಾರತ, ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ, ವೆಂಕಟಾಡ್ಡರಿಯ ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟನ ನಳಚಂಪೂ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ

ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯ ಮಧುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಚಂಪೂ

ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ವಿದರ್ಭರಾಜನಾದ ಭೋಜರಾಜನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಹೊಂದಿ ಅವರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾಂಡಗಳಿಂದ ಇದರ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಭೋಜನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾಂಡಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ “ಇತಿ ವಿದರ್ಭರಾಜ ವಿರಚಿತೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 1018-63 ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಧಾರಾಧೀಶ ಭೋಜನು ಕೇವಲ ಈ ಚಂಪೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ, ಶೃಂಗಾರಪ್ರಕಾಶ, ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಗ್ರಹ, ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ, ವೇದಲಾದ 21 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು, ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕೇವಲ ವಿದ್ವಾಂಸನೂ ಕವಿಯೂ ಮಾರ್ತವಲ್ಲದೆ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬಾಲಕಾಂಡದಿಂದ ಸುಂದರಕಾಂಡವರೆಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಐದು ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ಭೋಜನು ಸ್ವಯಂ ಬರೆದಿದ್ದು. ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ಭಾರತ ಚಂಪೂತೀಲಕದ ಕರ್ತೃ ‘ಲಕ್ಷ್ಮಣ’ ಕವಿಯು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ರಾಜ ಚೂಡಾಮಣಿ ದೀಕ್ಷಿತ, ಘನಶ್ಯಾಮ, ಏಕಾಪುನಾಥ ವೇದಲಾದ ಕವಿಗಳು ‘ಉತ್ತರ ಚಂಪೂ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನಾರಾಯಣ, ರಾಮಚಂದ್ರ, ಬುಧೇಂದ್ರ, ಕಾಮೇಶ್ವರ, ಮಾನವೇದ, ಘನಶ್ಯಾಮ ಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಭೋಜರಾಜನ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತಮನೋಹರವಾಗಿದ್ದು

ಚಿತ್ರಾರ್ಷಕವಾದ ವೈದರ್ಭೀ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸುಂದರ ಅಲಂಕಾರ, ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ ಭಾವಸ್ಫುರಣೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಕಥಾರಂಭವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಗಿಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ‘ವಾಚಂ ನಿಶಮ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಸತು ನಾರದಸ್ಯ’ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಸ್ತುತಿ ಪರವಾಗಿರುವ ಲಲಿತಪದರಚನೆಗೆ ‘ನಾರಾಯಣಾಯ ನಲಿನಾಯತ ಲೋಚನಾಯ’ ಶ್ಲೋಕವು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವುದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ವನಗಮನ ಸನ್ನಿವೇಶ, ದಶರಥನ ವಿಲಾಪ, ಕೈಕೇಯಿ ನಿಂದನೆ, ರಾಮನ ತಾಯಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯವರ ಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿನಂತಿಸುವುದು, ಈ ಒಂದೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಓದುಗರನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುತ್ತವೆ. ಗದ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪದಗಳ ಕರ್ಕಶತ್ವ ಕಾಣಬರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪರಶುರಾಮರ ವರ್ಣನೆಯು ‘ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷತ್ರವರ್ಗವರ್ಷಾಪಾಟನ ಪರಿಷ್ಕರಾಪರಶ್ವಧಭರಣಭೀಷಣವೇಷಭಾಗವ .....’ ಎಂಬಂತಹ ವಾಕ್ಯವೇ ಪುಷ್ಟಿ ನೀಡುತ್ತದೆಯಲ್ಲದೆ ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದಶರಥ ‘ಸೌಜನ್ಯಭಾಜನೇ ಜನಾನುರಾಗ ನಿಲಯ ನಿರ್ಮುತರೇ ವತ್ಸಲೇ ವತ್ಸೇ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಗುಣದ ಬಗ್ಗೆ ಆತನಿಗಿರುವ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಋತುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಭೋಜನಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರೇಮ ಎಷ್ಟಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ, ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಅರಣ್ಯಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯಾವರ್ಣನೆ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾರ್ತ ವರ್ಣನೆಗಳು ಅಲಂಕಾರಮಯವಾಗಿ

ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದೆ. ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮನಾಕರ್ಷಕವಾಗ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಸುಂದರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ದುರವಸ್ಥೆಯ ವರ್ಣನೆ, ರಾವಣನ ಪರಿಚಯ, ಅಶೋಕವನ ವರ್ಣನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತ : ಇದರ ಕರ್ತೃ ಅನಂತಭಟ್ಟ. ಇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವರಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇವನ ಕಾಲವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನವ ಕಾಳಿದಾಸನೊಡನೆ ಸೋತು ಅನಂತಭಟ್ಟನು ಭಾರತ ಚಂಪೂ ಹಾಗೂ ಭಾಗವತ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ ಕಾಲವನ್ನು 11ನೆಯ ಶತಕವೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. 16ನೆಯ ಶತಕದ ಮಲಬಾರಿನ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಿರಿಯು ತನ್ನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈತನನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟಿರಿಯ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹಿರಿಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ 17ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾನವೇದನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ದೊರೆತಿರುವುದು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ 11ನೇ ಶತಮಾನದ ಕವಿ ಈತ ಎಂದೆನ್ನಬಹುದು.

ಚಂಪೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಕುರುವಿಕುಲದ ರಾಮಕವಿ, ಮಲ್ಲಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸ್ವಾಮಿ, ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ, ಕುಮಾರ ತಾತಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ ಇವರುಗಳು ರಚಿಸಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾಗಿವೆ.

ಚಂಪೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಮಹಾಭಾರತವು 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಭಾಷೆ ತುಂಬ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದೆ. ರಸಭಾವಾದಿಗಳ

ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸುವುದಾದರೆ ಚಂಪೂ ರಾಮಾಯಣದಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇರಬಹುದು. ವಿಚಿತ್ರ ಕಲ್ಪನೆ, ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಸಕ್ತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಗುಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಸ್ತಬಕಗಳು ಉತ್ತಮವಾದದ್ದೆನ್ನಬಹುದು ಉಳಿದ ಸ್ತಬಕಗಳು ಕೇವಲ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 1041 ಶ್ಲೋಕಗಳು 200ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ 12 ಸ್ತಬಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕವಿಯ ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ರಂಜನೀಯ ವರ್ಣನೆಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಪರಿತಪಿಸುವ ಪಾಂಡುವಿನ ಹಂಬಲದ ವರ್ಣನೆ, 'ಅಥ ಕದಾಚಿದಖಿಲ ಹರಿದಂತರ ನಿರಂತರ' ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ 'ಕಿಂಶುಕಸ್ಯ ವದನೇ ರುಚಿರತ್ವಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಸಂತ ಋತುವಿನ ವರ್ಣನೆಯು ಲಲಿತವದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. 'ಅಥಭಿಲ್ಲಮಲ್ಲ-ಕುರುವಲ್ಲಭಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಅನುಪ್ರಾಸ ಚಮತ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ,

ಕ್ಷೋಣೇಪತೌ ಮದಕಲಂ ಪ್ರತಿ ಕೃಷ್ಣಸಾರಂ

ತೋಣೇಮುಖೇ ಪತಿತಪಾಣಿನಖಾಂಕುರೇಽಪ್ಪಿನ್ |

ಏಣೇಕುಲಾನಿ ತರಲೈರ್ಯಮುನಾಜಲಾನಾಂ

ಮೇಣೇವಿವಾಕ್ರಿವಲನೈರ್ವಿಷಿನೇ ವಿತನುಃ ||

ಎಂಬ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನ ಎರಡನೇ ಅಕ್ಷರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ಣೇ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರದ ಅನುಪ್ರಾಸವನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆ

ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇದೊಂದು ಪ್ರೌಢ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪೂ

ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವನು ನೀಲಕಂಠದೀಕ್ಷಿತ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ತಮ್ಮ ಅಜ್ಜಾನ್ ದೀಕ್ಷಿತರ ಮೊಮ್ಮಗ. ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತರ ತಂದೆ ನಾರಾಯಣ ದೀಕ್ಷಿತ. ತಾಯಿ ಭೂಮಿದೇವಿ. ಕವಿಯೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಇದರ ರಚನಾ ಕಾಲ ಕಲಿಯುಗದ 4738. ಹೀಗಾಗಿ ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1636 ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನು ಮಧುರೆಯ ಪಾಂಡುರಾಜನಾದ ತಿರುಮಲ ನಾಯಕನ ಆಸ್ಥಾನ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಬಹುದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿ, ಹಾಗೂ ಮೀನಾಕ್ಷಿದೇವಿಯ ಪರಮಭಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಶಿವಲೀಲಾಣವ, ಗಂಗಾವತರಣ, ನಳಚರಿತ್ರೆ, ಕಲವಿಡಂಬನ, ಸಭಾರಂಜನ, ಶಿವತತ್ವರಹಸ್ಯ, ಕೈಯವನ ಪ್ರದೀಪದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗೆ ಸುಮಾರು 32 ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ನೀಲಕಂಠವಿಜಯ ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಐದು ಆಶ್ವಾಸಗಳಿದ್ದು ಸಮುದ್ರಮಥನದ ಕಥೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕವಿಯು ವಕೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷುಣ್ಣನಾದರೂ ಕಾವ್ಯೋಚಿತವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು. ವಿಡಂಬನಾತ್ಮಕ ಚಿತ್ರಣ, ಮನೋಹರ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಈ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಯು ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಮನ್ನಣೆಗಳಿಸಿದೆ.

ವಂದೇ ವಾಂಛಿತಲಾಭಾಯ ಕರ್ಮ ಕಿಂ ತನ್ನ ಕಥ್ಯತೇ |

ಕಿಂ ದಂಪತೀಮತಿ ಬ್ರೂಯಾ ಮುತಾಹೋ ದಂಪತೀ ಇತಿ ||

ಎಂಬ ವಕೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ವಕೋಕ್ತಿ ಕೌಶಲವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಮರಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರನ ವೈಭವದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ವರ್ಣನೆ, ದೂರ್ವಾಸಮುನಿಯ ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತದ ವರ್ಣನೆ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪಲಾಯನ, ಶುಕ್ರ-ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸಂಧಾನ ಸಂವಾದ, ವೈಕುಂಠದ ವರ್ಣನೆ, ಸಮುದ್ರಮಥನದ ವರ್ಣನೆ, ಹಾಲಾಹಲದ ಘೋರ ವರ್ಣನೆ, ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರ ವಿಷವನ್ನು ಕುಡಿದ ವೃತ್ತಾಂತ, ಅಮೃತದ ವಿತರಣೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣನಾಭಾಗಗಳು ಹಿತಮಿತ ಮಧುರ ಪದಬಂಧಗಳಿಂದ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೀರ್ಘಸಮಾಸವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆ ಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು. ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ ಕವಿ ತನ್ನ ವಿಡಂಬನಾ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈಯಾಕರಣಿ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಣತ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತ, ರಸಿಕನೆಂಬುದನ್ನು 'ವಾಚಿಂ ವ್ಯಾಕುರುತೇ ಚಿರಂತನಗಿರಂ ಮೀಮಾಂಸತೇಚೋಭಯೀಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪೂ

ಇದರ ರಚನಾಕಾರ ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿ. ಆತ್ರೇಯ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ರಘುನಾಥ ದೀಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಸೀತಾಂಬೆಯರ ಮಗ, ವೆಂಕಟಾದ್ವರಿಯು ನೀಲಕಂಠ ಚಂಪೂ ರಚನಾಕಾರನಾದ ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ಸಮಕಾಲೀನನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈತನ ಕಾಲ

ಕ್ರಿ.ಶ.1636 ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ವಡಗಲೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತನಾದ ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯು ವರದಾಭ್ಯುದಯ ಅಥವಾ ಹಸ್ತಿಗಿರಿ ಚಂಪೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಪ್ಪ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಹಸ್ರ, ಯಾದವ ಪಾಂಡವೀಯ, ಶ್ರವಣಾನಂದ ಸುಭಾಷಿತ ಕೌಸ್ತುಭ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾನಂದ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ವೆಂಕಟಾಧ್ವರಿಯು ಮಹಾ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಲ್ಪನೆಯುಳ್ಳ ಕವಿ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಶಾನು-ವಿಶ್ವಾವಸುಗಳೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಪಾತ್ರವಾಗಿಸಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಇಬ್ಬರು ಗಂಧರ್ವರು ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಪರ್ಯಟನೆಗಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ದೇಶ, ನಗರ, ವನ, ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ, ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವಿಭಿನ್ನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಭಿನ್ನಮತೀಯರು. ದಾರ್ಶನಿಕರು ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಚಾರವು ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ಓದುಗರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೃಶಾನುಗಂಧರ್ವ ತಾನು ಕಂಡ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ವಿಶ್ವಾವಸುಗಂಧರ್ವನು ಅವನ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನಿತ್ತು, ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಭವಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಖಂಡಿತ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ದೋಷವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ನಾವು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ

ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನೀತಿಯ ಸಾರ ಕವಿಯು ಆಶಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತಬ್ಧಗಳೆಂಬ ವಿಂಗಡಣೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಗಳೇ ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶ ಚಂಪುವಿನಲ್ಲಿ ಕವಿವಾಕ್ಯ, ಉಪೋದ್ಯಾತಗಳು ಸೇರಿ 53 ವಿಭಾಗಗಳು ಇವೆ. ಶ್ಲೋಕಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಕಾವೇರಿ ವರ್ಣನೆಯ ಒಂದು ಗದ್ಯ ಭಾಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದೆಡೆ ಗಂಧರ್ವರ ಸಂಭಾಷಣೆಯೇ ವಾಕ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ನಿರಂತರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಯಾ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರ ಕಂಡಾಗ ಕೃಶಾನುವಿನ ದೋಷಯುಕ್ತ ವರ್ಣನೆ, "ರೋಽಂತಃ ಶಶ್ಯೋಟ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಯಾಕರಣಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದು "ಕಲ್ಯಾಣೋಲ್ಲಾಸಸೀಮಾ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು ಮಧುರ ಪದ ಬಂಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಕವಿಯು ಮಧುರ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲೂ ಸಮರ್ಥನೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ಣನೆಯು ಬಹು ಕುತೂಹಲಕರವಾಗಿಯೂ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು ಕವಿಯ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರೀತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬರುವ ಅನೇಕ ಸುಭಾಷಿತಗಳು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಕುರವಿರಾಮ, ಪ್ರಭಾಕರ, ಮಧುರ ಸುಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ, ಬಾಲಕೃಷ್ಣಶರ್ಮಾ ಇವರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಳ ಚಂಪೂ ಅಥವಾ ದಮಯಂತೀ ಕಥಾ

'ಸಿಂಹಾದಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಭಟ್ಟ ಇದರ ಕರ್ತೃ. ತಂದೆ ನೇಮಾದಿತ್ಯ ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ

ಜನಿಸಿದನು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ದೊರೆ ಮೂರನೇ ಇಂದ್ರನ ಆಸ್ಥಾನಕವಿ. ಈತನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. 915 ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಭಟ್ಟನು ತನ್ನ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಬಾಣ ಕವಿಯನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಜ ತನ್ನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನನ್ನು ನೆನೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಚಂಪೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶೈಲಿ ನಲಚಂಪುವೇ ಪ್ರಥಮ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಭಾಷಾ ಶೈಲಿ ಪ್ರೌಢವಾಗಿದ್ದು, ಮಯೂರ, ಬಾಣ, ಸುಬಂಧುಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ಲೇಷದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕವಿ ಈತ. ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದ ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯಾ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಇವನ ವಿದ್ವತ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಈ ಕೃತಿಯು ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದ ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇತಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಒಂದು ಕೃತಿಯು ಓದುಗರ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಅಭಿಮತ. ಅಸಮರ್ಥ ಕವಿಗಳು ಬಾಲಕರಿಂದಂತೆ (ಕವಯೋ ಬಾಲಕಾ ಇವ) ಎಂಬುದನ್ನು “ಜನನಿರಾಗ ಹೇತವಃ” (ಜನ + ನಿರಾಗ, ಜನನಿರಾಗ) ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಮತ್ಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದು ಕವಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಯಃ ಶೃಂಗಾರಂ ಜನಯತಿ ನಾರೀಣಾಂ, ಯಃ ಕರೋತ್ಕಾಶ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ನವಂ ಧನಂ” ಎಂಬ 3ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸ್ವದ ಶ್ಲೋಕವು ಕವಿಯ ಶ್ಲೇಷ ಚಮತ್ಕೃತಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. “ಸಲಿಲಮಿವ ವಿಭಿನ್ನಂ ಜಾಹ್ನವಂ ಯಾಮುನಂ ಚ” ಎಂಬ 6ನೆಯ ಉಚ್ಚಾಸ್ವ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಈತನಿಗೆ “ಯಾಮುನತ್ರಿವಿಕ್ರಮ” ನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಉಂಟು.

ಭೋಜರಾಜ

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಚಂಪೂ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರಗನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟವನು ಭೋಜರಾಜ. ಮಾಳವದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಭೋಜನೇ ಬೇರೆ, ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃ ಅವನಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲ ವಿಮರ್ಶಕರ ಮತ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ಗ್ರೀಮಾರಾಗಾಗ್ರಿಗಾ ಭಾಗರಾಗ ವಿರಚಿತ ಎಂದಿದ್ದರೆ, ಚಂಪೂ-ರಾಮಾಯಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ಗ್ರೀವಿರ್ಭಾಗಾಗ್ರಿಗಾ ಎಂದಿರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿದರ್ಭ ರಾಜನೇ ಭೋಜನೆಂದು ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಯುದ್ಧಕಾಂಡವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕವಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇವನು ವಿದ್ಯಾಂಸನೂ, ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನೂ ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಮಾಳವದೇಶದ ಭೋಜರಾಜನೇ ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಕರ್ತೃವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಕಾಲ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕವಿಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ‘ಇದಮಿತ್ಥಂ’ ಎಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕರ ಸಂಗತಿ. ಆದರೂ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳನೇನನ ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲ 11ನೇ ಶತಮಾನವಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ ಕರ್ತನಾದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಜಶೇಖರನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಳವ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ 10ನೇ ಶತಮಾನದ ಮುಂಜವಾಕೃತಿರಾಜರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರಬಹುದು. ಭೋಜನ ರಾಜಮೃಗಾಂಕದಲ್ಲಿ ಅವನು 1047ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. 1011 ರಿಂದ 1019ರವರೆಗೆ

ಭೋಜರಾಜನು ಚಾಳುಕ್ಯರ 3ನೇ ಜಯಸಿಂಹನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭೋಜನ ಕಾಲವನ್ನು 1010 ರಿಂದ 1065 ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜೀವನ : ಬಲ್ಲಾಳ ಕವಿಯ ಭೋಜಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಭೋಜನು ಪರಮಾರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸಿಂಧುಲನ ಮಗ. ಭೋಜನು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಸಿಂಧುಲನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಮಗನನ್ನು ತಮ್ಮನಾದ ಮುಂಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮರಣವನ್ನೊಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಭೋಜನು ಮುಂಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಅನೇಕ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದನು. ಮುಂಜನು ಭೋಜನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಜ್ಯೋತಿಷಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಾಗ

ಪಂಚಾಶತ್ತಂಚಿ ವರ್ಷಾಣಿ ಸಪ್ತಮಾಸಾ ದಿನತ್ರಯಮ್ |

ಭೋಜರಾಜೇನ ಭೋಕ್ತವ್ಯಃ ಸಗೌಢೋ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥಃ ||

[55 ವರ್ಷಗಳು ಏಳು ತಿಂಗಳು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಭೋಜನು ಗೌಡದೇಶ ಸಹಿತ ದಕ್ಷಿಣಾಪಥವನ್ನು ಆಳುವನು] ಎಂದು ನುಡಿದನು.

ಆಗ ಮುಂಜನು ಭೋಜನನ್ನು ಕೂಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಭೋಜನು ವತ್ಸರಾಜನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಕೂಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಂಜನಿಗೊಂದು ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಮಾಂಧಾತಾ ಚ ಮಹೀಪತಿಃ ಕೃತಯುಗಾಲಂಕಾರಭೂತೋಗತಃ

ಸೇತುರ್ಯೇನ ಮಹೋದಧೌ ವಿರಚಿತಃ ಕ್ವಾಸೌದಶಾಸ್ಯಾಂತಕಃ |

ಅನ್ಯೇ ಚಾಪಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಪ್ರಭೃತಯೋ ಯಾತಾ ದಿವಂ ಭೂಪತೇ

ನೈಕೇನಾಪಿ ಸಮಂ ಗತಾ ವಸುಮತಿ ಮುಂಜ ತ್ವಯಾ ಯಾಸ್ಯತಿ ||

ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಓದಿದ ಮುಂಜ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಭೋಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

ಈ ಕಥೆಯು ಏನೇ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಭೋಜನು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನು ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ.

ಭೋಜನ ಕೃತಿಗಳು :

ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭೋಜನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದಾಂತ, ಆಯುರ್ವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯೆ, ಸುಭಾಷಿತ, ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ 84 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವನ ಸರಸ್ವತೀ ಕಂಠಾಭರಣ ಕೃತಿಯ ಈ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ.

“ಇಹ ಹಿ ಶಿಷ್ಯ ಶಿರೋಮಣಿ ನಿಖಿಲ ನಿರವದ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಪೂರ್ವ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಪ್ರಚಂಡ ಭುಜದಂಡ ಪರಾಕ್ರಮಾರ್ಜಿತ ಚತುರಶೀಲಿ ಬಿರುದ ಪ್ರಕಾಶಿತ ಸ್ವಕೃತ ಗ್ರಂಥ ಸಮಾಜಃ ಶ್ರೀಭೋಜರಾಜಃ.”

ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾಸೂರಿ ವಿರಚಿತ ಪ್ರಭಾವಕ ಚರಿತ ಗ್ರಂಥವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಹ್ಯೇತದ್ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ |

ಅಸೌ ಹಿ ಮಾಲವಾಧೀಶೋ ವಿದ್ವಚ್ಚ ತಿರೋಮಣಿಃ ||

ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ದೈವಜ್ಞತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ನಿರ್ಮಮೇ |

ಚಿಕ್ಕಿತ್ತಾ ರಾಜ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತರು ವಾಸ್ತುದಯಾನಿ ಚ ||

ಅಂಕ ಶಾಕುನಕಾಧ್ಯಾತ್ಮಪುಸ್ತಕ ಚೂಡಾಮಣೀನಿಹ |

ನಿಕ್ರಮಿಂ ಚಾಯಸದ್ವಾಪೇ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮೇಘಮಾಲಯಾ ||

ಶಾಸ್ತ್ರ	ಕೃತಿಗಳು
1 ಜ್ಯೋತಿಷ	ಆದಿತ್ಯ ಪ್ರತಾಪ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ರಾಜಮೃಗಾಂಕ, ವಿದ್ವಜ್ಜನ ವಲ್ಲಭ
2 ಯೋಗ	ನಾಮಮಾಲಿಕಾ, ರಾಜಮೂರ್ತಾರ್ಕಂಡ (ಯೋಗಸೂತ್ರವೃತ್ತಿ)
3 ವೇದಾಂತ	ರಾಜಮೂರ್ತಾರ್ಕಂಡ
4 ಆಯುರ್ವೇದ	ಆಯುರ್ವೇದ ಸರ್ವಸ್ವ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ವಿದ್ಯಾವಿನೋದ
5 ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ	ವ್ಯವಹಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ, ಚಾರುಚಿಯಾರ್
6 ವ್ಯಾಕರಣ	ಶಬ್ದಾಸುಶಾಸನ, ಸರಸ್ವತೀಕಂಠಾಭರಣ
7 ವಾಸ್ತುವಿದ್ಯಾ	ಸಮರಾಂಗಣ ಸೂತ್ರಧಾರ
8 ಕಾವ್ಯ	ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣ, ವಿದ್ಯಾವಿನೋದ
9 ಸುಖಾಷಿತ ಪ್ರಬಂಧ	ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಗ್ರಹ
10 ಶೈವ ದರ್ಶನ	ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಕಾಶ
11 ಅಲಂಕಾರ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಶೃಂಗಾರ ಪ್ರಕಾಶ

ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಹಿತ್ತವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು 14 ವರ್ಷ ವನವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೀತಾ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸಮೇತನಾಗಿ ಹೊರಟು ಜನಸ್ಥಾನದ ಆಶ್ರಮವೊಂದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ತಂಗಿ ಶೂರ್ಪನಖಿಯು ಕಾಮಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಭಿಕ್ಷೆ ಬೀಡಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮೂಲಕ ಆಕೆಯನ್ನು ವಿರೂಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಲಂಕೆಗೆ ತೆರಳಿದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯು ತನ್ನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಸೀತೆಯು ಅಪ್ರತಿಮ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾವಣ ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮಪ್ರಚೋದಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಾವ ಮಾರೀಚನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ರಾಮನ ಬಾಣದ ರುಚಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮಾರೀಚ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದಿದ್ದಾಗ ರಾವಣ ಆತನನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಾಯಾ ಜಿಂಕೆ (ಸ್ವರ್ಣಮೃಗರೂಪ)ಯ ರೂಪಧರಿಸಿ ಆಶ್ರಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಓಡಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೀತೆ ಮರುಳಾಗಿ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಓಡಿದು ತರಲು ಅಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೋದ ರಾಮನು ಬಹಳ ಸಮಯದಿಂದಲೂ ಬಾರದಿರುವ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಸೀತೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾವಣನು ಸನ್ಯಾಸಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಭಿಕ್ಷುಕೆಳುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಏಕಾಂಗಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಶ್ರೀರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಬಂದಾಗ ಕಟಂಧನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ತೊಂದರೆಯೊಡ್ಡಿದಾಗ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು ಅವನಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಿದ ಸುಗ್ರೀವನೆಂಬ ಕಪಿಯ ಸಖ್ಯವನ್ನು

ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸುಗ್ರೀವನಾದರೂ ಅಣ್ಣ ವಾಲಿಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ನಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮತಂಗ ಋಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ವಾಲಿಯು ಕಾಲಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವನು ಆಂಜನೇಯ ಮೊದಲಾದವರೊಡನೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ರಾಮನ ಪರಾಕ್ರಮ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಸುಗ್ರೀವ ವಾಲಿಯ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಆತನ ವಧೆಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪೂರ್ವದ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಂತೆ ಸುಗ್ರೀವನು ರಾಮನಿಗೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತೆಯೇ ಸುಗ್ರೀವನು ತನ್ನ ಕಪಿವೀರರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸೀತಾನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಅಂಗದ, ಚಾಂಬವಂತ, ಹನುಮಂತ ಇವರು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಜಟಾಯುವಿನ ಸಹೋದರ ಸಂಪಾತಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿ ಲಂಕೆಗೆ ಸೀತಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ.

ಸುಂದರ ಕಾಂಡ ಕಥಾಭಾಗ

“ನೀನೇ ಕಲಿ ಹನುಮ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಚಾಂಬವಂತರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಅವನನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದಾಗ ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಲು ಹನುಮಂತನು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ಶಿಖರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲನೂರಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕಾಲಿನ ಆಘಾತಕ್ಕೆ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ಸಮುದ್ರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನ ಮಗನಾದ ಮೈನಾಕನು ಸಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ ‘ಸುರಸೆ’ಯು ತಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ನರಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವ ‘ಸಿಂಹಕೆ’ಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಸಮುದ್ರ ತಟದ ‘ಲಂಬ’ ಎಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಉತ್ತರ ಗೋಪುರ ಕಂಡು ಅತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಂಧ್ಯಾ

ಸಮಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಹೆದರಿಸ ಬಂದ ಲಂಕಾದೇವತೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ರಾವಣನ ಉಪ್ಪರಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ನಿರಾಶನಾಗಿ ಮುಂದೆ ‘ಅಶೋಕವನ’ವನ್ನು ಸೇರಿ ‘ಶಿಂಶಪಾ’ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರುತ್ತಾನೆ. ರಾವಣನ ಆಗಮನ. ಅವನು ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಿಸುವುದು. ಇವಳೇ ಸೀತೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ತಾನೇ ಸ್ವಯಂ ರಾಮದೂತ ಹನುಮನೆಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಂಡು, ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಸುಗ್ರೀವ ಮುಂತಾದವರ ವಿಚಾರ ಅರುಹುತ್ತಾನೆ. ಸೀತೆ ಅವನು ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಕಥೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ರಾಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು (ಗುರುತಿನ) ಆಭರಣವನ್ನು ಹನುಮನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹನುಮ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಕ್ಷುಕುಮಾರ, ಇಂದ್ರಜಿತ್ತನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಹನುಮನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ರಾವಣನೆದುರು ತಂದಾಗ ರಾವಣ ಹನುಮರ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದೂತನ ವಧೆ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ವಿಭೀಷಣನ ಉಪದೇಶ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಾವಣನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅವನ ಬಾಲದ ತುದಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಲು, ಅದು ಪೂರ್ಣ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸುಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ಕ್ಷೇಮದಿಂದ ಇರುವಳೆಂದು ದೃಢಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪುನಃ ಸಮುದ್ರ ಲಂಘನ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಚೂಡಾಮಣಿ ನೀಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಪಾರ್ತಿಯನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

INTRODUCTION

A literary composition is generally termed Kavya in Sanskrit. This Kavya is recognised to be of two kinds

1. Drushya and 2. Shravya.

Under Drushya, we have the drama and such other see-able literary writings, while under Shravya, we have

1. the Prose, 2. Poetry and 3. a mixed variety of prose and poetry called the Champu.

A Champu is expected to provide full scope for the poet to reveal all his talents and to entertain the reader with varying melodies. Dandin recognises this type of composition in his Kavyadarsha where he defines it thus- 'तत्प्रधानं चम्पुः'. From this, it is obvious that the Champu kind of literature was current even before him, i.e. the 7th cent. A.D. But no Champu Kavyas as such belonging to that period are available. The (1) Jivandhara Champu by Harichandra is assigned to the 6th cent. A.D. by some scholars, while Prof T. S. Kuppuswamy Shastri holds that he lived after 900 A.D. No doubt one Harichandra is spoken of as a celebrated author by Bana, but we cannot be sure that the Harichandra mentioned by Bana is the same as the author of the Jivandhara Champu. Although earlier Champu works are not available, the Champu style must have been freely employed for their compositions by writers even from early times, for, we have in the Vedic Akhyanas, in the Buddhistic Jatakas, in the Puranas and in fables, plenty of passages where prose comes in between verses. However, the earliest Champu kavyas as such that we

are now aware of belong to the 10th cent. A.D. and they are (2) Nala Champu (or the Damayanitikatha) by Trivikrama or Simhaditya (914-16 A.D.) and (3) Yashastilaka of Somadeva (951 A.D.). The (4) Ramayana Champu by Bhoja (1018-63 A.D.) comes next and is a very popular Champu. Abhinava Kalidasa, who has not left his real name, also belongs to the 11th cent., and his (5) Bhagavata Champu is noteworthy, Anantabhata, the author of the (6) Bharata Champu and another (7) Bhagavata Champu, is said to be a rival of Abhinava Kalidasa. Although rivalry between poets should mean that they are generally contemporaries, some scholars hold that Anantabhata belongs to the 15th cent, A.D. The (8) Vishvagunadarsha Champu of Venkatadhvarin (17th cent.) is a very famous and remarkable production which is both instructive and interesting as it is satirical from beginning to end, exposing the defects of the social and religious conditions of that period in South India. The (9) Nilakanthavijaya Champu by Nilakantha Dikshita (1638 A.D.) is also a very popular work.

The five Champus namely 1. रामायणम् 2. भारतचम्पु 3. भगवत्चम्पु 4. विश्वगुणदर्शचम्पु and 5. नीलकण्ठविजयचम्पु constitute what is generally called the पञ्चचम्पुः.

THE CHAMPU RAMAYANA

The Champuramayana (sometimes called Ramayana Champu) is a proso-poetic composition narrating the story of Rama as described by Valmiki in his well-known Ramayana. Many a time the very words of Valmiki are used in the course of the work. Every kanda begins with the same word as the one found at the commencement of the corresponding Kanda of the Ramayana. The work is very popular. This popularity appears to be due to its being a very faithful narration of Valmiki's version of the story of Rama, in an elegant style.

The Champuramayana ascribed to Bhoja is an incomplete work, as the author wrote up to the end of the Sundara-kanda only. The subsequent (Yuddha) Kanda has been supplemented by Lakshmana, the son of Gangadhara and Gangambika. He lived in a village named Sanagara, probably in the Circars. He is the author also of the Bharata-Champu-tilaka.

The sequel to this work embracing the Uttara-kanda of the Ramayana is called Uttarachampu. Besides the one noticed as XVI 8180 in the Descriptive Catalogue of Sanskrit Mss. of the Mysore Oriental Library and printed in Mysore, there are other Uttarachampus by Yatiraja, by Shankaracharya, by Hariharananda, by Raghavacharya, by Garalapurishasthrin and by Vehkatadhvarin.

The Champuramayana has been commented upon by Ramachandra, Kameshvara, Narayana, Manadeva, Ghanashyama and an anonymous person.

THE AUTHOR

The view that the Champuramayana is the work of Bhoja (of Dhara) is probably wrong; for the colophon of the work simply states that it is 'विदर्भराजविरचित' The exact name of the author is not mentioned. But at the beginning of the Yuddhakanda, its author Lakshmana clearly states that the earlier Kandas were composed by Bhoja, which we may accept as quite reliable. Then comes the question 'Who is this Bhoja?' He cannot be the same as the author of the Sarasvatikanthabharana, Shringaraprakasha etc., as the colophons of these works are not the same as that of the Champuramayana.

- I (a) इति श्री महाराजाधिराज श्री भोजदेवविरचिते सस्वतीकण्ठाभरणे
- (b) इति श्री महाराजाधिराज श्री भोजदेवविरचिते श्रुङ्गारप्रकाशे ....
- II इति श्री विदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे .....

The Sarasvatikanthabharana, Shringaraprakasha and other works are assigned to Bhoja of Dhara. The city of Dhara is in Malva, while Vidarbha, of which the author of the Champuramayana was king, is Berar. There is also this geographical difficulty to accept the identity.

LIFE OF BHOJA

Bhoja of Dhara, to whom tradition assigns the Champuramayana, was the celebrated king of the Paramara dynasty. He is known to have been a contemporary of king Ananta of Kashmir (1028-1089 A.D.). Bhoja had a very glorious reign between 1018 and 1063 A.D. Abdul Fazal in his *Ain-i-Akbari* says that it was Bhoja who shifted his capital to Dhara from Ujjaini.

Bhoja was a great warrior. He fought several battles with neighbouring kings as also with the forces of Muhammad of Ghazni. Besides this, he was a great patron of learning, being himself very learned, "A Mosque at Dhara now occupies the site of the King's Sanskrit college, in a temple dedicated appropriately to Sarasvati, the goddess of Learning." "The great Bhojpur lake, a beautiful sheet of water to the south-east of Bhopal, covering an area of 350 sq. miles formed by masonic embankments closing the outlet in a circle of hills, was his noblest monument and continued to testify to the skill of his engineers until the 15th century when the dam was cut by order of a Mohammadan king and the water drained off. The bed of the lake is now a fertile plain intersected by the Indian Midland Railway.

There are some works named Bhojaprabandha, which describe Bhoja as scholar, poet and patron of learning and give us an account of his life. The works are variously written by Ballala Merutunga, Rajavallabha, Vatsaraja Subhashila, and Padmagupta. There is also an anonymous poem Bhojaprabandhasara, besides Bhojacharita, and

Bhojarajasachcharita, a play in two acts by Vedanta Vagisha Bhattacharya.

The following early life of Bhoja can be gathered from the Bhojaprabandha and the Bhojarajanka, an one act play by Sundaraviraghava.

Bhoja was a minor when his father Sindhula died and hence his uncle Munja ascended the throne. The young prince was very popular and had become very proficient in all the Kalas. Envious of this, Munja consulted an astrologer regarding the future of Bhoja and to his dismay learnt that he would reign for 55 years. Thereupon Munja decided to have the prince murdered secretly in a jungle and entrusted a tributary of his, named Vatsaraja, with the task of carrying out his decision. But the latter took pity on the young prince and concealed him somewhere. He however informed the king that he had murdered Bhoja and in proof of that showed him a sword besmeared with blood. He also gave him a green leaf on which a Shloka was written by Bhoja in his own handwriting to point out that temporal fortunes were after all hollow. On reading it, Munja became full of remorse. Later, on learning that Bhoja was alive, he vacated the throne in his favour and retired to the forest as an ascetic.

Several humorous stories about Bhoja's court-poets are related by Revana Aradhya (10th cent. A.D.) in his *Kavisamayavilasa*.

WORKS OF BHOJA

Many works on various branches of general and scientific literature such as grammar, philosophy, astronomy, medicine, law, architecture and trade are attributed to Bhoja. The following are some popular works of his.

Original Works १) सरस्वतीकण्ठाभरणम् २. शृङ्गारप्रकाशः
३. सङ्गीतप्रकाशः ४. आख्यायिकाशृङ्गारमञ्जरी ५. चम्पूरामायणम्
६. शिवदत्तस्तोत्रम् ७. विद्याविनोदः ८. चाणक्यनीतिसारः (?)
९. शालिहोत्रम् १०. तत्त्वप्रकाशः ११. युक्तिकल्पतरुः १२. सुभाषितानि
(an anthology)

Commentaries १. राजमार्तण्डः २. रघुवंशव्याख्या
३. शिवतत्त्वबालिका ४. राजवार्तिक (सांख्य)

The Champuramayana is written in the simple and graceful Vaidarbhi style. It abounds in alliterations and homely similies. Descriptions are highly imaginative. The height to which the poet's imagination can soar is seen from his description of the darkness of the Ashokavana as entering into Ravana's heart, being swept off by the women escorting Ravana at night with their torch-brooms. The elaborate description of sunset which is in prose beginning with गगनतलमिदमपरमहीधरकटकान्तरसमुद्भवदावपावकशिखाश्रेणिभिः किमु शोणितम्? etc. combines verbal melody with imagination of a high order, while the short description of moonrise in stanzas 10 and 11 of the Sundarakanda has an enchanting charm about it.

SUNDARAKANDA

THE BACKGROUND

In order to keep up the word given to his father Dasharatha, Sri Rama goes to the forest in exile for 14 years accompanied by Sita and Lakshmana. As suggested by Agastya, Lakshmana sets up an Ashram for them to stay at Panchavati. As fate would have it, there Sukrpanakha who sets her eyes on Rama is so enamoured of him that she begs and importunes Rama to have her for wife. Annoyed by her insinuations, Rama gets her deformed by getting Lakshmana to cut her nose and ear. Her feeling now converted to ones seeking revenge, she returns to Lanka and provokes her brother Ravana by describing the beauty of Sita Devi and by creating lust in Ravana's heart to make Sita his wife. Having been provoked into vengeance, Ravana requests his uncle Maricha to help him in his endeavour to abduct Sita. When Maricha, who had already tasted the arrows of Rama, refuses to comply with his requests, Rama coerces Maricha to do his bidding. Maricha is made to take the guise of a golden deer with silver spots and jewelled horns and stalk the place around the Ashram where Rama stayed. Lured by its enchanting beauty, Sita persuades Rama to capture that magical deer. When Rama, who goes in pursuit of the deer, fails to return even after a long time, Sita sends Lakshmana to go in search of his brother after much pleading. Using this opportune moment, Ravana sneaks into the Ashrama in the guise of a Sanyasi (mendicant) and abducts Sita.

On their return to the Ashrama after killing Maricha, Rama and Lakshmana are shocked to find it empty and proceed in search of Sita. When they are obstructed by a Rakshasa named Kabandha,

they slay him and as directed by him they go in search of the monkey warlord Sugreeva to strike an alliance with him. Sugreeva had suffered a similar predicament as Rama's, having been cheated of his kingdom as well as his wife by his mighty elder brother, Vali. Mortally afraid of his brother's prowess, Sugreeva would be holding camp at Mount Risyamukha, with his generals such as Anjneya and others, where he knew Vali would not be able to enter owing to the effect of a curse by Saint Mathanga (that forbade his entry there). Having exchanged their mutual tales of woe, they enter into a pact to help each other out of their common distress. Accordingly, Rama slays Vali and restores him to his kingdom and his wife. When Sugreeva gets indulgent with his re-won fortune and forgets to fulfil his part of the promise, Rama sends him a reminder through Lakshmana. Profusely apologizing for his folly, Sugreeva despatches his brave ministers in all the directions in search of Sita. He preserves his ablest and most trusted minister Hanuman along with Angadha and Jambuvan for the southern direction; and they, in the course of their search come across Sampathy, the brother of Jatayu and as per his counsel, decide to go in search of Sita across the sea.

THE STORY OF SUNDARAKANDA

Jambavan and others praise Hanuman, extolling his heroic qualities and inspire him to set on the daunting task of the search for Sita, now under the captivity of Ravana. Hanuman stands atop Mount Mahendra, getting ready to launch himself into the sky. The abasion caused by his mighty feet produce most striking and significant developments on the mountain.

Thereon, the mighty Hanuman darts towards Lanka, but is confronted with several obstacles. The first one to try to stop him is Mynaka, the son of Himavantha, and the next one to challenge him is Survasa, the mother of snakes whom Hanuman overpowers by passing through her belly. He then is confronted by Simhika, the dreaded ogress who had the power to pull at a shadow, using which she tries to arrest Hanuman's progress. Hanuman slays her by bisecting her and continues his onward journey.

Thereon, Hanuman lands on a mountain called 'Lamba' situated near the seashore perched on the top of which, he spies one of the tall minarets of the city of Lanka and proceeds in that direction, by which time the evening sets in. He is threatened by the guardian deity of the city of Lanka who forbids him from entering the city. Hanuman defeats her in a combat and obtaining her permission, enters the palace complex of Ravana.

Disappointed at failing to find Sita there, he reaches 'Ashokavana' and climbs on the 'Shimshapa' tree from which vantage point he notices the arrival of Ravana and overhears his conversation with Sita. Having been confirmed by the drift of the conversation, that it was indeed Sita that he had found, he descends

the tree once Ravana is out of sight and introduces himself as "Hanuman, Rama's messenger" and briefs her on Rama, Lakshmana, Sugreeva and the rest. Having been convinced of the veracity of his report, Sita hands over her pearl broach (Choodamani) to be given to Rama. After expressing his obeisance to Sita, Hanuman gets down to ravaging the beautiful Ashokvana when he is challenged to a war by Akshakumara and Indrajit. The latter eventually arrests Hanuman by using the Brahmastra and produces him before Ravana.

A conversation ensues between Hanuman and Ravana culminating in Ravana pronouncing a death sentence on Hanuman. But he is dissuaded against doing so by his brother, Vibheeshana who points out that such a punishment could not be meted out to an emissary. However, Ravana passes an order that a cotton cloth be wound around the tip of Hanuman's tail which should then be set on fire. Not the one to be thus subduced, Hanuman then goes on a rampage, setting the whole city of Lanka ablaze, but taking care at the same time that the safety of Sita is ensured. Having given Ravana a taste of his prowess through his exploits, Hanuman takes a leap back across the ocean to reach back to Rama and hands him over the Choodamani and gives a detailed report of his remarkable adventure.

॥ श्रीः ॥

॥ चम्पूरामायणम् ॥

अथ सुन्दरकाण्डः

ततो हनुमान् दशकण्ठीनीतां सीतां

विचेतुं पथि चारणानाम् ।

महेन्द्रशैलस्य खगेन्द्रवेगः

प्रस्थादुदस्थात्प्रथमानमानः ॥ ? ॥

तदानीम् उदन्वडुल्लङ्घनदृढतरनिहितचरणनिषीडनं सोढुम्
अक्षमः क्षमाभूदेष निःशेषनिःसरन्निर्झरीघतया निरन्तरनिष्यतद्वाष्ववर्ष
इव, इतस्ततो विततजीमूतबृन्दतया पारिप्लवशिथिलधम्मिल्ल इव,
सन्प्रथमानकुञ्जात श्वयथुरिव, साध्वसधावमानहरिणगणचरण
खरतरखुरकोटिपाटनोद्धूतधातुधूलीपालीपाटलितविकटकटकतया
क्षरितशोणित इव, तत्क्षणप्रबुद्ध कण्ठीरवमुखरितकन्दरतया कृताकन्द
इव, परिसरगह्वरनिबिरीसनिःसृतसरीसृपतया निर्गलितान्नमाल इव,
घूर्णमानतरुवटपकोटिताडितजलदवृन्दस्यन्दितशीकरकोरकितकार-
तया समुपजातस्वेद इव, स्फटिकतटोपलपतनदलितकीचक-
सुषिरसम्मूर्च्छत्यवनफुत्कारपूरितगगनतया प्रवर्द्धमानोर्ध्वश्वास इव,
वचसामविषयं दौस्थ्यम् अभजत ।

कृत्वा मारुतिलङ्घनोत्थित रयात्तत्रानुयात्रां ततः

पर्यायात्पतिता महेन्द्रगहनक्षोणीरुहाणां ततिः

मध्येवारिनिधि प्रकाशितशिखा सेतोः कृते भाविनः

सूत्रन्यासनिखातराङ्क निवहभ्रान्तिं पयोधौ दधौ ॥ २ ॥

पक्षाभिघातरयरेचितवीचिमालात्

पाथोनिधेः पवननन्दनविश्रमाय ।

उत्तुङ्गशृङ्गकुलकलितनाकलोको

मैनाकभूभृदुदज्जम्भत संभ्रमेण ॥ ३ ॥

तत्र यात्रापत्न्यूहः प्रत्युद्भूत इति वक्षसा तमधः पातयित्वा

प्रयान्तमेनं सान्त्वयन् हिरण्यनाभो बभाषे ।

सागरेण कृतज्ञेन तवाध्व श्रान्तिशान्तये ।

मारुते प्रेरितोऽस्म्यद्य सौम्य विश्रम्य गम्यताम् ॥ ४ ॥

तव पित्रा परिजातः पूर्वं पर्वतभेदिनः ।

तस्मान्नास्मि विपक्षोऽद्य सपक्ष इति मां भज ॥ ५ ॥

एवं प्रार्थयमानमेनं संमान्य कार्यात्त्या गते स्मति हनूमति ।

अवलोक्य हिरण्यनाभमब्धौ वलमानं वलमानमाधिवज्रः ।

शतमन्युरपेतमन्युरासीत्यवमानात्मजसेवनादमुष्मिन् ॥ ६ ॥

तदनु यथापुरं लङ्कापुरं प्रति प्रधावतो हनूमतः सरणिम् अरुणत्

अरुणस्यारथेः पदवीं विन्ध्य इव, वदनं व्यादय द्विरंसनजनी रंहसा

सुरसा ।

उज्जुम्भितस्य तरसा सुरसां विजेतुं

पादौ पयोधिकलितौ पवमानसूनोः ।

तस्योत्तमाङ्गमभवद्भानसवन्ती-

वीचीचयस्खलितशीकरमालभारि ॥ ७ ॥

तनुं तनूकृत्य तदा हनूमान्

कृत्वावागाहं जठरे तदीये ।

ततो विनिष्क्रम्य स चक्रपाणोः

त्रिविक्रमस्य क्रममेव चक्रे ॥ ८ ॥

भूयोऽपि सोऽयं रघुनाथ

दूताश्चिच्छेद गच्छन्नखरैः खराग्रैः ।

नसिंहरंहाः पथि सिहिकाङ्गं

छायानिरोधादुपपन्नमन्युः ॥ ९ ॥

तदनु पारावारस्य पारे लम्बशिखरिणि लम्बमानः प्रतनुतरवपुः

लङ्कापुरोत्तरागोपुरद्वारमासाद्य नितान्तिचिन्तातनुसन्तानसन्दानितान्तः-

करणोऽभूत् - 'वानरसेना कथं तरोदिममन्तरायं वितन्वन्तमुदन्वन्तम्?

तरतु नाम; कथमुपयातु यातुधानराजधानीमिमाम्? सर्वाथापि

वितथमनोरथो दाशरथिः । मोधीकर्तार्णवल्ङ्गनः केवलमहमभवम् ।

जीवति वा नवेति न जानामि जानकी?' इति । तत्र तत्र भगवती

सीतामवाजिगमिषु राञ्जनेयाः पृच्छन्नसञ्चारहे तोरस्तामयं

गभस्तिमालिनः केवलम् अभिललाष । तदनु ज्ञातमखस्यागस्त्यसन्निधौ

निक्षिप्तचापस्य प्रत्यासीदति प्रयोजनवेलेति प्रचेतसे कथयितुमिव
 प्रतीचीन्द्रिशं प्रविशति भगवति भास्वति - "गगनतलमिदमपरमहीधर-
 कटककान्तरसमुद्भवदावपावकशिखाश्रेणीभिः किमु शोणितम्?
 अथवा समीपमवतरत्पतङ्गरश्मिदृढतरवेष्टन निष्कृतानलतट
 तपनोपलजालसमुल्लसज्ज्वालापटलैः किमापाटलितम्?
 आहोस्विदागताय मित्राय महार्घमर्घ्यं प्रदातुं प्रमुदितचेतसा प्रचेतसा
 तूर्णमर्णवोदरोद्गीर्यमाणमाणिक्यकिरणैः किम् अरुणितम्?
 अहोस्विन्तारापथतरङ्गिणीसलिलमपि रसयतिमुज्ज्म्भितस्य
 चरमसागरौर्गनेः अर्चिःपुञ्जेन किमिह रञ्जितम्? इति सकलजनस्य
 संदेहसंदोहं संदधाने सन्ध्यागो समुदञ्चिते; सरसीरुहश्रेणिषु
 पत्रपुटकपाट-पिधानासु, प्रतिकुमुदभवनं मकरन्दभिक्षामटत्सु
 मधुव्रतद्विजेषु, विकचकुवलयकलिकार्कषणकषायेषु सायंतनवायुषु, तत
 इतः संचरत्सु तिमिरेषु, कालागरुधूमस्तोमश्यामलितेषु
 दिक्पालपुरगोपुरव्यूहेषु, प्रतिकमलाकरं प्रद्विते विश्लेषेदेनापूर्वद्वे
 रथाङ्गविहङ्गदीनक्रेकारे, नक्षत्रमालालंकृते गगनमतङ्गजे ।

आविर्बभूव पूर्वद्वेः शृङ्गे शृङ्गारजीवितम् ।

तमस्तमालकान्तरकुठारः शशलाञ्छनः

॥ १० ॥

तत्करास्तमसा रुद्धा रेजिरे गगनाजिरे ।

शैवालचयसंच्छन्नाः सरसीव बिसाङ्गराः

॥ ११ ॥

तस्मिन्चदोषसमये सहसा हनूमान्

कीर्तिच्छटायवनिकामपनीय शत्रोः ।

आविर्बभूव सुमनः परितोषणाय

लङ्काप्रवेशनवनाटकसूत्रधारः

॥ १२ ॥

तत्काले लङ्काधिदेवतामात्मना सह विग्रहं विधातुं
 गृहीतयुवतिविग्रहां मार्गप्रसारस्य अर्गलीभूय भूयसा तर्जयन्तीं निर्जित्य
 तथा वानररचितावजोपज्ञं निजनिलयविलयं सरसिजासन-
 शासनादावेदयन्त्या विहितानुमतिमरुतिर्लङ्कायामविकलमेव मैथिलीं
 विचिन्वन् नैर्ऋतचक्रवर्तिनः प्रासादमाससाद । तत्र -

एषा राक्षससार्वभौमनगरी रक्षश्चमूरक्षिता

तस्येदं सदनं सुवर्णशिखरं विभ्राणमभ्रावलिम् ।

एतस्युष्यकमाहतं धनपतेरित्यादराग्नारुते -

स्तत्रादर्शयिदुदीपकिरणप्रद्योतिताशा निशा ॥ १३ ॥

अपि च ।

आदित्यः कृतकृत्य एष भविता सीतापतेरीदृशं

साहाय्यं विरचय्य कीर्तिमतुलामादित्सुना सूनुना ।

इत्यालोच्य तदा किल स्वयमपि ख्यातिं गृहीतुं परां

लङ्कायां रघुनाथदूतसरणौ चन्द्रेण दीपायितम् ॥ १४ ॥

एवमेव पर्यटन् अस्वप्नसुन्दरीसौन्दर्यमुद्रां निद्रयाप्यतिशय्य
 शय्यागृहे कृतसंवेशं वेशयुवतिपरिवृतमवरोधवधूजनमप्यनिरोधेन
 निरीक्ष्य तत्र वितथमनोरथो मारुतिर्विचितबहुविधचिन्ताप्रकारः
 प्राकारादवप्लुतः सन्नशोकवनिकायामपि मैथिलीमन्वेष्टुमिष्टदेवता-

प्रणतिमनुत ।

असौ जनकनन्दिनीं तत इतो विचिन्वन्क्षणा -

दशोकवनिकामगादपातान्यमार्गभ्रमः ।

परामभिलषन्नातिं रामधनो यथा निर्मम-

स्त्रयीमखिल किल्बिषप्रशमनैकदिव्यौषधिम् ॥ १५ ॥

ततस्तस्यां नागा - पुत्रागा - ताल - हित्ताल - तमाल - कृतमाल -
सरल - बकुल - बञ्जुल - तिलक - आमलक - कुटज - लिकुच -
कतक - ककरोल - लवङ्ग - विकङ्कत - केतकी - कदम्ब - उदुम्बर -
कपिलथ - अश्वत्थ - कुरबक - मरुबक - माकन्द - कुन्द - तिन्दुक -
चन्दन - स्यन्दन - चम्पक - चाम्पय - पनस - वेतस - पलाशा -
पाटला - रसाल - प्रियालु - प्रायैरनेकैरनोकहनविहैः परिवृतायां परिभ्रमन्
अभ्रं कषवित्पनिबिडितगानप्रपञ्च्यां काञ्चनमयीं त्रिशुणमारुरोह ।

तत्र तत्पत्रसंछन्नागत्रः पुत्रो नभस्वतः ।

न्यग्रोधदलसंतीनजनार्दनदशां दधौ ॥ १६ ॥

मल्तीं चूतवनादिव स्नुहिवने म्लेच्छेन संस्थापितां

मालां देवकुलादिवामिषधिया क्षिपदां रामशाने शुना ।

देवीमाश्रमतस्तथा स्वभवनं नक्तंचरोण च्छला-

दानीतामपनीतवेषरचानामालोकयन्मारुतिः ॥ १७ ॥

पुनरयमेनामालोव्यैवं चिन्तां ततान -

ज्योत्स्नां विनापि निवसेन्निति शीतभानु -

इछायां विनापि विलसेद्विवसेश्वरोऽपि ।

एनां विना रघुपतिः परिगृह्य धैर्यं

सप्राण एव वसतीति विचित्रमेतत् ॥ १८ ॥

एवं चिन्तयता हनूमता कथमपि निशीथसमये गते
निशीथिनीनाथेऽपि चरमगिरिरवरोपकण्ठसेवामुत्कण्ठमाने दशकण्ठस्तु
निद्राशेषेण स्मरशारप्रहारेण च कलुषीकृताक्षः सरसहरिचन्दनचर्चया
जानकीदर्शनेच्छया च प्रकटितरागः वैकक्षमालया मुकुटरत्नप्रभया च
तिस्कृतनक्षत्रमालः शनैः शनैरविशदशोकवतिकाम् ।

रजनिचरमभागे वारसीमन्तिनीनां

करतलकलिताभिर्दीपिकामार्जनीभिः ।

दिशि दिशि परिमृष्टं यतमस्तत्समस्तं

हृदयमवजगाहे केवलं यावणस्य ॥ १९ ॥

सोऽयं मदान्धहृदयो रघुवीरपत्नीं

सीमन्तिनीति हतनीतिरवाप पापः ।

आमूलपल्लवितकोमलसल्लकीति

वैतानपावकशिखाभिव वारणेन्द्रः ॥ २० ॥

एतद्दर्शनेन वेपमानतनुलता मैथिली कापुरुषविषयपरुषवचन-
पारम्पर्येण विदीर्यमाणहृदयाहृदयदयितशौर्यप्रत्ययादमुमेव तृणमन्तरतः
कृत्वा स्थिता पर्यभाषत । "अयि, सकलसमाचारप्रतिष्ठः परमेष्ठी ननु

कुलगुरुर्भवतः? पर कलत्रगात्रनेत्रप्रसक्तिरव्यपत्रपां जनयति हि गोत्रजातानाम् । भूयोऽपि पञ्चवटीपरिसरममुं जनमनुकूलप्रभञ्जन इवानुकूलः कूलोपकण्ठं परिभ्रष्टां नावमिव यदि नयेथा; तर्हि तवापि दयते नियतं मदीयो जीवितेशः साक्षात् जीवितेशोऽपि त्वयि दयालुः भवेत् । दाशरथेरजेयस्य मैत्र्याः पात्रमपि भवितासि । किंतु खरप्रमुखनिशाचरबलमथनसमयरुचिरलग्नसान्द्रवसापङ्किलमुखमार्य-पुत्रस्य शिलीमुखं भवन्तमन्तरेण कः श्रद्धीत निजहृदयगलि-तरुधिपधारया प्रक्षालयितुम्? अथवा जनस्थानसमरादारभ्य समरा-भावग्रहर्षितानां सौमित्रि पत्रिचातकानां शोणिताम्बुपारणां तवापन-यश्चेत्कः समर्थो निवारयितुम्?

अथ निशिचरनाथं पञ्चबाणाविभिन्नं

न हि जनकसुतायाः प्रापदेकापि वाणी ।

जनमुपनतमृत्युं पञ्चवक्त्राहृदष्टं

विशति हतविषाधेरोषधेः किं नु शक्तिः ॥ २१ ॥

एवं जनकदुहितुः अवधीरणाफणितिमाकर्ण्य कोपपराङ्मुखो दशमुखस्तामभितो निवसन्तीः आरक्षिकराक्षसीरुद्दिश्य 'भवत्यः, चतुर्भिरप्युपायैः एनामवश्यं वर्यां कुरुध्वम् । इयमनुकूला चेदिमां हताशां मे प्रातरशनाय महानसं नयत ।' इत्यादिश्य निशान्ते प्रत्यासन्ने निशान्तमेव प्रविवेश । तदनु क्षणदाचरीणां भीषणवीक्षण-वाग्दोषोन्मेषणमुकुलितहृदय-पुण्डरीका पुण्डरीक-यूथ-परिवृत-सारङ्गाङ्गनाभङ्गीमङ्गीकुर्वाणा गीर्वाण-तरुणीव शापबलाद् वसुधां प्रपन्ना जनकनन्दिनी चिन्तामेवमकरोत्

नूनं विदितवृत्तान्ते जटायुषि गतायुषि ।

मामिहस्थामार्यपुत्रः किं नाधिगतवान्प्रभुः ॥ २२ ॥

आहोस्वित् क्रव्यादमायया विपर्यस्तप्रकृतेः काकुत्स्थस्य किमु अनास्था संजायते ! अथवा,

न केवलं मामहर्दुरात्मा

कृपां च रामस्य निसर्गसिद्धाम् ।

इदं न चेत्साश्रितवत्सलः किं

भवेत्स तूष्णीं जगदेकवीरः ॥ २३ ॥

इत्थं विलप्य रघुपुंगवमेव संततं चिन्तयन्ती कृच्छान्मूर्च्छाम् अगमत् ।

निशाचरीस्तां निवद्यशीलां

निर्भत्सयन्तीर्निभृतं निवार्य ।

अस्वजलोकोत्सवमात्सदृष्टं

दुःस्वप्नमेकं त्रिजटा जगाद ॥ २४ ॥

किं च,

उपजवृक्षस्य परोक्षभावात्

उपेत्य पृथ्वीं सुचिरं लुठन्त्याः ।

नक्तं चरस्त्रीमुखकशितायाः

सीतालतायास्त्रिजटा जटाभूत् ॥ २५ ॥

तदनन्तरमात्मत्यागाय स्फुहयन्त्यां मैथिल्यां मारुतिरिय-
मनुपेक्षणीया तपस्विनी नीतिममुञ्चतीति चिन्तां परिगृह्य नेदीयानस्या
बभूव । ततः -

देव्या दशाननवचोमयवज्रदीर्घ -

कर्णान्तरं व्रणं विशेषणं भेषजानि ।

विसम्भणार्थमयमन्वयसंगतानि

रामाभिकीर्तनमधूनि शनैर्यथिञ्चत् ॥ २६ ॥

तदनन्तरं समन्तात्प्रसारितनयना जनकतनया तस्यां श्राव्यायां
श्राव्यामुगमुद्दिश्य दुःस्वप्नबुद्ध्या चकितहृदया सलक्ष्मणाय रामाय भर्त्रे
भद्रमारांसमाना जनमिमं दुरापस्वापं स्वप्नः कथमाप्नुयादिति विचिन्त्य
मायया समायातनैर्ऋत इति बुद्ध्या तस्मान्मास्तपुत्रात् तत्रास । सोऽपि
समवतीर्य वचनवैचित्र्याज्जनकपुत्रीं प्रत्याययितुम् आञ्जनेयः
कृताञ्जलिव्यजिज्ञपत् ।

कल्याणि त्वद्वियोगेन तीव्रवेगेन ताम्यतः ।

शयवेन्द्रस्य दूतं मामन्यथा मा स्म मन्यथाः ॥ २७ ॥

त्वया सह प्रस्थितचितवृत्तिः

विभावरी कोकसमानधर्मा ।

वचोऽब्रवीन्मैथिलि मन्मुखेन

त्वां कौशलं कोसलराजपुत्रः ॥ २८ ॥

अपि च,

शिरसा तव सौमित्रिकरोदभिवादनम् ।

अपुच्छत्सोऽपि भद्रं त्वामधिपश्व वनौकसाम् ॥ २९ ॥

एवमभिहितया तया संभूतविस्मभतया भयादपेतया तावदनुयुक्तः

पवनतनयो वालिमरणकारणं सुग्रीवस्य सख्यमाख्याय प्राचेतसचेत इव
संततसंनिहित रामनाममङ्गलमङ्गलीयकमस्यै प्रायच्छत् ।

सौख्यावहस्य पवनात्मज नीयमान -

रामाङ्गलीयकविलोकनवासरस्य ।

सत्यं कलां शततमीं भुवि नैव भेजे

पाणिग्रहोत्सवदिनं जनकात्मजायाः ॥ ३० ॥

ततस्त्वं जानकी निःसीमहर्षा बभाषे - "महाभाग, सर्वथास्य
दुरात्मनः प्रत्यासीदति मृत्युः एवमनलाग्निधानया विभीषणदुहित्वा
स्वमात्रा प्रेषितया भाषितम् । अद्यमद्यनार्यशीलः तुरीयमुपायमन्तरेण न
मामर्यपुत्रस्य समर्पयिष्यति । नियतमहमपि मासादूर्ध्वं न शक्नुयां
प्राणान् कृपणान्धारयितुम्" इति । एतदाकर्ण्य मारुतिः - "महानुभावे,
मा भैषीः । भवन्तीं वहन्नेव तूर्णमुल्लङ्घितसागरो रघुवरचरण-
सरसिजससीपमुपयास्यामि । मामसमर्थं न समर्थयेथाः" इति
अभिहितवान् । किं च,

महा महीध्रसध्रीर्चां सोऽयं वृद्धिमुपेयिवान् ।

यथा नूनमपांशुभिः कुल्यातुल्यां दशां दधौ ॥ ३१ ॥

अथ तमुवाच सा जनकराजसुता मुदिता

किमु तव दुष्करं चरणलङ्घितवारिनिधेः ।

अपि तु मया सह प्रवगपुङ्गव यास्यसि चे-

न्नियतमपायिनी परिणमेद्भवतः पदवी

॥ ३२ ॥

अन्यच्च,

पातिव्रत्य हुताशनेन यदि तं कुर्यामहं भस्मसात्

सत्यं दाशरथेः शरस्य न भवेदात्मोचिता पारणा ।

किं चैतस्य यशोनिशापतिरपि प्रम्लानकान्तिर्भवेत्

तस्माच्छासितरावणे रघुपतौ यात्रा मम श्रेयसी

॥ ३३ ॥

एवं व्याहृतः पवनसुतो विनीतां सीतां पुनराबभाषे -

मायामृगेण तव मैथिलि वाञ्छितायाः

शाखामृगेण पुनरागतिरित्ययुक्तम् ।

एषा कथापि भुवने वितता यदि स्यात्

का नाम रामघनुषः प्रथिता प्रशस्तिः

॥ ३४ ॥

किं बहुना ! इत्येतदेवं चिन्तितम् । यदहं राघवगृहिण्याः तदेव

निश्चितम् । यत्सदृशमीदृशस्य समाचारस्य तदेव प्रकाशितम् । यदनुगुणं

रावणापराधप्रतिक्रियायास्तदेवानुमोदितम् । यदनुकूलं कुलवधूशीलस्य

तदेव कथितम् । यदुचितं क्षत्रियाणीवाणीप्रक्रमस्य तदेवोपक्रान्तम् इति

बहुशः प्रशस्य, सर्वथा रामलक्ष्मणौ लङ्कामिमां प्राप्ताविति जानकि,

जानीहि । अनुजानीहीमं जनं प्रस्थातुम् । किं च, काकुत्स्थेन

विदितपूर्वमभिज्ञानं किमपि दीयताम् इति । सा तु दीर्घ निश्चस्य निश्चित्य
'पुरा खलु चित्रकूटतटवने तरुणतररुस्मणीयतया मन्दीभवन्नन्दनवैभवे
रघुनन्दनेन उपधानीकृताङ्गाया मम पयोधरपरिसरे खरतरनखरा-
ग्रविरचितविदारणं धाराधरनामानं काकं रघुपतिः व्यलोकयत् ।

कुशरूप कुशेशयासनास्त्रं

विजहौ वासविवायसे स वीरः ।

अथ तत्कृपयाहताक्षिमात्र -

श्चिरजीवी स दधौ यथार्थसंज्ञाम् ॥ ३५ ॥

सैषा परिचितकथास्मरणाद्द्विगुणितदुर्दशा केश पिन्दम-
परमिदम् अभिज्ञानमुन्मुच्य,

चूडामणिं कपिवरस्य ददौ दशास्य-

संत्रासपुञ्जितरुषान्निदशं कृशाङ्गी ।

आदाय तत्प्रणतिपूर्वमसौ प्रतस्थे

माणिक्यगर्भवदनोरागतुल्यबाहुः ॥ ३६ ॥

ततः कृतकृत्य एव निर्गत्य निजागमनं निशाचरपतेः
प्रकाशयितुमशोकवनिकां बभञ्ज प्रभञ्जनात्मजः ।

स्वकृत्यैः शाखानामवनिमतीव प्रकटयन्

अमार्गेण भ्राम्यन्परिकलितभङ्गः सुमनसाम् ।

द्विजानां संत्रासं श्रुतिमधुरवाचां विरचयन्

अयं लङ्कोद्याने दशवदनलीलामतनुत ॥ ३७ ॥

तदनु सरभसमारक्षिकरक्षोगणनिवेदितप्रमदवन कदनकुपित-
दशवदनप्रेषितान् पितृपतिकिकराभयंकराकिङ्करान्प्रहस्तपुत्रेण
जम्बुमालिना सह निहत्य चैत्यतोरणमुपगतवति हनूमतिः पुनरपि
निशामितामितनिश्चिराण मारणो रावणः सचिवाग्नपञ्च
पञ्चाननपराक्रमान्प्रहसनप्रमुखान् वलीमुखं जीवग्राहं गृहीध्वमिति
प्राहिणोत् । तत्र तानपि तोरणपरिषेण पञ्च पञ्चतां नीत्वा
मुहुर्मुहूर्दशरधिदूतोऽहमित्यात्मानम् उद्धोषयन्तं हनूमन्तं नियन्ता
निखिलरक्षसाम् अथ्यक्षमक्षकुमारमध्यक्षिपत् ।

वक्षःसंघचूर्णिकृतकनकमहाभित्तिचैत्यौश्वधृत्या

नक्षत्राणामकाले सरणिमरुणयन्वीरलक्ष्म्या समेतः ।

रक्षःशूराख्यशाराश्रितितलफले क्षेपणीयां हनूमान्

अक्षक्रीडां विधातुं दशमुखनगरीचत्वरे तत्वरेऽसौ ॥ ३८ ॥

तत्क्षणं क्षणदाचराणां मिषतामेव निष्पादितरङ्गनिषेधकृत्यश्चैत्य-
प्रासादमुत्पादितस्तम्भजात जातवेदसा दग्ध्वा भूयोऽप्युपाश्रिततोरणः
रमीरणसुतो बभूव । एनमपि वृत्तान्तं श्रुत्वा कुपितस्य निशाचरपतेः
युगपदेव निषेदुः पुत्रे सुत्रामाजिति समितिहेतोर्विशतिदृष्टयः ।

अनिमिषभुवने वा व्योम्नि वा भूतले वा

समरमुपगतं त्वां वीक्षितुं कः समर्थः ।

इति नृतिवचनेन रत्नाधयन्मेघनादं

प्लवगमिह नयेति प्राहिणोद्राक्षसेन्द्रः ॥ ३९ ॥

नेतुं शोकरसं निशाचरपतेर्हन्तुं चमूं रक्षसां

तस्यान्तःपुरयोषितां रचयितुं मानं विना योदनम् ।

सूर्याचन्द्रमसीः प्रवेशविकलां लङ्कापुरीमग्निना

शुद्धां कर्तुममुख्य वासवजिता जातो रणस्तोरणे ॥ ४० ॥

संग्रामदुर्दिने तस्मिञ्जहर्ष शरवर्षिणि ।

बर्हि व मेघनादेन मेघनादेन मारुतिः ॥ ४१ ॥

तदनु यातुधानवलप्रधाननिधनकृद्धो विविधायुध वैतथ्यं विमृश्य

विजयश्रीसंगतगन्धं गन्धवहनन्दनं शतानन्दस्त्रेण बबन्ध

दशकन्धशरान्तजः । तेन दिव्यास्त्रेण विवशशरीरमेनं पशिताशनाः

शणवलकलैः बबन्धुः ।

स मारुतेर्नैर्ऋतपाशजन्मा

बन्धोऽभवद्वन्ध विमोक्षहेतुः ।

पुरा पुलस्त्यान्वय पांसनेन

बन्दीकृतानां सुरसुन्दरीणाम् ॥ ४२ ॥

तदनन्तरमितर हननसहताया निहुतस्य दिव्यास्त्रस्य प्रभावं

विभावयन्विभावीचरपतितनूजः पवनतनयं निजापितृसमीपमुपनिनाय ।

सोऽयं ददर्श दशकन्धरमन्धकारि-

लीलाद्रितोलनपरीक्षितबाहुवीर्यम् ।

बन्दीकृतेन्द्रपुर वारवधूकराग-

व्याधूतचामरमरुच्चलितोत्तरीयम् ॥ ४३ ॥

आपाटलाधपुटान्तिविराजमान-

दंष्ट्रामहःप्रसरशारशरीरकान्तिम् ।

सन्ध्याम्बुदान्तरितमध्यसुधामयूख-

रेखाभिराममिव वासवनीलशैलम्

संग्रामकेलिपरिघनभग्नमग्न-

दिग्दन्तिदन्तकृतमुद्गुभ्रुजान्तरालम् ।

छायात्मना प्रतितरङ्गविराजमान-

शीतांशुमण्डलसनाथमिवाम्बुराशिम्

निःश्रेयसप्रणयिनीं पदवीं निरोद्धुं

त्रैलोक्यपापपरिपाकमिवात्तरूपम् ।

सूर्येन्दुपावकमहांसि तपोबलेन

जित्वा यथेच्छमभिक्षिमिवान्धकारम्

सोऽपि प्लवङ्गमभिवीक्ष्य समीरपुत्रं

चित्रीयमाणहृदयः पिशिताशनेन्द्रः ।

कैलासशैलचलनागसि श्लापदायि

नन्दीश्वरः स्वयमुपागत इत्यमंस्त

ततः प्रहस्तेन विहितविविधानुयोगः प्रत्यभाषत रावणं मारुतिः-

अयमहम् अह्नांपतिकुलतिलकस्य सत्यसन्धस्य पितृनियोगसमु-

पगतवनवासनिरतस्य शूर्पकारातिबाधितशूर्पणखाप्राप्तवैरूप्यकुप्य-

त्वरप्रमुखनिशिचरबलपलालजालकल्पान्तानलकल्पशिलीमुखस्य
कपटहरिणहननसमयपरिमुषितदारान्वेषणसंजातसुग्रीवसख्यस्य समु-
त्खातवाल्किण्टकस्य दुर्वृत्तक्षत्रवंशवनपवनसारथेस्तपोनिधेर्जा-
मदन्यस्य भुजबलावलेपलोपहेतोः श्रीमतो दाशरथेर्दूतोऽहं;
सीतामार्गमार्गणाय दिशि दिशि तपनतनयप्रेषितानां वानराणामेकतमः
समुद्रलङ्घनजङ्घालः, तव नगरप्रमदवनसीमनि रघुवधर्मदारान्मणस्य
प्रतिष्ठासुः, मदीयमागमनं प्रकाशयितुं प्रमथिताशोकवनिकानोक-
हनिवहस्त्वदर्शनकुतूहलेन केवलमनुभूतनैर्ऋतलूतातान्तुसन्नहनस्तव
परिसरमुपासरम् ।

अनाकलोकपरिकीर्तितसञ्चरित्र-

मत्रोपरुद्ध्य रघुवंशपतेः कलत्रम् ।

वैतानवेदिजनितं पवमानबन्धुं

वस्त्रेण बहुमविनीत कथं यतेथाः ॥ ४८ ॥

किं च,

प्रेङ्खन्ती पिशिताशया रणमुखे सौमित्रिपत्रिक्षतं

त्वद्गात्रं परितः पतत्रिपरिषच्छत्रच्छविं मागमत् ।

द्राक्ष्यौलस्य पुलस्त्यवंशविलये संभाविते त्वकृते

कान्तानां नयनान्तवान्तसलिलं मा भून्निवापोदकम् ॥ ४९ ॥

बद्धारोगोऽपि परदारपरिग्रहे त्व-

मिक्ष्वाकुनायककलत्रमनार्यं मा गाः ।

वाताशनोऽहमिति किं विनातासुतस्य

श्लासानिलाय भुजगः स्मृहयालुतालुः ॥ ५० ॥

बाहुचन्दन निषङ्गकोटाराद्

उद्धृतो रघुपतेः शरोरगाः ।

प्राणवायुमविनीत तावकं

कालयापनमपास्य पास्यति ॥ ५१ ॥

किं बहुनां ?

मायामृगे समरनाटकसूत्रधारे

शाखाग्रमृगे च भवतः प्रतिकूलवाले ।

दृष्टोद्यमस्य रघुनायकसायकस्य

मुक्त्वा प्रणामकवचं कवचं किमन्यत् ॥ ५२ ॥

एवं निशाम्य कुपितः पित्रिताशनेन्द्रः

प्राणानमुष्य हरतेति भटानवादीत् ।

आजन्मशुद्धमतिरत्र विभीषणस्तं

दूतो न वध्य इति शास्त्रगिरा शरोध ॥ ५३ ॥

रावणोऽपि विभीषणभाषणमङ्गीकृत्य प्लवङ्गानामङ्गेषु लाङ्गलमेव

वरम् । तदेव कार्पासवाससा संवीतं वह्निसाकृत्य चत्वरे चत्वरे

घोषानुद्धोष्य सप्रहारं नगरं परितः संचारयत इति राक्षसानादिदेश । तेषु

तथा कुर्वाणेषु ।

निर्णयाविषयमस्य वाततः

कर्णिकारनिकुरुम्बकर्बुरः ।

निनिमेषाणभाणयसंचया -

दुन्मिमेष भगवानुषर्बुधः ॥ ५४ ॥

एतद्दत्तान्तामराक्षिकाराक्षसीगणगर्वोदीर्णवर्णितमाकर्ष्य दूयमान-

मानसा जानकी हुताशनमुपस्थाय शीतो भव हनूमतः" इति प्राञ्जलिः

प्रार्थयत ।

घोरस्य राघवकलत्रतपोमथारणे-

र्मा भूवमिन्धनमहं क्षणमित्यवेत्य ।

शैत्यं वितस्य दहनः पवमानसूनो-

र्बालाग्रसीम्नि मणिदीप इवावतस्थे ॥ ५५ ॥

तदनु पवनतनयोऽपि पुरामिदं न खलु सुख्यकं नक्तमालोकयम् ।

तस्मादन्तलसाक्षिकमेव पुरमखिलमालोकयामि" इति यामिनीचरणाणं

परिचिततोरणपरिधेण जघान ।

सीताभिधानकमलां प्रभवे प्रदातुं

लङ्कार्णवं क्षुभितसैन्यतरङ्गभीमम् ।

वेधा ममन्थ किल रज्जुभुजङ्गराज-

भोगावृतेन पवनात्मजमन्द्रेण ॥ ५६ ॥

अथ दह्यमानायां लङ्कार्याम् -

रक्षः स्त्रीवदनगरविन्दरजनीं विश्वम्भराबहिणी -

वर्षरम्भदशां दशाननयशः कादम्बकादम्बिनीम् ।

वैधव्योचितवेषनिश्चितमनोलङ्कावधूटीजटां

वैदेह्यास्त्रिजटासमां समकिरद्भूम्यां हनूमान्दिवि ॥ ५७ ॥

अपि च,

एतादिक्रमवीक्षणेन जनितामानन्दबाषोद्भूति

रक्षोनाथभयात् पिथातुमनसां विद्याधराणां तदा ।

व्याजव्याहृतये यथा परिणमेद्भूम्या तथोज्ज्वभते

स्वर्लोकेऽपि कलिन्दशैलतनयाकल्लोलशङ्कावहा ॥ ५८ ॥

आदौ नीलांशुकश्रीस्तदनु मरकताबद्धनीवीविभूतिः

कस्तूरीपङ्कभङ्गी क्षणमपि विकचेन्दीवस्रक्सपली ।

पश्चात्स्निग्धाञ्जनाभा जघनकुच कटीकण्ठनेत्रेषु जाता

दिक्कान्तानां तदानीं दशमुखनगरीदाहसंभूतधूम्या ॥ ५९ ॥

हा तात हा जननि हा सुत हा सहाय

हा पौत्र हा प्रियसखि क्व नु हा हतोऽस्मि ।

इत्यादि-पौर परिदेवनभारवाग्भि-

रापुरी रावणपुरी शिखिना परीता

यैर्वन्दारकसुन्दरीजनमुखे नीराजनं निर्मितं

निर्मधे गगनेऽपि यैर्विरचिता सौदामिनीसंहतिः ।

ते द्वित्राण्यपि वासराणि न गता निर्वाणमौर्वानल-

ज्वालान्दम्बरम्बुधौ विदधिरे बालानलोद्यत्कणाः ॥ ६१ ॥

आदिप्यमानपवनात्सजबालसङ्गात्

अङ्गारशोषविभवामवलोक्य लङ्काम् ।

व्योम्नि स्थिता निशिचराः स्वगृहाणि नूनं

निर्वापयन्त इव नेत्रभवैः पयोभिः ॥ ६२ ॥

चक्रे शक्रजिदाज्ञया रणमुखे यत्कर्म रक्षोगणः

तत्कर्तुं क्षणदाचरक्षितिभुजा युक्तोऽप्यशक्तो भवेत् ।

सप्तार्चिश्च हनूमता परिचितो लङ्कामधाक्षीद्यथा

तत्पित्रा मरुता युतोऽपि न तथा दाहक्रियायां पटुः ॥ ६३ ॥

तस्मिन् हनूमदरणिप्रभवे हुताशे

शुद्धिं विधाय पतिमेव समेतुमैच्छत् ।

लङ्केश्वरेण रणकेलिकुतूहलेन

बाहोर्बलादपहता सुरराजलक्ष्मीः

वाचामिदानीं किमु विस्तरेण

लङ्कापुरीं रावणबाहुगुप्ताम् ।

काकुत्स्थदूतोऽयमुपेत्य चक्रे

कृतान्तदृतस्य सुखप्रवेशम् ॥ ६५ ॥

पौलस्त्यपातकिसमागमजायमानम्

एनः पुनान इव वानर यायजूकः ।

निर्वर्तिताक्षविजयो निजवालवह्नौ

हुत्वा पलाशासमिधः सुगतिर्बभूव ॥ ६६ ॥

लङ्कादाहेऽप्यनार्ता रघुपतिदयितां चारणोकत्या विदित्वा

सानन्दस्तां प्रणम्य प्रतिगमनविधौ प्राप्य तस्या नियोगम् ।

आरुह्यारिष्ठशैलं निधिमपि पयसां स्वैरमुतीर्य वेगात्

चक्रे गत्वा महेन्द्रं प्लवागाकुलषनीन्पूर्णाकामान् हनूमान् ॥ ६७ ॥

अथ यथार्हं सैन्याधिपान्संमान्य भारतिस्त्रैरनुयुक्तः स्ववृत्तान्त-

मखिलमाख्यातवान् । तदनु पवनतनयवचनमुदिता वानर वरूथिनी

यूथनाथानुयाता तद्दर्शनजनितमानन्दं दाशरथौ सुग्रीवे च संविभज्येव

विवक्षितुमहमहमिकथा धावन्ती मध्येसरणि दधिमुखकृतावनं मधुवनं

हनूमदनुमत्याभिभूय मधुपानसुखमनुबभूव ।

अथाब्रवीन्निरिवरतुङ्गमङ्गदं

कृताञ्जलिर्दधिमुख एष रोषवान् ।

वलीमुखान्मधुभजने शिलीमुखान् ॥ ६८ ॥

भवानिमान् झटिति निवारयेदिति

अयमप्येनमवोचत्-

दशमुखपुरमध्ये वीक्षिता मैथिलीति

श्रवणमधु वितीर्ण येन वीरेण मह्यम् ।

दधिमुख यदि सोऽयं भाषते को निरुन्ध्यात् ?

मधु पिबतु यथेच्छं वाहिनी वानराणाम् ॥ ६९ ॥

तदनु

भयवशासमुपगतदधिमुखवचनविदितमधुवनकदनपरिगणितजनक

दुहितृदर्शनचनितप्रमदभरभरितस्तपनतनयस्तत्र तनुविकृतिमतनुत

दधिमुखागमननिमित्तसंपत्तिम् ।

आरुह्यादिमथावरुह्य विपिनान्यासाद्य नानाफला-

न्याखाद्य प्लुतमारचय्य वदनैशापाद्य वाद्यकमान् ।

आलिङ्ग्य दूममकमं मदवशादाधूय पुच्छच्छटा-

मारादाविरभूद्दहप्रथमिकापीना कपीनां चमूः ॥ ७० ॥

निद्राक्षयादरुणितेन समीरपुत्रः

सौमित्रिनेत्रयुगलेन निपीयमानः ।

चूडामणिं करतले कलयन् ववन्दे

पादारविन्दयुगलं भरताग्रजस्य ॥ ७१ ॥

अक्लेशसंभूतागतागताभ्यां

वितीर्णविस्तीर्णमहार्णवेऽपि ।

आनन्दसिन्धौ पृतनासमक्षमक्षस्य

हत्ता नितरां ममज्ज

॥ ७२ ॥

आनीतचूडामणिसन्निधानात्

आविःप्रमोदेन रघूद्वहेन ।

तत्रानुयुक्तः पवनात्मजन्मा

विज्ञापयामास कृतप्रणामः

॥ ७३ ॥

लङ्कापुरोपवन सीम्यथ राजपुत्रीम्

आलोकयं निशिचरीगणबाध्यमानाम् ।

केनापि पातकवशेन सुपर्णलोके

बन्दीकृतमिव भुजङ्गराजकन्याम्

॥ ७४ ॥

देव्यास्त्वदीयान्वयकीर्तनेन

त्वन्मुद्रया च व्यपनीय शोकम् ।

वार्तामिज्ञानमयीमयाचं

प्रस्थातुकामः परिपूर्णकामः ॥ ७५ ॥

ब्रह्मास्त्रवित्रस्त जयन्तकृत्यां

कथामभिज्ञाय वने प्रवृत्ताम् ।

चिरं रुदन्त्या जनकेन्द्रपुत्र्या

चूडामणिः प्रेषित एष तुभ्यम् ॥ ७६ ॥

किं बहुना ?

देव तस्याः प्रतिष्ठासूनसूनाशौक पालितान् ।

मुद्रयित्वा प्रपन्नोऽहं तवाभिज्ञानमुद्रया

॥ ७७ ॥

इति श्रीविदर्भराजविरचिते चम्पूरामायणे

सुन्दरकाण्डः समाप्तः

ಸುಂದರಕಾಂಡ-ಕನ್ನಡಾನುವಾದ

ಅನಂತರ ಗರುಡನಷ್ಟೇ ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತದ ತಿಖರದಿಂದ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ [ಗಂಧರ್ವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ] ಎದ್ದು ನಿಂತನು. [1]

[ಈ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಪೀಠಿಕಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ "ಸುಂದರಕಾಂಡ"ದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹಾಗೂ ಸುಂದರಕಾಂಡದ ಕಥಾ ಭಾಗವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉತ್ತಮ]

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲೊಸುಗವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಆತನ ಕಾಲುಗಳ ಊರುವಿಕೆಯಿಂದಂಟಾದ ಆಘಾತವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಆ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವು ಪ್ರವಾಹರೂಪದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಝರಿಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಾ [ಇದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ] ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತಿರುವ [ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವ] ಕಪ್ಪು ಮೋಡವೆಂಬ ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ [ಪರ್ವತವು ಹೊಂದಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ] ಭಯಗ್ರಸ್ತವಾದ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡೆಂಬ (ಆಘಾತದಿಂದಂಟಾದ) ಬೊಕ್ಕೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ (ಮಹೇಂದ್ರಪರ್ವತನು ಬೊಕ್ಕೆಯುಳ್ಳವನೋ ಎಂಬಂತೆ) ಭಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಮನಬಂದಂತೆ) ದಿಕ್ಕೆಬ್ಬ ಓಡುತ್ತಿರುವ ಜಿಂಕೆಗಳ ಚೂಪುಗೂರಸಿನ ತುಳಿಯುವಿಕೆಯಿಂದ ಪುಡಿಮಾಡಿದ ಗೈರಿಕಾದಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ರಕ್ತ ಪ್ರವಾಹಹೊಂದಿ (ಹೊಂದಿದ್ದಾನೋ ಎಂಬಂತಿರುವ) ಆಗಷ್ಟೇ ಎದ್ದ ಸಿಂಹಗಳ ಘರ್ಜನೆಯ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಗವಿಗಳ ಮೂಲಕ ರೋದಿಸುತ್ತ (ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ) ಆತನ ಪಾದಾಘಾತಕ್ಕೆ ಬಿಲುಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊರಟ ಹಾವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಕಳಚಿಕೊಂಡ ಕರುಳುಬಳ್ಳಿಗಳ ಮೊಲೆಗಳುಳ್ಳವನಂತೆ (ತೋರಿಬರುತ್ತಿರುವ) ಇರುವ, ಉರುಳುತ್ತಿರುವ ಮರಗಳ

ಮೊನಚು ಕೊಂಬೆಗಳ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೋಡಳಿಂದ ಹೊರ ಚಿಮ್ಮಿದ ತಂತುರು ಹನಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆವರುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಎಂಬಂತೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಿರುವ, ಅಮೃತ ತಿಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಬಿರುಕನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಆ ಜದಿರುಗಳಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಿರುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಆಕಾಶದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾನೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಆ ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವು ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಕೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿತು.

ಆ ಪರ್ವತದ ಕಾನನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳದ ಮರಗಳ ಸಮೂಹವು ಅಂಜನೇಯನ ನೆಗೆತದಿಂದ ಆದ ವೇಗದಿಂದಾಗಿ ಆತನನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ತದನಂತರ ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೊಂಬೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಿದ್ದು, ಅದು ಮುಂದೆ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕಿರುವ ರಾಮ ಸೇತುವೆಗಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಬಿಗಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗೂಟಗಳ ಸಮೂಹವೋ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು. [2]

ಸುರಲೋಕವನ್ನೂ ಚುಚ್ಚುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯುನ್ನತ ತಿಖರಗಳ ಸಮೂಹವುಳ್ಳ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತವು ಆ ವಾಯು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಮಾರ್ಗಾಯಾಸದ ಕಾರಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಪಕ್ಕಗಳಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಲೆಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದಿರುವ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಒಡನೆಯೇ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದಿತು. [3]

ಆಗ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯು ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ಎದೆಯಿಂದ ಆ ಮೈನಾಕ ಪರ್ವತವನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಮುಂದೆ ಹೊರಟ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲು ಮೈನಾಕವು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿತು.

ಎಲೈ ಅಂಜನೇಯನೇ, ನಿನ್ನ ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞನಾದ ಸಮುದ್ರಾಜನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೇನೆ. ಎಲೈ ಸೌಮ್ಯನೇ, ಅದುದರಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ನಂಟರ ಸಾಗುವವನಾಗು. [4]

ಈ ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು (ವಾಯುದೇವನ) ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನ (ಇಂದ್ರನ) ಹೊಡೆಯುವಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೇನೆ. ಅದುದರಿಂದ ನಾನು ನಿನ್ನ ವೈರಿಯಲ್ಲ (ಪಕ್ಕ=ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದವನಲ್ಲ) ನಿನ್ನ ಪಕ್ಕದವನೇ (ರಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿರುವವನೇ) ಆಗಿರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು. [5]

[ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣೋಕ್ತವಾದ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ರಕ್ಕೆಗಳಿದ್ದು ಆಗಾಗ ಅವು ಜನ ನಿಬಿಡಸ್ಥಳಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾರಿಹೋಗಿ ಕುಳಿತು ಸರ್ವನಾಶಮಾಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ತೊಂದರೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಜನರು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು. ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅವುಗಳ ರಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದು. ಅಂದಿನಿಂದ ಚಲವಾದ ಪರ್ವತಗಳು ಅಚಲವಾದದ್ದು, ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಿಮವಂತನ ಮಗನಾದ ಮೈನಾಕನು ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಆಘಾತವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದು ತನ್ನ ರಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಜನೇಯನ ತಂದೆ ವಾಯುದೇವನು ಮೈನಾಕನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿರುವುದು. ಇದೀಗ ಮೈನಾಕನು ತಂದೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಗನಾದ ಅಂಜನೇಯನಿಗೆ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಪದ್ಯದ ಭಾವಾರ್ಥ.]

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿದ ಮೈನಾಕನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಹನುಮಂತನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ,

ಹಿಂದೆ ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪರ್ವತಗಳ ಗರ್ವವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ ಇಂದ್ರನು, ಇಂದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೇಯನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ಆ

ಮೈನಾಕನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನೋಡಿ ವಾಯುಸುತನಲ್ಲಿ ಸೇವಾತತ್ಪರನಾದ ಆ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. [6]

ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಲಂಕಾಪುರದತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಹನುಮಂತನಿಗೆ, ಸೂರ್ಯನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮಿಂದ್ರ ಪರ್ವತವು ಹೀಗೆ ತಡೆತಡೆಯುತ್ತದೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಅಂಜನೇಯನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಒಡನೆಯೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೆರೆದು ಸರ್ಪಗಳ ಮಾತೆ ಸುರಸೆಯು ತಡೆದಳು.

ಆ ಸುರಸೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹನುಮಂತನ ಪಾದಗಳೆರಡೂ ತಕ್ಷಣವೇ ಬೆಳೆದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅವನ ತಲೆಯಾದರೋ ಆಕಾಶಗಂಗೆಯಷ್ಟೆತ್ತರ ಎದ್ದು ಅದರ (ಆಕಾಶಗಂಗೆ) ಅಲೆಗಳಿಂದ ಚಾರಿದ ನೀರಿನ ಕಣಗಳನ್ನು ಮಾಲೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದ್ದಂತೆ ಇತ್ತು. [7]

ಆಗ ಅಂಜನೇಯನು ಬೆಳೆದ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಅಪಳ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಬಂದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾವತಾರದಲ್ಲಿನ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ರೀತಿ ಅಚಿರಿಸಿದನು. [8]

[ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ = ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ವಟುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮಹಾದಾನಿಯಾದರೋ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು ತೊಂದರೆಯಿಂದಾಗಿ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವಷ್ಟು ಜಾಗವನ್ನು ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ಆಕಾಶಕ್ಕೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಭೂಮಿಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಡಲಿ ಎಂದಾಗ ಬಲಿಯು ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಆತನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು ಅತನನ್ನೂ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದ ಹಾಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸುರಸೆಯನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಲು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬೆಳೆದರೂ ಕುಬ್ಜನಾಗಿ ಅಂಜನೇಯ ತೆರೆದ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ವಟುರೂಪಿ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಂತಾದ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥ.]

ಪುನಃ ರಾಮದೂತನಾದ ಆಂಜನೇಯನು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ ನರಸಿಂಹಾವತಾರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕೋಪವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ ನರಳನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ದಾರಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಬಂಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಂಹಕಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದನು.

[9]

ಹಾಗೆಯೇ ಸಮುದ್ರ ದಡದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರಗಳಿಂದಾವೃತವಾದ ಲಂಬ ಎಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿ [ಅಲ್ಲಿ ಮೈಜಾಚಿ] ಆನಂತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರಿಯಾಗಿ ಆಂಜನೇಯನು ಲಂಕಾನಗರದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಗೋಪುರದ ದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಂದ ಅಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದ ಮನಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಹುವಾಗಿ ತೋಳಲಾಡಿದನು. “ಈ ರೀತಿ ಆಡೆಡೆಗಳುಳ್ಳ ಈ ವಿಶಾಲ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ದಾಟುತ್ತದೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ದಾಟಿದರೂ ಹೇಗೆ ಆದು ರಾಕ್ಷಸ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು? ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ರಾಮನು ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲೇ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಸಮುದ್ರೋಲ್ಲಂಘನವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಜಾನಕಿಯು ಜೀವ ಸಹಿತ ಇದ್ದಾಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಾನರಿಯೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲಿಚ್ಛಿಸಿದ ಆಂಜನೇಯನು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ (ರಹಸ್ಯವಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸಲು ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತವಾದುದನ್ನೆ ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಆನಂತರ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಹರ್ಷಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜಿಲ್ಲಿನ ಉಪಯೋಗದ ವೇಳೆ ಉಂಟಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರುಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲೆಂದು ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಾಗಲು ಆಕಾಶದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗವು ಕಾಣಿಸಲ್ಪಿ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದಾಗಿ ಪರ್ವತದ ಭಾಗವೇನಾದರೂ ಕೆಂಪಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿರಲ್ಲಿ ಜೀಳುತರುವ ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಯಿಂದಾಗಿ ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆಗಳು (ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾಗಿ) ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ

ಕೆಂಪಜಿಂದೆಯೋ ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಬಳಿ ಆಗಮಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ (ಸಂತಸದಿಂದ) ಅಮೂಲ್ಯ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲು (ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತಂದಿರುವ) ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದಿರುವ ವರುಣನು ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿನಿಂದ ಒಟ್ಟುಮಾಡಿ ತಂದಿರುವ ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳ ಕಿರಣಗಳೇನಾದರೂ (ಈ ಪ್ರದೇಶವು) ಕೆಂಬಣ್ಣ ಪಡೆಯಿತೋ! ಅಥವಾ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಅನೇಕ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಆಕಾಶಗಂಗೆಯು ನೀರನ್ನೂ ಪಡೆಯಲು ಹೊರಟಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ (ಈ ರೀತಿಯು) ಸಂಶಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಡಿಸಿ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯವು ಮೂಡಲಾಗಿ, ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಾಲುಗಳು ತಮ್ಮ ಎಲೆಗಳೆಂಬ (ಪತ್ರ) ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಿಕ್ಷುಕನಂತೆ ದುಂಜಿಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಧುವಿಗಾಗಿ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುತ್ತೆನು, ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯದ ತಂಗಾಳಿಯು ಕನ್ನೆದಿಲೆ ಹೂವುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಸುವಾಸಿತವಾಗಿರಲು, ಕತ್ತಲೆಯು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಸರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತೆನು, ಎಲ್ಲಾ ದಿಗದೇವತೆಗಳ ಶಿಖರದ ಭಾಗಗಳೂ ‘ಆಗರು’ವೆನಿಂದ ಹೊರಟ ಹೊಗೆಯಿಂದ ಕಪ್ಪಾಗುತ್ತಿರುತ್ತೆನು ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗಲಿರುವ ವಿಯೋಗದ ಸೂಚಕವೂ ಕರುಣಾಜನಕವೂ ಆದ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಆಕ್ರಂದನವು ಎಲ್ಲಾ ಕಮಲಕೊಳಗಳನ್ನೂ ಆವರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತೆನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳೆಂಬ ಮಾಲೆಯಿಂದ ಆಕಾಶ ಆನೆಯು ಕೊರಳು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತೆನು.

ಕಾಮವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಂಬ ತಮಾಲ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿಯಂತೆ ಶತಲಾಂಛನನು (ಚಂದ್ರನು) ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕೆಂಬ ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು.

[10]

ಸರೋವರದಲ್ಲಿನ ಕಮಲಗಳ ದಂಟುಗಳ ಪಾಚಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು

ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಆಕಾಶದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದವು. [11]

ಆ ಸಂಧ್ಯಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನು ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ವೈರಿಯ ಕೀರ್ತಿಯ ತೆರೆನಾಗಿರುವ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ 'ಲಂಕಾ' ಪ್ರವೇಶವೆಂಬ ಹೊಸ ನಾಟಕದ ಸೂತ್ರಧಾರನಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದನು. [12]

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನು ತನ್ನ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಮಾಡಿ ಬಹುವಾಗಿ ಬೆದರಿಸುತ್ತಾ ಅವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀವೇಷ ತಾಳಿ ಬಂದಿರುವ ಲಂಕಾಧಿದೇವತೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ, ಕಪಿಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಅಪಮಾನದಿಂದಾಗಿ ಆಕೆಯ ನಗರವು ನಾಶಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಹ ಆ ಲಂಕಾಧಿದೇವತೆಯ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನೂ ಬಿಡದೆ, ಸೀತೆಯನ್ನರಸುತ್ತಾ ರಾಕ್ಷಸರಾಜನ ಅರಮನೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಅನಂತರ,

ರಾಕ್ಷಸ ಸೇನೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡುವ ರಕ್ಷಸ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಲಂಕೆಯು ಇದೇ. ಮೇಘಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸ್ವರ್ಣಮಯ ಶಿಖರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ಇದೇ ಅವನ ಅರಮನೆ. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಕುಬೇರನಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿ ತಂದಿರುವ ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವೇ ಇದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೆಳದಿಂಗಳೆಂಬ ದೀವಟಿಗೆಯಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿದೇವಿಯು ಆಂಜನೇಯನಿಗೆ ಆದರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಳು. [ತೋರಿಸಿತು] [13]

ಸೂರ್ಯನು ಅಮಿತ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನ (ಸುಗ್ರೀವನ) ಮೂಲಕ ರಾಮನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಾಲೋಚಿಸಿ, ಚಂದ್ರನು ತಾನೂ ಸಹ ಬಹಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೂತನ

(ಆಂಜನೇಯನ) ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರಿದನು. [14]

ಇದೇ ರೀತಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ, ದೇವಲೋಕದ ಸುಂದರಿಯರ ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಹೊಂದಿ ನಿರ್ದ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವೇತ್ಯಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡ (ರಾವಣ) ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿರಾಶಿತನಾದ ಆಂಜನೇಯನು, ವಿಧವಿಧವಾದ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರಮನೆಯ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ನೆಗೆದು ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು [ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆಂದು] ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನಮಿಸಿದನು.

ವೈರಾಗ್ಯ ಸೂರ್ಯನೂ, ನಿರಹಂಕಾರಿಯೂ ಆಗಿರುವನು ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆಗೂ ಒಂದೇ ಒಂದು ಔಷಧವಾಗಿರುವ ವೇದವನ್ನು ಹೇಗೆ ಶರಣು ಹೊಂದುವನೋ ಹಾಗೆಯೇ (ಆಂಜನೇಯನು) ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಅರಸಿ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೇರವಾಗಿ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಸೇರಿದನು. [15]

ಅನಂತರ ಆ ಅಶೋಕವನದಲ್ಲಿ ನಾಗ, ಪುನ್ನಾಗ, ತಾಲ, ಹಿಂತಾಲ, ತಮಾಲ, ಕೃತಮಾಲ, ಸರಲ, ಬಕುಲ, ವಂಜುಲ, ತಿಲಕ, ಆಮಲಿಕ, ಕುಟಜ, ಲಿಕುಚ, ಕತಕ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಲವಂಗ, ವಿಕಂಕತ, ಕೇತಕೀ, ಕದಂಬ, ಉದುಂಬರ, ಕಪಿತ್ತ, ಅತ್ತಲ, ಚಂಪಕ, ಚಾಂಪೇಯ, ಪನಸ, ವೇತಸ, ಪಾಲಶ, ಪಾಟಲ, ರಸಾಲ, ಪ್ರಿಯಾಲು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಅಶೋಕ ವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಸಂಚರಿಸಿ ಮೋಡವನ್ನೇ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಕಾಶವನ್ನೇ ಮುಚ್ಚಿದಂತಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಣಮಯವಾದ ಶಿಂಶುಪಾ ವೃಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ವಿರಿದನು.

ಆ ಮರದಲ್ಲಿ ಅಂಜನೆಯನು ಎಲೆಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡವನಾಗಿ (ಅಡಗಿಕೊಂಡು) ಆಲದಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನಂತೆ ಕಂಡುಬಂದನು. [16]

ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನು ಪರ್ಣಕುಟೀರದಿಂದ ರಾವಣನು ಅಪಹರಿಸಿತಂದು ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾರವಿನಮರಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಚಾಂಡಾಲನೊಬ್ಬ ಕಿತ್ತುತಂದು ಕಳ್ಳವನದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಂತೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನ ಹೂಮಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ನಾಯಿಯೊಂದು ಮಾರಾಸದ ತುಣುಕೆಂದು ಕಚ್ಚಿ ತಂದು ಸ್ವಶಾನದಲ್ಲಿ ಬಿಸಾಡಿದಂತಿರುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದನು. [17]

ಮನಃ ಅಂಜನೆಯನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಯೋಚನಾಮಗ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೂ ಚಂದ್ರನು ಬದುಕಬಹುದು. ನರಳಲ್ಲದಿದ್ದರೂ (ಭಾಯನಾದೇವಿ ಎಂಬ ಹೆಂಡತಿ) ಸೂರ್ಯನು ಕಂಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಈಕೆಯನ್ನು (ಸೀತೆ) ಬಿಟ್ಟು ರಾಮನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಬದುಕಿರುವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯವೇ ಸರಿ. [18]

ಹನುಮಂತನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಹೇಗೋ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆಯಲು ಚಂದ್ರನಾದರೋ ಅಸ್ತಾಚಲ ತಿಖಿರವನ್ನು ಸೇರಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರಲು, ರಾವಣನಾದರೋ ನಿद्रಾಭಂಗದಿಂದಲೂ, ಕಾಮಚೋದಿತ-ನಾಗಿಯೂ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಹರಿಚಂದನಾದಿಗಳ ಲೇಪನದಿಂದ ಸೀತೆಯು ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಬಯಕೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನ ಕಾಮವನ್ನೂ ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಕಿರೀಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದಲೂ, ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಅಡ್ಡೆಡ್ಡೆವಾಗಿ ಧರಿಸಿದ್ದ ಹೂಮಾಲೆಯಿಂದಲೂ ಆಗಸದಲ್ಲಿ ಋನುಗುವ ನಕ್ಷತ್ರದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು (ಕಾಂತಿಯನ್ನು) ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸುತ್ತಾ ಮಲ್ಲನ ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಯಾಮುದಲ್ಲಿ (ಅಂತಿಮ ಭಾಗ) ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಕತ್ತಲೆಯು ವೇಶ್ವಾಸ್ಯೇಯರ ಕರದೀವಿಗೆ ಎಂಬ ಪೊರಕೆಯಿಂದ ಗುಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅದು ನೇರವಾಗಿ ಕೇವಲ ರಾವಣನ ಹೃದಯವನ್ನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. [19]

ಆ (ಮದಾಂಧ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಂಧ) ಗರ್ವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನು ರಾಮನ ಸತಿಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬ ಸಾಧಾರಣ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬುಡಭಾಗದಿಂದ ಚಿಗುರಿದ, ಕೋಮಲವಾದ ಕೇಸರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸ್ವಲ್ಪಕೇ ವೃಕ್ಷವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಗಜರಾಜನು ಹೋಮವಾಗಿ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುವಂತೆ ಸಮೀಪಿಸಿದನು (ಸೀತೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು). [20]

ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ಬಳ್ಳಿಯಂತಹ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಆ ದುಷ್ಟ ಪುರುಷ(ರಾವಣ)ನ ನೀಚವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಛಿದ್ರವಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳ (ಆದರೆ) ತನ್ನ ಪತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗದ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಹೊಂದಿದ್ದ ಸೀತೆಯು ತನ್ನ ಮತ್ತು ರಾವಣ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯೊಂದನ್ನಿಟ್ಟು ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಚೋದಿಸಿದಳು. “ಓ ಪೂಜ್ಯನೇ, ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿವುದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನ ಕುಲಗುರುವಲ್ಲವೇ? ಪರರ ಸತಿಯ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಹಾಯಿಸುವುದೂ ಕೂಡ ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಕರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಖಂಡಿತ ನಾಶಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ಅನುಕೂಲವಾದ ವಾಯುವು ದೋಣಿಯನ್ನು ದಡಕ್ಕೆ ತಲುಪಿಸುವಂತೆ, ನೀನೇ ಪುನಃ ನನ್ನನ್ನು ಪಂಚವಟಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದೋಯ್ದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣೇಶನು ನಿನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವನು. ಆಗ ಯಮನೂ ಸಹ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು (ಅನುಕಂಪ) ತೋರಿಸುವನು. (ಎಂದಿಗೂ ಯಾರಿಂದಲೂ) ಸೋಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ದಶರಥಪುತ್ರ(ರಾಮ)ನ ಸ್ನೇಹಕಣ್ಣು (ನೀನು) ಪಾತ್ರನಾಗುವೆ. ಹಾಗೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಖರನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ನಾಶಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಹೆಣ್ಣು ಜಂಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಈ ರೀತಿ ಯೋಚನಾ-
ಮಗ್ನಳಾಗುತ್ತಾಳೆ.

(ನನ್ನ ಸಂಬಂಧಿ) ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಜಟಾಕಾಯವಿನ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ
ನನ್ನ ಪತಿ ರಾಮನಿಗೆ ನಾನು ಇಲ್ಲಿರುವುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೇ? [22]

ಅಥವಾ ರಾಕ್ಷಸರ ಮಾಯೆಗಳೊಳಗಾಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದ ಗುಣವನ್ನು
ಹೊಂದಿ ನನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರಾಮನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಕೊನೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿದೆಯೇ?

ಅಥವಾ

ಕೇವಲ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ ದುಷ್ಟನು ರಾಮನ ಹುಟ್ಟುಗುಣವಾದ
ಅನುಕಂಪ (ಕರುಣೆ)ವನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ
ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲನೂ, ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಏಕೈಕ ವೀರಶ್ರೀ ರಾಮನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ
ತಟ್ಟಸನಾಗಿದ್ದಾನೆ. [23]

ಈ ರೀತಿ ರೋಧಿಸುತ್ತಾ, ನಿರಂತರ ರಾಮನನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾ
ದುಃಖಪೂರಿತಳಾಗಿ ಮೂರ್ಛಹೊಂದಿದಳು.

ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳ ಆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ
ಶ್ರೀಯರನ್ನು ತಾಂತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಡೆದು ತ್ರಿಜಟೆಯು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ
ಸಂತಸದಾಯಕವಾದ ತಾನು ಕಂಡ (ರಕ್ಷಸರಿಗೆ) ಕಟ್ಟಿ ಸ್ವಪ್ನವೊಂದನ್ನು
ಹೇಳಿದಳು. [24]

ಆಸರೆ ನೀಡುವ ಮರವಿಲ್ಲದೆ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹೊರಳಾಡುತ್ತಾ
ರಕ್ಷಸಿಯರ ಕಠೋರ ನುಡಿಗಳಿಂದ ವೇದನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ಸೀತಾ ಎಂಬ ಬಳ್ಳಿಗೆ
ತ್ರಿಜಟೆಯು ಆಸರೆ ನೀಡುವ ಕೊಂಬೆಯಂತಾದಳು. [25]

ಆನಂತರ ಸೀತೆಯು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ

ಮತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಂಸವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊಸಲಾಗಿರುವ
ರಾಮನ ಬಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊರತು ಯಾರು ತಾನೇ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಿಂದ
ಚಿಮ್ಮುವ ರಕ್ತದಿಂದ ತೊಳೆಯಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರಾ? ಅಥವಾ (ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ
ನಡತೆಯು ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಂದಿನಿಂದ
ಯುದ್ಧ ಕ್ಷಾಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣವೆಂಬ ಚಾತಕಪಕ್ಷಿಯು
ನಿನ್ನ ರಕ್ತವೆಂಬ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯದೆ ತೃಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಯಾರಿಂದ ತಾನೇ
ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯೆ.”

ಆಗ ಜನಕಸುತೆ (ಸೀತೆಯ) ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಮನ್ನಣ್ಣತರದಿಂದ
ಬಾಧಿತನಾದ ರಾವಣನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಹಜವಾದದ್ದೆ.
ಐದು ಹೆಡೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸರ್ಪದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಸಾವು
ಸಮೀಪಿಸಿದ ಆ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಯಾವ ಔಷಧಿಗೆ
ಇದ್ದೀತು? [21]

ಆಗ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯಾಡಿದ ಮುಖಶೃಂಗಿಸುವಂತಹ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ
ಕೋಪೋದ್ರಿಕ್ತನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ (ಸೀತೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ)
ರಾಕ್ಷಸ ರಾಕ್ಷಸಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು, “ನೀವೆಲ್ಲಾ ಚತುರೋಪಾಯಿಗಳಿಂದ (ನಾಮ,
ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ) ಸೀತೆಯು ನನ್ನ ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಒಂದು
ವೇಳೆ ಆಕೆಯು ನನಗೆ ಒಲಿಯಲು ಒಪ್ಪದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ಖನನ್ನು ನನ್ನ ಬೆಳಗಿನ
ಉಪಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಡುಗೆ ಮನೆಗೆ ಒಯ್ಯಿರಿ.” ಎಂದು ಅಜ್ಞಾತಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯು ಕೆಳೆದು
ಹೋಗಲು ತನ್ನ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಸೇರಿದನು.

ಆನಂತರ ಶಾಪಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸುರವನಿತೆಯಂತಾದ
ಸೀತೆಯು ಆ ರಕ್ಷಸಿಯರ ಕಠಿರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳಿಂದ ಮುದುಡಿದ
ಹೃದಯ (ಅಂಬ) ಕಮಲದಂತಾಗಿ ವ್ಯಾಘ್ರಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಆವೃತವಾದ

ಆಂಜನೇಯನು, ಪತಿವ್ರತೆ ಹಾಗೂ ದುಃಖಿತಳೂ ಆಗಿರುವ ಇವಳನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಉಪೇಕ್ಷೆಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅವಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಸೀತೆಯು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರುತಿಯು ರಾವಣನ ಕಠೋರ ನುಡಿಗಳೆಂಬ ವಜ್ರಾಯುಧವಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಂಡಿರುವ (ಜಾನಕಿ) ಕರ್ಣದೊಳಕ್ಕೆ ವಂಶಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ರಾಮನ ಗುಣಗಾನವೆಂಬ (ಮಧುರವಾದ) ಔಷಧವನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಿಂಪಡಿಸಿದನು. [26]

ಆಮೇಲೆ ಜಾನಕಿಯು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಡೆ ಹಾಯಿಸಿ, ಆ ಶಿಂಶವಾ ಮರದ ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಪಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನವೆಂದು ಸಂಶಯಿಸಿ, ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಂದಿಗಿರುವ ರಾಮನಿಗೆ ಶುಭಾವನ್ನು ಆಶಿಸಿ, ನಿರ್ದ್ರಬಾರದ ತನಗೆ ಸ್ವಪ್ನವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬಿದ್ದಿತೆಂದು ಅಲೋಚಿಸಿ, ರಾಕ್ಷಸರೊಡೆಯನೇನಾದರೂ ಮಾಯಾ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದು, ಆ ಆಂಜನೇಯನಿಂದಾಗಿ ನಡುಗಿದಳು.

ಆ ವಾನರವಾದರೂ ಸಹ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಂಟಾಗಲೆಂದು ಕೈಮುಗಿದು (ಅವಳ ಸಮೀಪ ಬಂದು) ಈ ರೀತಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ಎಲೈ, ಮಂಗಳಕರಳೇ, ನಿನ್ನ ವಿಮೋಗವೆಂಬ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದ ಬಿಂದಂತಹ ರಾಮನ ದೂತನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿ ಬೇರೆಯವನೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಡ. [27]

ಎಲೈ ಸೀತೆಯೇ, ನಿನ್ನೊಡನೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋದ ನಮ್ಮ ದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ನಡವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕೋಸಲರಾಜಸುತ್ರ ರಾಮನು, ನನ್ನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿನ್ನ

ಕುಶಲವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಮತ್ತೂ ಕೂಡ,

ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಸಹ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಮಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಾನರರಾಜ (ಸುಗ್ರೀವ)ನೂ ಕೂಡ [28]

ಹೀಗೆ ನುಡಿದು, ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಸಿ, ಭಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಸೀತೆಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು, ಆ ಆಂಜನೇಯನು, ವಾಲಿವಧೆಯ ಕಾರಣವನ್ನೂ, ಸುಗ್ರೀವನ ಸಖ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳ ಮನದಂತೆಯೇ ನಿರಂತರ ರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ರಾಮನಾಮವಿರುವ) ಉಂಗುರವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ನೀಡಿದನು.

ಮಾರುತಿಯಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಮನ ಮುದ್ದೆ ಉಂಗುರ ನೋಡಿ (ಅಂದು) ಉಂಟಾದ ಸಂತೋಷದ ನೂರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟನ್ನು ಆ ಸೀತೆಯು ತನ್ನ ವಿವಾಹದಿನದಂದೂ ಸಹ ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. [30]

ಆಮೇಲೆ ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದ ಹರ್ಷದಿಂದ ಸೀತೆಯು ಹೇಳಿದಳು. “ಓ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ವಿಭೀಷಣನ ಪುತ್ರಿ ‘ಅನಲಿ’ ಎಂಬುವವಳು ತನ್ನ ತಾಯಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಈ ದುಷ್ಟ (ರಾವಣ)ನ ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಈತ (ರಾವಣ) ಕೊನೆಯ ಉಪಾಯ (ದಂಡೋಪಾಯ)ವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಪತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾರ. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಾನಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ದೀನವಾದ ಈ ಜೀವವನ್ನು ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನ ಮೇಲೆ ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.”

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆಂಜನೇಯನು, “ಮಹಾಮಹಿಮಳೇ ಹೆದರಬೇಡ, ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊತ್ತು ಬೇಗನೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ರಾಮನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಮೇಲೆ ಇಡುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ಅಸಮರ್ಥ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬೇಡ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಅಲ್ಲದೆ,

ಅವನ ಆ ಪರ್ವತಾಕಾರದ ದೇಹದ ಮುಂದೆ ಸರ್ವವೂ ಸಹ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೋರೆಯಂತೆ (ಹೊಳೆ) ಕಂಡಿತು. [31]

ಅನಂತರ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಸೀತೆಯು ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಗರವನ್ನೇ ದಾಟಿ ಬಂದಿರುವ ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವುದು ಯಾವುದಿದೆ? ಆದರೆ ವಾನರ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನೀನೇನಾದರೂ ಹೋದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದಾರಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅಪಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. [32]

ನನ್ನ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಆ ರಾವಣನನ್ನು ಭಸ್ಮೀಭೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ (ದಶರಥ ಸುತನ) ರಾಮನ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಅದರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಆಹಾರವು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬೇರಾವ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ರಾಮನ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಚಂದ್ರನೂ ಹೀನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ರಾವಣನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಆದನಂತರವೇ ರಾಮನಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ತರಳುವುದು ಉತ್ತಮ (ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ) ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದಳು. [33]

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಆ ವಿನಯಶೀಲೆಯಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪುನಃ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದನು.

ಮಾಯಾಮೃಗದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಓ ಮಾತೆ, ಸೀತೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಪಡಿಸಿ ಈಗ ನಿನ್ನ ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆಯು ಶಾಖಾಮೃಗ (ಕೊಂಬೆಯಿಂದ ಕೊಂಬೆಗೆ ಹಾರುವ) ಕಟಿಯ ಚೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂಬುದು ಉಚಿತವಾದುದಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವೇನಾದರೂ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸಿದರೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಾಮನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೀರ್ತಿಯು ಏನಾದೀತು? [34]

ಹೆಚ್ಚೇನು? ಹೀಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ರಾಮನ ಧರ್ವಪತ್ನಿಗೆ

ಯಾವುದು ಉಚಿತವೋ ಅದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಯೋಗ್ಯವೋ ಅದೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ರಾವಣ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರತೀಕಾರವೋ ಅದೇ ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸತ್ಕುಲ ಪ್ರಸೂತಿಯಾದ ನಾರಿಯ ನಡತೆಗೆ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದದ್ದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವೀರ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ನಾರಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದದ್ದೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಿ “ಜಾನಕಿಯೆ, ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಈಗಾಗಲೇ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿ. ಹಿಂದಿರುಗಲು ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡು ಮತ್ತು ರಾಮನಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಗುರುತಿನ ಆಭರಣವನ್ನು ನೀಡು.” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

ಅವಳಾದರೂ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ತನ್ನೊಳಗೆ) ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು “ಹಿಂದೆ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಹೊಸ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ನಂದನವನದ ರಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕುವ ಆ ಚಿತ್ರಕೂಟ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ದಿಂಬನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನು ಮಲಗಿರುವಾಗ ಹರಿತವಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಕುಚಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗಾಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ‘ಭೂಧರ’ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕಾಗೆಯನ್ನು ರಾಮನು ನೋಡಿದನು.

ಆಗ ವೀರನಾದ ಆ ರಾಮನು ಕಾಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಹ ಜಯಂತನ ಮೇಲೆ (ಇಂದ್ರಪುತ್ರ) ದರ್ಭೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವೊಂದನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ರಾಮನ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಆ ಪಕ್ಷಿಯು (ಕಾಗೆಯು) ಅನ್ನರ್ಥನಾಮವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. [35]

ಆ ಸೀತೆಯು ಹಿಂದೆ ತನಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಇಮ್ಮಡಿ ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ (ಚೂಡಾಮಣಿಯೆಂಬ) ಆಭರಣವನ್ನು ತೆಗೆದು,

ಕೃಷವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಆ ಸೀತೆಯು ರಾವಣನ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಒಟ್ಟುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕೋಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಯಂತೆ) ಇದ್ದ ಜೂಜಾಪುನೆಯನ್ನು ಆ ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ (ಆಂಜನೇಯ)ನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ ಮಣಿಯನ್ನು ಮುಖದಲ್ಲೆಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸರ್ಪದಂತೆ ನೀಳವಾದ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವನು (ಹಸುಮಂತನು) ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಹೊರಟನು. [36]

ಆನಂತರ ತಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯ (ಧನ್ಯನೆಂದು)ನಾದನೆಂದು ತಿಳಿದು ವಾಯುಮುತ್ರ (ಆಂಜನೇಯ)ನು ತಾನು ಬಂದಿರುವುದು ರಾವಣನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಇಡೀ ಆಶೋಕವನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದನು.

ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾ, ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಾ, ಗಿಡಮರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೂವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊಸಕಿ ಹಾಕುತ್ತಾ, ಕಿವಿಯ ಬಳಿ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ಭಯವೊಡ್ಡುತ್ತಾ ಹನುಮಂತನು, (ಯಾವರೀತಿ) ರಾವಣನು ವೇದಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಯೋ, ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದನೆಯೋ, ವೇದಪಾರಾಯಣದ ಮಧುವಾದ ವಾಣಿಯುಳ್ಳ ಜ್ವಾಹ್ನಿಗಿಂತ ಭಯವನ್ನುಂಟು-ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಹಾಗೆ ಲಂಕೆಯ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು (ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು) ತೋರಿಸಿದನು. [37]

ಆನಂತರ ಆಶೋಕವನದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇದ್ದ ರಾಕ್ಷಸ ಸಮೂಹದಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉಪವನದ ವಿನಾಶದಿಂದ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು ಭಯಂಕರ ರೂಪವುಳ್ಳ ಸೇವಕರನ್ನು (ಸೈನಿಕರನ್ನು) ಪ್ರಹಸ್ತನ ಮಗನಾದ ಜಂಬುಮಾಲಿಯೊಂದಿಗೆ ನಾಶಪಡಿಸಿ ಮಾರುತಿಯು ಕೋಟೆಯ

ದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಲು, ಪುನಃ ಕಳುಹಿಸಿದ ರಾಕ್ಷಸರ ಮರಣ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆ ರಾವಣನು ಆ ಕಟಿಯನ್ನು ಜೀವಸಹಿತ ಹಿಡಿದು ತರಲು ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮಗಳಾದ ಪ್ರಹಸನನೇ ಮೊದಲಾದ ಐವರು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಐವರನ್ನೂ ಕಜ್ಜಿಣದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿ ಪುನಃ ಪುನಃ “ನಾನು ರಾಮದೂತ” ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ಇರುವ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ರಾಕ್ಷಸರೊಡೆಯ ರಾವಣನು ತನ್ನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಅಕ್ಷುಮಾರನೆಯ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾನೆ. [ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವಮಾನ(ಹೀಯಾಳಿಕೆ)ಪಡಿಸಬೇಕು].

ಆಂಜನೇಯನು ಅರಮನೆಯ ಸ್ವರ್ಣಖಚಿತ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಎದೆಯಿಂದ ತಳ್ಳುತ್ತಾ ಅವುಗಳಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಧೂಳಿನಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಾರ್ಗ(ಆಕಾಶ)ವನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಿಂಪಾಗಿಸುತ್ತಾ, ನೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ, ರಕ್ಷಸರೆಂಬ (ಪಗಡೆ) ಕಾಯಿಗಳನ್ನು, ರಾವಣನಗರಿಯ ವೃತ್ತ ಭೂಮಿಯೆಂಬ (ಪಗಡೆ) ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ (ಕೆಡವುತ್ತಾ) ಇರುಸುತ್ತಾ ಪಗಡೆಯಾಟವನ್ನಾಡಲು (ಅಕ್ಷುಮಾರನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು) ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದನು. [38]

ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ (ಅನ್ಯಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲದೆ) ಜಿಟ್ಟಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಆಂಜನೇಯನು ಕ್ಷಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆ ಅಕ್ಷುಮಾರನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ, ಕೆಂಬಗಳನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಾಗಿ ಅರಮನೆಯ ಗೋಪುರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟು ಪುನಃ ತೋರಣದ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನ ಇಷ್ಟತೃಪ್ತಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬಿಕಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಜಿತ್ತುವಿನತ್ತ (ಹೊರಳಿ) ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನನ್ನಾಗಿಸಲು ಕೇಂದ್ರೀಕರಣಗೊಂಡವು.

ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಗಗನದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಯುದ್ಧನಿರತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಎದುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥರು. ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇರಕ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮೇಘನಾದ (ಇಂದ್ರಜಿತು)ನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಆ ರಾವಣನು ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಆ ವಾನರನನ್ನು ಕರೆದು ತಾ' ಎಂದು ಕಳುಹಿಸಿದನು.

[39]

ದಾನವರಾಜ ರಾವಣನಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸ ಸೈನ್ಯದ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ರಾವಣ ಅರಮನೆಯ (ಅಂತಃಪುರ) ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ (ಮಿತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ) ವಿಲಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರಿಗೂ ಸಹ ಪ್ರವೇಶಾವಕಾಶ ಇಲ್ಲದ ಆ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪರಿಶುದ್ಧಗೈಯಲು ಆಜ್ಞನೆಯನಿಗೂ, ಇಂದ್ರಜಿತುವಿಗೂ ಕೋರಣದ್ವಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

[40]

ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆಯಂತೆ ಬಾಣಗಳು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಯುದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಲ ಘರ್ಜನೆಯಿಂದ ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳುವ ನವಿಲುಗಳಂತೆ ಆಜ್ಞನೇಯನು ಮೇಘನಾದ (ಇಂದ್ರಜಿತು)ನನ್ನು ನೋಡುವುದರಿಂದ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು.

[41]

ಅನಂತರ ರಾಕ್ಷಸ ಪಡೆಯ ಮುಖ್ಯಮೀರರಲ್ಲರ ಮರಣದಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಅಸ್ತ್ರಗಳು (ಆಜ್ಞನೇಯನ ಮೇಲೆ) ವೃಥಾವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಸದಾ ವಿಜಯಶ್ರೀಯೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ'ದಿಂದ ಆಜ್ಞನೇಯನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದನು. ಈ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನನಾದ (ಆಜ್ಞನೇಯನ) ದೇಹವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಸೇಣಬುನಾರಿನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರು.

ರಕ್ಷಸರ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಆಜ್ಞನೇಯನಿಗೆ ಆದ ಈ ಬಂಧನವು ಹಿಂದೆ ಪೌಲ್ಸ್ತ್ಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳಂಕಿತನಾದ (ರಾವಣ)ನಿಂದ ಸುರಸುಂದರಿಯರಿಗೆ ಆಗಿದ್ದ ಬಂಧನದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. [42]

ಆಮೇಲೆ ಇತರ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ಕ್ರಮೇಣ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಲು, ಆ ಇಂದ್ರಜಿತುವು ಆಜ್ಞನೇಯನನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಬಂಧಿಗಳಾಗಿರುವ ಸುರವೇಶ್ಯಂಕರ ಕೈಯಿಂದ ಬೀಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಉತ್ತರೀಯವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ತಿವನ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತವಾದ ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತವನ್ನು ತೂಗುವುದರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತೋಳುಗಳ ಬಲವುಳ್ಳ ಆ ದಶಕಂಠ (ರಾವಣ)ನನ್ನು ಆಜ್ಞನೇಯನು ನೋಡಿದನು. [43]

ಕಿಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕ್ರೂರವಾದ (ಭಯಂಕರ) ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹೊರಟಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಸಾಯಂಕಾಲದ ಮೋಡಗಳ ನಡುವೆ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯಿಂದಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ನೀಲಪರ್ವತದಂತೆ ಇರುವ (ರಾವಣನನ್ನು ಕಂಡನು) [44]

ಸಮರವೆಂಬ ಅಟದಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಭಜಗಳ ದಂತದಿಂದಂಟಾದ ಆಘಾತದ ಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ (ಗುರುತು) ಕೂಡಿರುವ ಭುಜಗಳ ಮಧ್ಯದ (ವಕ್ರಪ್ರವೇಶ) ಎದ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ನೆರಳಿನಿಂದ ಪ್ರತೀ ಅಲೆಯ ಮೇಲೂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ ಹೊಂದಿರುವ ಸಮುದ್ರದರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ರಾವಣನನ್ನು ಕಂಡನು) [45]

ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಮೂರು ಲೋಕದ ಪಾಪಗಳ ಪರಿಪಾಲನೆಗೈವ ಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಂತಿರುವ, ಸೂರ್ಯ,

ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಇವುಗಳ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ತನ್ನ ತಪದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದವ
ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಗೊಂಡಂತಿರುವ (ರಾವಣನನ್ನು ಆಂಜನೇಯನು
ನೋಡಿದನು) [46]

ಆ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿ ರಾವಣನು ವಾಯುಸುತನಾದ ಆ ಕಪಿಯನ್ನು ಕಂಡು
ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಕೈಲಾಸ ಪರ್ವತದ ಕೇಳುವಿಕೆ ಎಂಬ
ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಶಪಿಸಿದ ತಿವನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬಂದಿರುವನೆಂದು
ಭಾವಿಸಿದನು. [47]

ಆಮೇಲೆ ಪ್ರಹಸ್ತನಿಂದ ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾನರನು
(ಆಂಜನೇಯನು) ರಾವಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು. 'ನಾನು ಸೂರ್ಯಪಂಚದ
ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಸತ್ಯಸಂಧನೂ, ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿ ವನವಾಸ
ಕೈಗೊಂಡಿರುವವನೂ, ಕಾಮುಪೇಡಿತಳಾದ ಶೂರ್ಪನಖಿಯ ಕುರೂಪರಿಂದಾಗಿ
ಕೋಪಗೊಂಡ ಖಿರ. ದೂಷಣ, ಮೂದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಬಲವೆಂಬ ಧೂಳಿಗೆ
(ಹೊಟ್ಟೆಗೆ) ಪ್ರಳಯಾಗಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ,
ಮಾಯಾಮೃಗದ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಪತ್ನಿಪಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ,
ಸುಗ್ರೀವನ ಗೆಳತನವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ವಾಲಿಯೆಂಬ ಮುಳ್ಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಜಿಸಾಡಿದ
(ನಾಶಪಡಿಸಿದ) ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಭೀಕರ
ಅಗ್ನಿಯಂತಿದ್ದ ಪರಶುರಾಮನ ಗರ್ವಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ, ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ
ಕೂಡ ರಾಮನ ದೂತ.' ಕಪಿರಾಜ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ದಿಕ್ಕು-ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಾನರಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ, ಸಮುದ್ರವನ್ನು
ದಾಟುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತನಾದ ನಾನು ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಉಪವನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ,
ರಾಮನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಸೀತಾವಾತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ,
ತರಳಲಿಚ್ಛಿಸಿದವನಾಗಿ, ನನ್ನ ಆಗಮನವನ್ನು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಅಶೋಕವನದ

ಮರಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡಿದನು. ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ
ಕುತೂಹಲದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರ ಪಾಶಕ್ಕೆ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.

ಎಲೈ ದುಷ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವನಿ! ಸುರಲೋಕದವರಿಗೂ ಹೋಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ
ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳ ರಘುಕುಲತಿಲಕ ರಾಮನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀನು ಬಂಧಿಸಿ,
ವಾಯುಮಿತ್ರನಾದ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು
ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟೆ? [48]

ಎಲೈ ರಾವಣನೇ! ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿನ್ನ
ಶರೀರವನ್ನು ಮಾಂಸದ ಆಸೆಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಡೆ ಮುತ್ತಿಬರುವ ಪಕ್ಷಿಸಮೂಹಗಳು ನಿನಗೆ
ಶ್ರೇತಚ್ಛತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತಾಗದಿರಲಿ, ಪುಲಸ್ತ್ಯವಂತ ವಿನಾಶವು ನಿನ್ನಿಂದ
ಉಂಟಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯರ ನಯನಗಳಿಂದಾದ ನೀರು ನಿನಗೆ
ತರ್ಪಣೋದಕವಾಗದಿರಲಿ. [49]

ಎಲೈ ಅವಿವೇಕಿಯೇ! ನೀನು ಪರಶ್ವೀಲೋಲುಪನಾದರೂ ಇಷ್ಟಾಕು
ವಂಶದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ರಾಮನ ಸತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರಾ ಇಚ್ಛಿಸಬೇಡ.
ಸರ್ಪವು 'ನಾನು ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವವನು' ಎಂದು ಗರುಡನ ಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ
ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಯೇ? [50]

ಎಲೈ ದುಷ್ಪನೇ, ಕೈತೋಳೆಂಬ ಗಂಧದ ಮರದಲ್ಲಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಎಂಬ
ಪೊಟರಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದಿರುವ ರಾಮನ ಬಾಣವೆಂಬ ಸರ್ಪವು ತಡಮಾಡದೆ ನಿನ್ನ
ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತದೆ. [51]

ಯುದ್ಧವೆಂದ ನಾಟಕದ ಸೂತ್ರಧಾರನಾದ ಮಾಯಾಮೃಗದ ಮೇಲೂ,
ನಿನ್ನ ವೈರಿಯಾದ ವಾಲಿ ಎಂಬ ವಾನರನ ಮೇಲೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ
ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಮನ ಶರಕ್ಕೆ ಪ್ರಣಾಮ (ಶರಣು)ವೆಂಬ ಕವಚವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ

ಇನ್ನಾವ (ರಕ್ಷಾ) ಕವಚವಿದ್ದೀತು?

[52]

ಆಂಜನೇಯನ ಈ ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ರಾವಣನು 'ಇವನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯಿರಿ' ಎಂದು (ತನ್ನ) ಸೇವಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. (ಆಗ) ಜನ್ಮಾದಾರಾಭ್ಯ (ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ) ಒಳ್ಳೆಯ (ಸಾತ್ವಿಕ) ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಭೀಷಣನು "ದೂತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದು" ಎಂಬ ಧರ್ಮತಾಸ್ತದ ನುಡಿಯಿಂದ ರಾವಣನನ್ನು ತಡೆದನು.

[53]

ರಾವಣನೂ ಕೂಡ ವಿಭೀಷಣನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿ, "ಕಪಿಗಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲವೇ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಇದರ ಬಾಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸಿ, ಇವನ ಕುರಿತಾಗಿ ನಗರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ವೃತ್ತಚೌಕದಲ್ಲಿಯೂ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿ, ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ನಗರ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕರೆದೋಯ್ಯಿರಿ." ಎಂದು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು. ಅವನಾಜ್ಞೆ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿರಲು -

ಆಗ ಆಂಜನೇಯನ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಕರ್ತೃಕಾರ ಪುಷ್ಪದ ಗೋಚಲಿನಂತೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪುಣ್ಯ ಸಂಗ್ರಹದಿಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಮಿತಿ ಇಲ್ಲದೆ) ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದನು. [54]

ಈ ಪಾರ್ತಿಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ಸಮೂಹವು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖಿತನಾದ ಸೀತೆಯು ಪೂಜ್ಯ ಅಗ್ನಿದೇವನನ್ನು ಮನಸಾ ಪೂಜಿಸಿ "ಆಂಜನೇಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ಸ್ತಭಾವದವನಾಗಿರು" ಎಂದು ಕರಮುಗಿದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಳು.

ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೆ ನಾನು ಆಹುತಿ (ಸಮಿತ್ತು, ಸೌದೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಆಗಲಾರೆ, ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡ ಅಗ್ನಿದೇವನು ತೀವ್ರಸ್ವರೂಪನಾಗಿ

ವಾಯುಸುತನ ಬಾಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ರತ್ನಮಯವಾದ ದೀಪದಂತ ಶೋಭಿಸಿದನು. [55]

ಆಮೇಲೆ ಆಂಜನೇಯನು "ಹಿಂದೆ ನಾನು ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈಗ ಅಗ್ನಿಸ್ವಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಗರ ವೀಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, (ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂದಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ) ರಾಕ್ಷಸಪಡೆಯನ್ನು ತನಗೆ ಈ ಹಿಂದೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಶೋರಣದ್ವಾರದ ಸಲಾಕೆಯಿಂದ ಬಿಡಿದು ಕೊಂದನು.

ಸೀತಾ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ರಾಮನೇಯ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉದ್ದೇಗ ಹೊಂದಿದ ರಕ್ಷಸ ಸೇನೆಯೆಂಬ ಅಲೆಗಳುಳ್ಳ ಭಯಂಕರವಾದ ಲಂಕೆ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹಗ್ಗವೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜ ವಾಸುಕಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆಂಜನೇಯನೇಯ ಮಂದಾರಪರ್ವತದಿಂದ ಕಡೆದನು. [56]

ಹನುಮಂತನು, ರಾಕ್ಷಸಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಖವೆಂಬ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಂತಿರುವ, ಭೂದೇವಿ ಎಂಬ ನವಿಲಿಗೆ ವರ್ಷಕಾಲದ (ಮಳೆಗಾಲದ) ಪ್ರಾರಂಭದಂತಿರುವ, ರಾವಣನ ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬ ಹಂಸಗಳಿಗೆ ಮೋಡಗಳ ಸಾಲಿನಂತಿರುವ, ಲಂಕಾಧಿದೇವತೆಯ ವಿಧವಾಸ್ತ್ರೀ ಉಚಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕೇಶಪಾಶ (ಜಡೆ)ದಂತಿರುವ ಮತ್ತು ಸೀತೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಜಡೆಯಂತಿರುವ, ದಟ್ಟವಾದ ಧೂಮರಾಶಿ (ಹೊಗೆಯನ್ನು) ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದನು. [57]

ನಭೋಮಂಡಲ (ಆಕಾಶ)ದಲ್ಲಿ, ಪ್ರವಾಹ ಸಂದರ್ಭದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಮುನಾ ನದಿಯಂತೆ ಹರಡಿದ್ದ (ವಿಶಾಲವಾದ) ಮತ್ತು ಆಂಜನೇಯನ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂಬ ಅದ್ಭುತ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ರಕ್ಷಸರಾಜ

ರಾವಣನ ಭಯದಿಂದ, ವಿದ್ಯಾಧರರೆಲ್ಲರೂ (ಗಂಧರ್ವರು) ಮುಚ್ಚಿದಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. (ವಿದ್ಯಾಧರರು ಹೋಗಿಯಿಂದ ಕಾಣದಾದರು) [58]

ಆ ದಶಕಂಠನ ನಗರ ಲಂಕೆಯು ಸುಟ್ಟು ಹೋದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ದಟ್ಟ ಹೋಗೆಯು ಮೊದಲು ದಿಗಂಗನೆಯ ಸೋಂಟ(ಕಟಿ)ವನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಪ್ಪು ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರದ ರೂಪವನ್ನೂ, ನಂತರ ಸೋಂಟದ ಮೇಲೆ ಪಚ್ಚಿಯಿಂದಾವೃತ್ತವಾಗಿ ಜಾಬಿನ ರೂಪವನ್ನೂ (ಸೋಂಟದ ಪಚ್ಚಿ) (ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲೆ) ಕೆಲಕಾಲ ಕುಚಗಳ ಮೇಲೆ ಲೇಪಿತವಾದ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಸಾಧ್ಯತ್ಯವನ್ನೂ, ಕಂಠದ ಬಳಿ ಧರಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರಳಿರುವ ಕನ್ನೆದಿಲೆಯ ಹಾರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಆನಂತರ ಕಣ್ಣುಗಳ ಬಳಿ ಎಕ್ಲೆಯ ಪಸೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಡಿಗೆಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. [59]

ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನ ತಂದೆಯೇ! ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೇ! ಹಾ ನನ್ನ ಮಗುವೇ! ಓ ಸ್ನೇಹಿತನೇ! ಮೊಮ್ಮಗನೇ, ಓ ನನ್ನ ಸತಿಯೇ! ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋರಟು ಹೋದೆ. ಅಯ್ಯೋ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನೆ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ನಗರವಾಸಿಗಳ (ಲಂಕಾವಾಸಿ) ದುಃಖಪ್ರಪ್ತ ಹೃದ್ಯತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ, ಅಗ್ನಿಯಿಂದಾವೃತ್ತವಾದ ಆ ರಾವಣನ ಲಂಕಾನಗರಿಯು ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. [60]

(ಆಂಜನೇಯನ) ಬಾಲದ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಕಣಗಳಿಂದ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮುಖಕ್ಕೆ (ಸುಖಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತೆಂಬ ಓನ್ನಲೆಯಿಂದ) ಮಂಗಳಾರತಿ ಎತ್ತಲ್ಪಟ್ಟತೋ, ಮೋಡಗಳಲ್ಲದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಂಚಿನಮಾಲೆ ಉಂಟಾಯಿತೋ, ಆ ಬೆಂಕಿಯ ಕಣಗಳ ಜ್ವಾಲೆಯು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿಯ ಬಜಜಾಗ್ನಿಯ ರೀತಿ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಾದರೂ ಆರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಂತವಾಗಲಿಲ್ಲ) [61]

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆಂಜನೇಯನ ಬಾಲದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಇದ್ದಲಿನ ವೈಭವದಂತಿರುವ ಲಂಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ

ಗೃಹಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೇರಿನಿಂದಲೇ ತಪ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವರೋ ಎಂಬಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. [62]

ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸ ಸೇನೆಯು ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿತೋ ಅದನ್ನು ರಾಕ್ಷಸ ಸಾರ್ವಭೌಮಕಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಕೂಡಿಹೊಂಡಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಗ್ನಿದೇವನೂ ಕೂಡ ಆಂಜನೇಯನೊಡಗೂಡಿ ಹೇಗೆ ಲಂಕಾನಗರಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟನೋ, ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಂಜನೇಯನ ತಂದೆಯಾದ ವಾಯುದೇವನೊಡನೆ ಸೇರಿಯೂ ಸುಡಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. [63]

ಯುದ್ಧವೆಂಬ ಆಟದಲ್ಲಿ ಮಗ್ಗುನಾಗಿದ್ದ ಲಂಕಾಧೀಶ ರಾವಣನ ಭುಜಬಲದಿಂದ ಕದ್ಮೂಯ್ಯೆಲ್ಲಟ್ಟಿದ ಇಂದ್ರನ ರಾವ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆಂಜನೇಯನೆಂಬ ಸಮಿತ್ತಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಪತಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೂಡಬಯಸಿದಳು. [64]

ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳಿ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ರಾಮದೂತ ಹನುಮಂತನು ರಾವಣನ ಭುಜಗಳಿಂದ ರಕ್ತಿಸ್ಪರ್ಶ ಲಂಕಾನಗರವನ್ನು ಸೇರಿ ಯಮುದೂತನ ನಿರಾಯಾಸ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. [65]

ಬಹುನಿಚನಾದ ರಾವಣನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪಾಪವನ್ನು (ಕಲ್ಮಶ) ತೊಳೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಹನುಮಂತನೆಂಬ ಯಜಮಾನನು (ಯಾಗ ಮಾಡುವವನು) ಅಕ್ಕಹುಮಾರವನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ (ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ) ತನ್ನ ಬಾಲದ ಅಗ್ನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಮಿತ್ತನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿ, (ಯಾಗ, ಹಾಗೂ ಪಥಯಲ್ಲಿ) ಒಳ್ಳೆಯ ಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದನು. (ತನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಣ್ಣಿಯೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದನು) [66]

ಆಂಜನೇಯನು ಗಂಧರ್ವರ ನುಡಿಯಿಂದ ಲಂಕಾದಹನದಿಂದ ರಾಮನ ಪತ್ನಿ ಸೀತೆಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೆಂದ ತಿಳಿದು, ಆನಂದ ಪರವಶನಾಗಿ, ಅವಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ತಾನು ಹಿಂದಿರುಗಲು ಅವಳಿಂದ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು, ಅರಿಷ್ಟವೆಂಬ ಪರ್ವತವನ್ನೇರಿ, ಯಾವ ಅಡಚಣೆ (ತೊಂದರೆ) ಇಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ, ಮಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿ, ಕಪಿ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಆಸೆಯು (ಇಚ್ಛಾರ್ಥ) ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

[67]

ಆಮೇಲೆ ವಾಯುಸುತ (ಆಂಜನೇಯನು) ವಾನರ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನು ಯುಧೋಚಿತವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ತಾನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ಆನಂತರ ಅವನ ಮಾತಿನಿಂದ ಹರ್ಷಚಿತ್ತರಾದ ವಾನರ ಸೇನೆಯೂ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳ ಸಮೇತ ಹನುಮಂತನಿಂದಾದ ಸೀತಾದರ್ಶನದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಆನಂದ ಸಾಗರನಾದ ರಾಮನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಗ್ರೀವನಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಲು ನಾಮುಂದು ತಾಮುಂದು ಎಂಬ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರ್ಧಾಭಾವದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಾ ದಾರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಧಿಮುಖ ಎಂಬುವನಿಂದ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಧುವನವನ್ನು ಆಂಜನೇಯನ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಋಧುವಾನ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿತು.

ವಾನರರ ಈ ಮಧುವಾನ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾದ ದಧಿಮುಖನ ಬೃಹತ್ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ಎತ್ತರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಂಗದನನ್ನು ಕುರಿತು ಕೈಮುಗಿದು ಮಧುವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ದುಂಬಿಗಳಂತಿರುವ ಈ ವಾನರನನ್ನು ನೀನು ತೀಳುವಾಗಿ ತಡೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅಂಗದನಾದರೋ ಆ ದಧಿಮುಖನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು.

[68]

ರಾವಣನ ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯು ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಳು ಎಂಬ ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾದ, ಕಿವಿಂಗಿಪಾದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಈ ವೀರನೇ (ಮಾರುತಿಯೇ)

ಅನುಮತಿ ನೀಡಿರುವಾಗ ಯಾರು ತಾನೇ ಇದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ? ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಮನಬಂದಂತೆ ಮಧುವನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿ ಎಂದನು. [69]

ಸೂರ್ಯ ಸುತನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು ಭಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಧಿಮುಖನಿಂದ ತಿಳಿದ ಮಧುವನ ನಾಶದಿಂದ ಸೀತಾದರ್ಶನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ದಧಿಮುಖನ ಬರುವಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಆನಂದಭರಿತನಾಗಿ ದೇಹವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು (ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷವಾದಾಗ ದೇಹದಲ್ಲಾಗುವ ಭಾವವಿಕಾರಗಳು)

ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಏರಿ, ಇಳಿದು, ಕಾನನಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಫಲಗಳ ರುಚಿ ಸವಿದು, ನೆಗೆಯುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಚಾಯಿಂದಲೇ ವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷವನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾ ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ ಮರಗಳನ್ನು ಅಲಂಗಿಸುತ್ತಾ (ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮರಗಳನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಾ) ಮದಬಂದವರಂತೆ ಬಾಲವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ, ನಾಮುಂದು ತಾಮುಂದೆಂದು ವಾನರಸೇನೆಯು ಬೇಗನೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. [70]

ನಿಶ್ಚಯಿಲ್ಲದೆ ಕಿಂಪಡರಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕುಡಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾ (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ) ಆಂಜನೇಯನು ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭರತನ ಅಣ್ಣ ರಾಮನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದನು. [71]

ಅಕ್ಷುಮಾರನನ್ನು ಕೊಂದು ಆಂಜನೇಯನು ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆನಂದವೆಂಬ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ವಾನರರ ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಳುಗಿ ಹೋದನು. [72]

ಆಂಜನೇಯನಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಚೂಡಾಮಣಿಯ ಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದ ಅತಿಯಾದ ಆನಂದ ಹೊಂದಿದ ರಾಮನಿಂದ ಸೀತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗಿ, ಮಾರುತಿಯು ರಾಮನಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. [73]

ರಾಕೃಷ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪೀಡೆಹೊಂದಿದ ರಾಜಕುಮಾರಿ ಸೀತೆಯನ್ನು
ಲಂಕೆಯ ಉದ್ಯಾನವನದಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಕಾರಣದಿಂದ ಗರುಡ ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಬಂಧಿಯಾದ ಸರ್ಪರಾಜಕುಮಾರಿಯಂತೆ ಕಂಡನು. [74]

ನಿನ್ನ ವಂಶವನ್ನು ಹೋಗಲಿವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಮುದ್ರೆಯುಂಗರದಿಂದ
ಜಾನಕಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಸಂಕೇತವಾದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಇಷ್ಟಾರ್ಥ
ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ನಾನು ಹೊರಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವಳನ್ನೂ ಕೇಳಿದನು. [75]

ಚಿತ್ರಕೂಟದ ವನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ
ನಡುಗಿಹೋದ ಜಯಂತನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಚರಕಾಲ ರೋದಿಸಿದ
ಜನಕಸುತೆ ನಿನಗೆ ಈ ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ಕಳುಹಿದ್ಯಾಳೆ [76]

ಎಲೈ ಸ್ವಾಮಿಯೆ, ನಿನ್ನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಆ
ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಜೀವ ಸಹಿತ ಇದ್ದು, ಇನ್ನೇನು ತ್ಯಾಗವಾಗಲಿರುವ
ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುದ್ರೆಯುಂಗರದಿಂದ ತಡೆಹಿಡಿದು, ಇದೀಗ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸಮೀಪ
ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. [77]

ಚಂಪೂರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರ ಕಾಂಡದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು
ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

CHAMPURAMAYANA SUNDARAKANDA

Then Hanuman of Garuda's speed and increasing
stature, rose up from the slope of the Mahendra mountain (to
go) in the path of the Charanas, in order to search for Sitha
who was carried away by the ten-necked (Ravana). [1]

Then, this (Mandara) mountain, unable to bear the pressure
of the feet set very firmly (on it) for leaping over the ocean,
attained a miserable plight which is beyond the scope of words (to
describe) in as much as it (the mountain) appeared to be with an
out-pour of tears flowing incessantly on account of the multitude
of mountain torrents pouring forth their entire volume to be with
its lock of braided hair dishevelled by being waved from one side
to the other on account of the heaps of clouds spread out (on it) here
and there; to be (suffering) with swellings caused (by the pressure)
on account of the gathered herds of the alarmed elephants; to be
with blood gushing forth on account of its rugged ridges reddened
by an abundance of the dust of minerals arisen as a result of the
splitting (of the earth) by the ends of the very hard hoofs of the feet
of the herds of deer running in fright; to be making loud cries, as it
were; on account of the caves made resonant (with roars) by lions
awakened just then; to be with their rows of intestines come out on
account of the serpents closely issuing forth from the neighbouring
caves; (it seemed to be) with perspiration arisen, on account of the
form of buds of the water particles poured out of the multitudes of
clouds cleaved by the ends of the branches of the trees moving to
and fro; and (it seemed to be) with increasing heavy breath on

account of the sky filled with the hissing sound of the wind entering into the hollows of the bamboos cleaven by their falling down on the rocks of the crystalline slopes.

Then the row of trees of the Mahendra forest which by the force resulting from the leaping of Hanuman first followed him and then began to fall down in the midst of the sea one after another with just their tops remaining visible, bore the illusory appearance of a multitude of pegs planted across the sea for marking a line for the future (construction of a) bridge. [2]

To afford rest to (Hanuman) the son of wind, the Mainaka mountain with its multitude of lofty peaks piercing into the heavenly region rose up hurriedly from the sea clearing the rows of waves by the force of the flapping of its wings. [3]

Thereupon, as he (Hanuman) was proceeding further after pushing him down with his chest thinking that there had occurred an impediment to his journey, Hiranyagarbha (i.e. Mainaka) conciliatingly spoke to him (thus)

O Maruti! I have been sent by the grateful ocean to alleviate the weariness of your journey. Gentle sir, be pleased to go after taking rest. [4]

I was formerly protected by your father from the cleaver of the mountains (i.e. Indra), Therefore, I am not your enemy (deprived of wings). Resort to me as your adherent (having wings). [5]

After having honoured him who requested thus, when Hanuman proceeded on his mission-

Beholding Mainaka moving in the sea, he of hundred sacrifices (i.e. Indra) who was with his thunderbolt that had cleared the moving mountains (or the pride of Bala) shook off all his indignation towards him on account of his service to Hanuman. [6]

Then Surasa, the mother of serpents having widely opened her mouth speedily obstructed the movement of Hanuman who was hurrying as before to Lanka, just as the Vindhya mountain obstructed the course of the Sun, (to whom Aruna was the charioteer.)

The feet of Hanuman who rapidly grew very large in order to vanquish Surasa, touched the sea and his head bore the garland of the water-particles slipping away from the series of waves of the celestial river (Mandakini). [7]

There-after Hanuman having (first) entered into her belly by contracting his body and then coming out of it, displayed the same feat as that of Vishnu as Thrivikrama. [8]

Once again, that celebrated envoy of Rama, getting angry at the restraint put upon his shadow on the way and becoming vehement like the Man-lion incarnation of Vishnu tore away the body of Simhika with his sharp-edged finger-nails, even as he was going. [9]

Then, with an extremely attenuated body having reached the northern tower-gate of Lanka (and) resting on the Lamba mountain on the shore of the ocean, he became such that his heart

was lettered by a series of cords of deep thought "How can the army of the monkeys cross this ocean which puts forth Obstacles? Granting that it crosses, how can it approach this capital of the Rakshasas? Rama (son of Dasharatha) has all his hopes frustrated. I have become such that my having crossed the ocean has been rendered vain, I do not know whether Janaki is living or not." (Absorbed in such thoughts) Hanuman, being desirous of looking out for the venerable Sitha in different places, just wished for the setting of the sun in order that he may move about concealed. Then, when the divine sun entered into the western quarter as if to tell Varuna that the time for using the bow of Indra which was deposited with Agastya was fast approaching: when the redness of the evening spreading all round caused to all people lots of doubts, viz. "Is this region of the sky reddened by the series of flames of the wild fire arisen in the forests on the slopes of the western mountain? Or, is it reddened by the masses of brilliant flames of the numerous sun-stones on the slopes emitting fire on account of their being very closely encompassed by the rays of the sun descending near them? Or, is it reddened by the rays of the rubies quickly brought out of the heart of the ocean by Varuna delighted in mind, in order to offer a very valuable Arghya to the sun, a friend who has (just) arrived? Or, is it reddened by a multitude of the flames of the submarine fire of the western ocean, risen up to consume the water even of the celestial river?", when the rows of lotuses closed their doors in the form of panel-like petals; when the Brahmin-like bees feeding on honey wandered from one abode of the night-lotuses to the other for the alms of honey; when, the evening breeze was fragrant by blowing on the buds of the blue

lotuses; when darkness was spreading on all sides; when the numerous towers of the towns of the guardian deities of the cardinal points were rendered black by the columns of smoke of dark agaru wood; when in every lotus-pond there arose the piteous cry of the Chakravaka birds, which was (only) a prelude to their anguish due to separation; and when the elephant in the form of the sky was adorned by starry neck-lets in the form of rows of stars;

There arose on the summit of the eastern mountain the hare-marked moon, who excites the sentiment of love and who is an axe to (hew down) the Tamala forest of darkness. [10]

His rays, checked by darkness, shone in the expanse of the sky, like lotus-sprouts covered by a heap of moss in a pond. [11]

At that evening hour, Hanuman the Stage-manager of the new play "Entering Lanka," made his appearance (on the stage) for the delight of the gods (or learned men), after having removed the curtain, viz, the great glory of the enemy. [12]

Then, Hanuman, having conquered the presiding deity of Lanka who had assumed the form of a young woman in order to fight with him and who, having become an obstacle (lit. a boiling bar) to (his) proceeding on his way, was threatening him much; and being permitted by her who informed him that the destruction of her abode was marked by the insult done by a monkey according to the decree of the lotus-seated Brahma, and searching for Maitihii all through Lanka, unobstructed, he came to the palace of the Rakshasa emperor (Ravana).

There the night, with the quarters illuminated by the rays of the lamp in the form of the moon, eagerly showed to Hanuman thus 'This is the city of the emperor of the Rakshasas guarded by the Rakshasa armies; this is his palace with golden towers bearing; up the row of clouds; this is the Pushpaka (vimana) brought away from Kubera.' [13]

Moreover, -

"The sun will have done his duty by causing such assistance to be rendered to the lord of Sitha through his son (Sugriva) who is desirous of obtaining immeasurable fame thinking thus, as it were, and in order to obtain great glory for himself then, the moon functioned as a lamp on the way of Rama's messenger in Lanka. [14]

Thus moving about, Hanuman, having observed without any obstruction even the women of the harem who were sleeping surrounded by young courtezans in the bed-chamber and who even in their sleep surpassed the lovely form of the heavenly damsels became frustrated in his hopes there; he considered in many ways and having jumped down from the fort-wall, offered obeisance to his tutelary deity (preliminary) to his searching Maithili in the Ashoka garden also.

Looking for Janaka's daughter here and there, in a moment he went into the Ashoka garden without straying in any other path, just as an ascetic desiring for emancipation becomes selfless and takes to the Vedas, the sole divine medicine for the cure of all sins, (he) being rid of the illusion of other means. [15]

Then, wandering here and there in that garden containing many groves of trees consisting mostly of the Naga, Punnaga, Tala, Hintala, Tamala, Krutamala, Sarala, Bakula, Vanjula, Tilaka, Amalaka, Kutaja, Likucha, Kathaka, Kakkola, Ankola, Lavanga, Vikankatha, Kethaki, Kadamba, Udunibara, Kapiththa, Ashvaththa, Kurabaka, Marubaka, Makanda, Kunda, Thinduka, Chandana, Syandana, Champaka, Champeya, Panasa, Vethasa, Palasha, Patala, Rasala, Priyalu, etc., he climbed up a golden Simshupa tree, by the cloud-piercing branches of which the expanse of the sky was densely occupied.

There, the son of wind (i.e. Hanuman), his body concealed under the leaves of that tree bore the state of Krishna reposing on a leaf of the Banian tree. [16]

(There) Maruti saw (Sitha) devi deprived of decorations who had been fraudulently brought away from her hermitage by the demon (Ravana) to his own palace, like a jasmine (creeper) removed from a mango-grove by an out-caste and transplanted in a grove of milk-hedge plants, (or) like a garland (of flowers) (carried off) by a dog from a temple under the impression that it is flesh and cast in a cemetery. [17]

He again, having beheld her, reflected thus,

The cool-rayed (moon) may exist at night even without (moon) light; the lord of the day (i.e. the sun) also may appear without shadow (his wife); (but) it is a wonder that the lord of the Raghus (i.e. Rama) is preserving his, life, keeping up a brave heart, although he is without this lady (his wife) [18]

While the mid-might was passed somehow by Hanuman reflecting in this manner and while the lord of the night (i.e. the moon) also was desiring to resort to the vicinity of the peak of the western mountain, the ten-necked Ravana, who was with eyes reddened by broken sleep and the smiting of Cupid's arrows, (who) showed out a redness and his passion by the (application of) wet sandal paste and from his desire to see Janaki; and who had the rows of stars of the sky and his starry necklace thrown into insignificance by the garland worn cross-wise on the chest and the glow of the gems of his crown, slowly entered the Ashoka garden.

All that darkness which was swept away from every direction by the torch brooms held in the hands of the harlots during the final part of the night, entered only into the heart of Ravana.

[19]

That wicked and unjust person (Ravana) whose heart was blind with passion approached Rama's wife considering her to be an ordinary woman, just as a lordly elephant would go to the flame of the sacrificial fire thinking it to be the tender Sallaki (plant) which has put forth sprouts from its roots. [20]

At his (very) sight, Mainili was with her slender body trembling and with her heart burst by (the thought of) a series of unpleasant words relating to a villain; and, out of confidence in the valour of her dear husband, spoke to him placing a straw between him and herself. - "Sir, is not Brahma, who is intent on establishing all virtuous practices, the preceptor of your family? Surely, casting even an amorous glance on the person of the wife of another puts to shame all those born in the family. If, like a favourable wind that carries to the shore a ship its way, you should take me (lit. this

person) to the vicinity of Panchavati becoming favourably disposed, then my husband will surely take pity on you; even (Yama) the lord of life will be merciful to you. You will also be the recipient of the friendship of the invincible son of Dasharatha. Otherwise, who else but yourself would be interested to clean with the stream of blood gushing from his own heart, the arrow of my husband, the tip of which is mired with dense marrow sticking nicely to it since the time of the destruction of the Rakshasas headed by Khara? Or, if there should be misconduct on your part who can prevent the Chataka birds in the form of Lakshmana's arrows thirsty due to the drought in the form of the absence of war since the battle at Janasthana, from feasting on water in the form of blood?

Then, not even a single word (lit. speech) of Janaka's daughter reached the lord of the demons who was pierced by all the five arrows of Manmatha; would the efficacy of a drug that removes the effect of poison act on (lit. enter) a person who has been bitten by a five-mouthed cobra and whose death is nearby?

[21]

Having heard thus the disrespectful words of Janaka's daughter, Ravana, turning his face aside with anger, (and) having ordered, addressing the guarding demoneses staying around Sita, with the words "Ye ladies! employing all the four expedients, do make her obedient to me. If she should not be favourable, take the wretch to the kitchen for my breakfast," he entered into the harem as the end of the night drew near. Then, with the lotus in the form of her heart closed by the setting in of the night in the form of fierce looks and abusive words of the demoneses, putting on the state of

a female deer surrounded by multitude of tigers, Janaka's daughter who was like a celestial nymph come down to the earth by the force of a curse, reflected thus

Is it that my husband has not known me as being here, Jatayus, who (alone) surely knew this news, having died! [22]

Or, could it be that an indifference has come upon Rama (lit. the descendant of Kakuthstha) his disposition being changed by the trickeries of the demons! Or,

That evil-minded fellow (Ravana) took away not only me but also Rama's compassion which was innately present (in him). If it were not so, would that unrivalled hero of the world, so fond of those who have sought his protection, remain quiet? [23]

Having thus mourned and thinking continuously of only, she swooned on account of great sorrow.

Thrijata, having covertly warded off the Rakshasa women who were threatening her (i.e. Sitha) of a spotless character, related to them the ominous dream dreamt by her which would mean festivity to the world of gods. [24]

Moreover,

Thrijata became a supporting branch to the creeper namely Sitha who, on account of the absence of the tree of contiguous support namely Rama, was following since long having fallen down to the earth and was being hurt by the mouths of white ants in the form of the words of the Rakshasa women. [25]

Then, while Maithili was thinking of giving up her life (by committing suicide), Maruti, entertaining the consideration that the helpless lady (Sitha) should not be neglected as she had not departed from the right course, came near her. Then,

In order to win Sitha's confidence, he gently sprinkled drops of honey in the form of Rama's praise as concerning his family and which were medicines that would heal the wounds within her ears which had been rent by the thunderbolt in the form of the words of Ravana. [26]

Then Janaka's daughter east her looks on all sides and on noticing a monkey on that branch feared in her mind with the thought that it was a bad omen; praying for the welfare of her husband and Lakshmana and having considered how there could be any dream at all in the case of her to whom it was hard even to get sleep, she shuddered with fear at Maruti, with the impression that it was the demon (Ravana) come there under disguise. And Anjaneya having come down (from that tree) spoke to her, with hands folded in obeisance, in order to make Sitha repose confidence in him, -

"O good lady, do not think of me as anyone other than the messenger of the best among the Raghus (i.e. Rama) who is distressed by your separation which has had a severe effect (on him). [27]

O Maithili, the son of the king of the Kosalas (i.e. Rama), whose mind set out along with you and whose state is similar to the Chakravaka bird at night, informs you of his welfare through me. [28]

And

Lakshmana offers his reverential salutation to you with (a bow of) his head. And the lord of the monkeys (i.e. Sugriva) also enquires you after your welfare." [29]

Then being asked by her who was rid of fear on account of the confidence arisen by having been thus told, Hanuman, after relating to her the cause of Valin's death and Sugriva's friendship (with Rama), handed over to her the ring which, like the mind of Valmiki, was with the auspicious name of Rama present continuously.

Verily, the day of the marriage of Sitha on this earth did not at all attain even a hundredth of the status of that delightful day of (Sitha's) beholding Rama's ring which was her by Hanuman. [30]

Then Sitha with limitless joy spoke to him thus - "O magnanimous one! by Vibhishana's daughter named Anala, who was sent to me by her mother, it was announced that death of this evil-minded (Ravana) was drawing near. And that person of ignoble conduct will not deliver me to my lord except by the fourth expedient. Certainly I too won't be able to bear up my miserable life for more than a month." Having heard this, Maruti, said "O magnanimous lady! do not fear. Rapidly crossing the ocean carrying you (on my back), I will reach the lotus feet of Rama. Consider me not as incapable (of this)." Moreover -

He assumed a growth similar to that of a great mountain before which, the ocean indeed bore the state of a small pool of water. [31]

100

Then the daughter of king Janaka spoke with delight to him thus "What (task) is impossible to you who have crossed the ocean by means of (bare) feet? But, O best of monkeys, your way will surely be full of danger if you should go with me. [32]

Moreover -

With the fire of my chastity, I could myself reduce him (i.e. Ravana) to ashes; (but) then, surely, there won't be any feast, worthy of it, to the arrow of Rama; further, the moon in the form of the glory of him (i.e. Rama) will be of fading splendour. Therefore, to me it is preferable to go only when Rama has punished Ravana. [33]

Thus told, Hanuman spoke again to Sitha who was plain, thus

"O daughter of the king of Mithila, the restoration by a Shakamruga (i.e. a monkey) of you who had been defrauded by a Mayamruga (an illusory deer) is not proper. And if this matter should spread in this world, what should happen to the widespread fame of Rama's bow? [34]

"Why say much! The subject has thus been (well) considered (by you). Only that which becomes the wife of Rama has been decided upon. Only that which is consistent with such noble conduct (as yours) has been expressed. Only that which is fitting as a punishment to Ravana's offence has been endorsed. Only that which is in accordance with the conduct of a lady born in a noble family has been said. Only that which is worthy of issuing forth as the speech of a kshatriya lady has been mentioned." Having thus

101

praised her many times, (he again said-) "O Janaki, know that Rama and Lakshmana have practically come to this Lanka. Permit me (lit. this person) to set out; and let some token of recognitions known to Rama before, be given." She, however, heaving a long sigh and Recollecting (something) said "Formerly, in the Chitrakuta forest which, with the beauty of its very young trees, was reducing the splendour of the Nandanavana, Rama stored at the crow named Dharadhara who had caused a wound with his sharp nail-ends in the neighbourhood of my breasts, when my lap was being used as a pillow by Rama (as he reposed resting his head on it.)

"That hero (Rama) discharged the Brahmasthra in the form of the Kusha grass at that crow which was Indra's son; but out of compassion, that Chirajivi (1. crow, 2. long lived one) was deprived of only an eye and bore a name which came to be significant.

[35]

And she became doubly miserable by the memory of past events; having taken out this another token of recognition fastened to her hair.

The slender-bodied (Sitha) gave to the best of the monkeys that crest-jewel which bore the state of the fire of anger pressed together through fear of the ten headed Ravama. He (Hanuman), having received it with a bow of his head in respect to her, set out, his arm resembling a cobra with a gem in its mouth.

[36]

Then with his object accomplished, Hanuman, having set out, devastated the Ashokavana in order to make Ravana know of

his arrival.

Demonstrating the excessive bending down of branches by his deeds, wandering by wrong paths, effecting the dropping down of flowers and causing great fear to birds of melodious notes, he (Hanuman) displayed in that garden, the part of the ten-headed Ravana who, by his personal efforts, had put forth the quintessence of the different Shakhas, who was moving in an unrighteous path, who had effected the down-fall of the gods, and who was causing great fear to the twice-born (Brahmins) of voices sweet with t(he recitation of) the Shruthis.

[37]

Then, having killed together with Jambumalin the son of Prahasta, the servants who were as fierce as Yama's servants and sent hurriedly by Ravana enraged at the destruction of the pleasure-garden reported (to him) by the numerous demon-guards (watching the garden), when Hanuman went up the tower-gate; Ravana, being once again informed of the destruction of numberless hosts of demons, sent his five ministers among whom Prahasana was the foremost and who were as valiant as lions, (instructing them) thus 'Capture the monkey alive.' Then, In order to overcome Hanuman who, having killed all those five there with the help of the bolting bar of the gate, was proclaiming frequently that he was the messenger of Rama, the emperor of all the Rakshasas (i.e. Ravana) sent prince Aksha who was before him.

Reddening the starry way at an untimely hour by the dust risen from the palace of huge golden walls reduced to powder by dashing against it with his chest that Hanuman, attended by

be goddess of heroism, hastened to play at dice (or to demonstrate the killing of Akshakumar) where the chessmen namely the brave Rakshasas were to be placed on the chessboard in the form of the surface of the earth in the front yard of Ravana's city. [38]

While the Rakshasas were looking with eyes wide open, Hanuman having in a moment accomplished the business of the destruction (of Aksha) in the battlefield and having burnt the palace tower with the fire that emanated from the pillars pulled out, once again resorted to the arch-gate. And the twenty eyes of the demon-king, who had become angry on hearing this news also, were directed simultaneously towards his son Indrajith, in order (to ask him to go) to war.

'Who is there in the region of gods, in the sky, or on the surface of the earth, that is able (even) to behold you engaged in fighting?' with such flattering words praising Meghanada (i.e. Indrajith), the lord of the Rakshasas sent him saying 'Fetch the monkey here.' [39]

(Then) there arose a fight at the arch-gate between him (Hanuman) and Indrajith in order to cause sorrow to Ravana, in order to destroy the Rakshasa force, in order to bring about a waiting regardless of dignity among the ladies of Ravana's harem and in order to purify with fire the city of Lanka not entered by either the sun or the moon. [40]

Like a peacock rejoicing at the noise of clouds, Hanuman was delighted at (the sight of) Meghanada (Indrajith) on that ominous day of fight when arrows pouring forth like a down -

pour of rain on a cloudy day. [41]

Then, the son of the ten-headed Ravana who was enraged at the destruction of the chiefs of the Rakshasa force, considering the uselessness of the various weapons, bound Hanuman, who had gained association with the goddess of victory, with the Brahmasthra. (And) with hempen cords, the flesh-eaters (i.e. the Rakshasas) bound him who was with a body rendered powerless by the divine missile.

That-tying down of Hanuman done with the help of the ropes of the Rakshasas proved to be the cause of the release of the celestial fairies captivated formerly by Ravana who was a disgrace to the line of Pulasthya. [42]

There-after, the son of the lord of the night wandering Rakshasas, noticing the power of the divine missile which had disappeared not brooking the operation of any other (means of binding), took Hanuman near his father.

-: Description of Ravana (stanzas 43-46) :-

That Hanuman beheld the ten-headed Ravana the strength of whose arms was tested when lifting up (the Kailasa mountain which was) the recreation-hill of (Shiva) the destroyer of Andakasura; whose upper garment moved at the breeze of the chauries waved by the hands of the captivated courtzans of Indra's city; [43]

- whose bodily hue was of a variegated colour owing to the diffusion of the brightness of his teeth dazzling at the ends of his leafy reddish lips; who appeared like an emerald hill beautiful with the moon's digit whose centre has been

concealed by an evening cloud.

[44]

- the region between whose arms (i.e. the chest) was with marks made by the tusks of the cardinal elephants which (tusks) were plunged into and broken when struck against in his playful battles; who (thus) resembled the sea which is with the full disc of the moon shinning with its reflected form on every wave;

[45]

- who was like the fruition of the sins of the worlds, that had assumed a personal form in order to obstruct the path leading to beatitude; and who was darkness which had been consecrated (as an emperor) having subdued at will the brightness of the sun, the moon and the fire by the power of penances.

[46]

That Ravana (lit. lord of the flesh-eaters) also was struck with wonder in his heart on beholding the monkey who was the son of wind; he felt that Nandishvara, who had flung a curse on him for the offence of shaking the Kailasa mountain, had come in person.

[47]

Then Maruthi, to whom various questions were put Prahastha, replied to Ravana "I am the messenger of his majesty Rama, who is the ornament of the solar race; who is a strict adherent to truth; who has ardently taken to forest-life in obedience to his father's command; whose arrows were like the annihilatory fire to the heap of the husk in the form of the force of Rakshasas headed by Khara angry at the disfiguring met with by Shurpanakha who was smitten with love (lit. Cupid); who secured the friendship of Sugriva while searching his wife who was stolen

away when (he was) engaged in killing the illusory deer; who uprooted the thorn viz., Valin; who was instrumental in removing the pride of arms of the sage Jamadagnya (i.e. Parashurama) who was like wild-fire to the bamboo groves in the form of kshathriyas of a wicked behaviour, I am one of the many monkeys sent by Sugriva (son of the Sun) in different directions to find out the way to reach Sitha; I have speedily crossed the ocean and, having bowed down to the virtuous wife of Rama at the skirts of the pleasure garden of your city, being (now) desirous of starting (on my return journey), in order to announce my arrival (here to you), I destroyed the numerous trees of the Ashokavana; and it is only with a curiosity to see you that I have come near you undergoing the binding down with cob-webs by the Rakshasas.

Having imprisoned here Rama's wife whose good conduct has been praised in all legions up to heaven, O ill-natured Ravana! how can you attempt to bind with cloth the fire emanating from the Sacrificial altar?

[48]

Moreover,

O descendant of Pulastya! let not a multitude of birds put on the appearance of an umbrella, hovering eagerly for flesh over your body wounded by the arrows of Lakshmana in the battlefield and let not the tears gushing out of the corners of the eyes of women become the libulatory waters to the manes, when the total destruction of the race of Pulastya shall be brought about by you very soon.

[49]

Although you are intent on union with the wives of others, O ignoble one! do not approach (covet) the wife of

(Rama) the chief of the Ikshvakus; does the serpent ever be with a palate longing for the air exhaled by Garuda (Vinatha's son), just because, he lives on air? [50]

The serpent in the form of the arrow of Rama, drawn out of the hollow in the form of the quiver of the sandal tree in the form of his arm, will drink away the breath of your life avoiding loss of time, O ill-mannered one! [51]

Why say much?

What other armour can there be to you except the armour of bowing to Rama's arrow whose assiduousness has been tested on the illusory deer, the stage-manager of the drama of war, arid on the monkey (Vallu) whose tail was hostile to you?" [52]

Having heard this, the lord of the flesh-eaters (Ravana) became angry (and) ordered (his) servants with the words "Take out his life." Then, Vibhishana, who was of a mind pure since his birth, prevented him on the authority of the words - "An envoy shall not be slain" (found) in treaties (of political morals). [53]

Ravana too accepting the statement of Vibhishana, ordered the Rakshasas thus "The tail is the most precious among the limbs of monkeys. Having set fire to it wrapt in cotton cloth, take him round the city loudly announcing declaration relating to him in every public square." While they were doing so: -

The revered god of fire, possessing a variegated colour like a cluster of Karnikara flowers, shone excessively bright

on his tall, owing to the stored up good luck of multitude gods. [54]

Janaki, having heard this news given out in detail proudly by the bevy of Rakshasa women guarding her, became troubled in mind and, having adored Fire, prayed to him with palms folded reverentially, saying "Be coll to Hanuman."

"Let me not become the fuel for an instant to the fierce fire of the penance of Rama's wife" thus considering, the (god of) fire, developing a coolness, regained jeweled lamp at the very end of the tail of Hanuman. [55]

Then Hanuman (said to himself) - "I did not see this city well during the night. Therefore, I will now observe the entire city with fire as witness;" (and killed the whole host of Rakshasas (lit. night-wanderers) with the (already) acquainted boiling bar.

In order to restore the Lakshmi called Sitha to the Lord (Rama), Brahma verily churned the ocean named Lanka, which was fierce with the agitated waves in the form of (the Rakshasas) armies with the Madara mountain in the form of Hanuman (serving as the churning rod) encircled by the body of the serpent-king Vasuki in the form of the rope (with which Hanuman was bound). [56]

Then, while Lanka was burning, -

Hanuman diffused in the sky a mass of smoke which was night to the lotuses in the form of the faces of Rakshasa Women; which was the commencement of the rainy season to the peacock in the form of the earth; a row of clouds to the

swan of Ravana's fame; the matted hair of the woman Lank determined to put on the apparel suited to widowhood; and which was like Thrijatha to Sitha. [57]

And

Producing an erroneous impression of (the existence of) the high waves of Yamuna (lit. the daughter of Kalinda Mountain) even in heaven the mass of smoke diffused in such a way that it could help to put forth a pretext then in the case of the *Vidnyadhāras*, who, out of fear for the lord of the Rakshasas, were desirous of concealing the flow of tears of joy, produced by the sight of (i.e. Hanuman's) volour. [58]

The volume of smoke that arose by the burning of the city of the ten-headed (Ravana) then bore for a moment the appearance of a blue silk-garment round the hips of the cardinal women first; then (it bore) the splendour of girdles set with emerald at their waist; next it piston the appearance of musk-paste on their breasts; then, on their necks, it bore the semblance of garlands of full-blown blue lotuses; and later on it shone as the oily (or lovely) collyrium on their eyes. [59]

Ravana's city, enveloped by (that) fire, was filled with the heavy words of mourning of the citizens as "O father! Oh mother! Oh son! Oh companion! Oh grandson! Oh dear friend! Where are you? Alas! I am lost!" [60]

The sparks emanating from the fire at (Hanuman's) tail, by which an auspicious illustration was made before the faces of numerous celestial nymphs and a series of lightning was produced in the sky although it was cloudless, not getting

extinguished even for two or three days in the ocean, put forth the terrible form of the flame of the submarine fire. [61]

The Rakshasas remaining in the sky appeared indeed as extinguishing their own houses (that were aflame) with it waters of their eyes, on beholding Lanka whose remnant riches were only (pieces of) charcoal owing to its contact with Hanuman's tail which was set on fire. [62]

That deed which the Rakshasa groups did in the van of battle at the behest of Indrajit, they may not be able to do (again) although united with the Rakshasa king himself. Fire also, though united with Vayu, the father of Hanuman, can not be so efficient in the act of burning, as (when) he burnt Lanka being employed by Hanuman. [63]

The goddess of royalty of Indra, who had been carried away through the might of his arms by the lord of Lanka desirous of martial sport, wished to join her own husband after undergoing a purification in the fire that arose from the fire-producing wooden stick in the form of Hanuman. [64]

What is the use of prolixity of speech now? That messenger of Rama (lit. Kakustha's descendant), having come to the city of Lanka which was protected by the arms of Ravana, made it easy to enter for the messenger of Death. [65]

That sacrificer monkey, purifying himself, as it were, of the sin arising out of the contact of the sinner Ravana, having accomplished the killing of Akshakumara (- the conquest over the sense organs), became unobstructed in his course (- gained

a blissful goal) by offering the Rakshasas as fuel (- the palasha sticks) to the fire on his tail. [66]

After learning from the report of the Karanas that Rama's wife was unhurt even when Lanka was in flames, Hanuman, having bowed down to her with joy, obtained her permission for his return, ascended the Arishta mountain, crossed the ocean quickly without any obstruction, reached the Mahendra mountain and then made the chiefs of the monkey hosts fulfilled of their desires. [67]

Then having duly honoured the leaders of the army, Maruti narrated all his deeds, having been asked by them. Thereupon, the army of the monkeys was delighted at the words of Hanuman; (and) being followed by the chieftains, running, each (monkey) competing with the other, as if desirous of observing separately in Rama and Sugriva the joy produced by his (i.e. Hanuman's) sight (or at his having seen Sitha), enjoyed on the way: the delights of drink, devastating, with Hanuman's permission, the Madhuvana, watched over by Dadhimukha.

Then that Dadhimukha, who was enraged spoke with folded palms Angada who was as lofty as a big mountain, thus 'May you soon prevent these monkeys who are bees in drinking honey.' [68]

And he said to him -

"O Dadhimukha, when this hero (Hanuman), by whom was brought to me the news which is like honey to the ears that Maithili was seen in the heart of Ravana's city, commands thus, who can prohibit (it)? Let the army of the monkeys drink

honey to its heart's content."

[69]

Then Sugriva, who was filled with the excessive joy caused by (the news of) having found out Janaki which was inferred by the destruction of the Madhuvana made known (to him) by the words of Dadhimukha who had come with fear, experienced there-by a change over his body which meant the fulfillment of the object of Dadhimukha's arrival.

There appeared nearby the army of monkeys swollen with the eagerness that each should be ahead of the other, after ascending and coming down the hill (on the way), reaching the forests, tasting various fruits, demonstrating (feats of) leaping, producing with (their) mouths the sounds of musical instruments, indecently embracing the trees out of lasciviousness and shaking their long tails. [70]

Being eagerly gazed at by the pair of Lakshmana's eyes reddened by the absence of sleep, Hanuman, folding the crest-jewel in his hand, bowed down to the pair of the lotus feet of Rama, the elder brother of Bharatha, [71]

The destroyer of Aksha (i.e. Hanuman) was deeply drowned in the ocean of joy before the very eyes of the army, although he had crossed the vast ocean by the to and fro journey accomplished without difficulty. [72]

Then Hanuman, on being asked by Rama who was with joy arisen at the presence of the crest-gem which had been brought, said after bowing down to him - [73]

"At the skirts of the garden of the city of Lanka, I beheld Sitha being teased by numerous Rakshasa women, like a

serpent-princess imprisoned in the world of Garuda on
account of some sin. [74]

“Having dispelled the grief of your queen by praising
your family and by presenting your signet-ring, and wishing to
start back, my purpose being accomplished, I begged her for
some information in the form of a token of recognition. [75]

(Then) this crest-jewel was sent to you by king Janaka's
daughter who was weeping for a long time, after giving out as a
token of recognition an account of the event that had occurred
in the forest, relating to (the crow) Jayantha who was afraid of
the Brahmastra. [76]

Why say much?

“O lord! having sealed with your signet-ring her life
which was desirous of departing and which is (now) preserved
only by the hope (of obtaining you), I have come back to
you.” [77]

The end of Sundara Kanda of Champu Ramayana

ವ್ಯಾಕರಣಾಂಶಗಳು

ಶ್ಲೋ. ೧: ಸೀತಾಂ ವಿಚೇತುಂ- ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ; ಖಗೋದ್ರವೇಗಾ-
ಗರುಡನನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೇಗವುಳ್ಳ ; ಪ್ರಸ್ಥಾತ್-ಸಾನುಪ್ರದೇಶದಿಂದ
[ಶಿಖರದಿಂದ] ; [ಸ್ನು: ಪ್ರಸ್ಥ: ಸಾನುಸ್ತ್ರಿಯಾಂ-ಅಮರಕೌಶ], ಉದಸ್ಥಾತ್-
ಮೇಲಕ್ಕುದ್ದನು [ನಿಂತನು]; ಖಗೋದ್ರವೇಗಾ:-ಖೇ ಗಚ್ಛತಿತಿ ಖಗಾ:; ಖಗಾಂ
ಇಂದ್ರ: ಖಗೋದ್ರ: | ಖಗೋದ್ರಸ್ಯ ವೇಗ ಇವ ವೇಗಾ: ಯಸ್ಯ ಸ: | ಉದಸ್ಥಾತ್ -ಖಾ
ಗತಿ ನಿವೃತ್ತೌ- ಲುಙ್ ರೂಪ ; ಉದ್ವತ:-ಸಮುದ್ರದ [ಉದ್ವಾನುದಧಿ:
ಸಿನ್ಧು:-ಅಮರಕೌಶ], ಕುಂಜರ:-ಅನೇ ; ಅಭಜತ-[ಷೂಂಢಿಶು]
ಅನುಭವಿಸಿತು ; ಅಭಜತ -ಆತ್ಮನೇಪದಂ ಲಙ್, ಪ್ರ.ಪು., ಉ.ವ. |

ಶ್ಲೋ. ೨: ಮಹೇಂದ್ರಗಹನಕ್ಷೋಣೀರೂಪಾಣಾಂ ತತಿ:-ಮಹೇಂದ್ರಗಹನ:- ಮುಹೇಂದ್ರ
ಪರ್ವತದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ [ಬ್ರಹ್ಮಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ] ; ಕ್ಷೋಣೀರೂಪಾಣಾಂ-
ಮರಗಳ[ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ] ; ತತಿ:-ಸಾಲು ; ಮಾರತಿ:-ಮರಸ್ಯ
ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ | ಕೃತ್ವಾ-ಕೃ ಧಾತುವಿನ ಭೂತಕೃದಂತ ಅಪ್ಯಯರೂಪ ;
ಮಧ್ಯೇವಾರಿನಿಧಿ = ವಾರಿಣಾಂ + ನಿಧಿ: ವಾರಿನಿಧಿ: ವಾರಿನಿಧಿ:-+ಮಧ್ಯೆ =
ಮಧ್ಯೇವಾರಿನಿಧಿ [ಅವ್ಯಯಿಭಾವ ಸಮಾಸ:-], ದಧೌ-ಧೃನ್ ಧಾರಣೆ-ಲಿಡ್
ಲಕಾರ:; ಪ್ರ.ಪು., ಉ.ವ. |

ಶ್ಲೋ. ೩: ಉದಜುಂಭತ-ಮೇಲೆದ್ದಿತು [ಲಙ್ ಲಕಾರ:; ಪ್ರ.ಪು., ಉ.ವ.]; ಪ್ರತ್ಯುಹ:-
ಅಡ್ಡಿ; ಹಿರಣ್ಯನಾಭ:-ಮೈನಾಕಂಜು ; ಸಾನ್ವಯನ್ -ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತರೂಪಂ |
ಪಾತಯಿತ್ವಾ -ಭೂತಕೃದಂತ ಅವ್ಯಯರೂಪಂ [ತ್ವಾನ್ತಾವ್ಯಯಂ]

ಶ್ಲೋ. ೪: ವಿಶ್ರಮ್ಯ-ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯಂ | ಗಮ್ಯತಾಂ-ಲೋಟ್ ಲಕಾರ: ಪ್ರ.ಪು., ಉ.ವ. |

ಶ್ಲೋ. ೫: ಭಜ-ಲೋಟ್ ಲಕಾರ: ಮ.ಪು., ಉ.ವ., ಪರಸ್ಮೈ. | ವಿಗತಪಕ್ಷ:-ವಿಗತ:
ಪಕ್ಷ: ಯಸ್ಯ ಸ: | ಸಪಕ್ಷ:-ಪಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಪಕ್ಷ: |

ಶ್ಲೋ. ೬: ಅಪೇತಮನ್ಯು:-ಕೋಪವನ್ನು ತೃಪ್ಪಿಸಿದವನು ; ಅವಲೋಕ್ಯ-ನೋಡಿ,
ಲ್ಯಬಂತಾವ್ಯಯಂ ; ವಲಮಾನಂ-ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ; ಆಸೀತ್-ಲಙ್
ಲಕಾರ:; ಪ್ರ.ಪು., ಉ.ವ., ಪರಸ್ಮೈ | ಅರುಣಸಾರಥೆ:-[ಅರುಣ ಉ ಸಾರಥಿ:

रत्नो. ७: पवमानसूनोः- [पवमानस्य सूनुः तस्य] ए०स्व०स्व०स्व० ;
उत्तमाङ्ग-ड० [उत्तमाङ्गं शिरः शीर्ष-अमरकोशः]; विजेतुं-
तुमुन्नताव्ययम् ।

रत्नो. ८: चक्रपाणोः-चक्रं पाणौ यस्य सः चक्रपाणिः [व्यधिकरण
बहुव्रीहिः]। तस्य । विनिष्कम्य - [क०स्व०स्व०स्व०] भूतकृदन्ताव्ययम् ।
चक्र-लिट् लकारः, प्र.पु., ए.व., आत्मनेपदम् ।

रत्नो. ९: नृसिंहरहः-नृसिंहस्य रहः [डु०स्व०स्व०स्व०] इव रहः यस्य सः;
पथि-नकारान्तं पुल्लिङ्गं राब्दः । अवजिगमिषुः-क०स्व०स्व०स्व०-
युष्मद्भुज्जलद [७०स्व०स्व०स्व०] अवगन्तुं-इच्छुः ।

रत्नो. १२: भूयसा-ए०स्व०स्व०स्व० [ए०स्व०स्व०स्व०] ; निर्जित्य-स्व०स्व०स्व०
[ध्रुवडकृदन्तं ए०स्व०स्व०स्व०] विलयं-बिज्जल ; विचिन्वन्-क०स्व०स्व०स्व० ;
नैर्ऋतचक्रवर्तिनः- ००स्व०स्व०स्व० [नैर्ऋत] स्वर्ज्जल ; आसमाद-लिट्,
प्र.पु., ए.व., परस्मैपदम् ।

रत्नो. १३: अभ्रवलिं-स्व०स्व०स्व०स्व० [स्व०स्व०स्व०स्व०], [अभ्रं मेघो वारिवाहः -
अमरकोशः]; अदर्शयत्-स्व०स्व०स्व०स्व० [प्रेरणार्थं]; आशा- ०स्व०स्व०स्व०

रत्नो. १४: न विद्यते स्वप्नः यथां ते -अस्वप्नाः । अस्वप्नेषां-नसुन्दर्यः
अस्वप्नसुन्दर्यः अस्वप्नसुन्दरीणां मुद्राः अस्वप्नसुन्दरीमुद्रा तां ।
आदित्याश्रमवोऽस्वप्नाः -अमरकोशः । शुद्धान्तश्चावरोधश्च -
अमरकोशः । अन्येषु-क०स्व०स्व०स्व०स्व० [तुमुन्नताव्ययम्]।

रत्नो. १५: विचिन्वन्-क०स्व०स्व०स्व०स्व० [वर्तमानकृदन्त रूपम्], त्रयी- स्व०स्व०स्व०स्व०
स्व०स्व०स्व०स्व० [ऋक, यजुः, सामः]; रामधनः-स्व०स्व०स्व०स्व०-
बिज्जलस्व०स्व०स्व०स्व० [राम एव धनं यस्य सः]।

रत्नो. १८: परिगृहा-क०स्व०स्व०स्व०स्व० भूतकृदन्ताव्ययम्-ल्यबन्ताव्ययम् । निशा

निशीथिनी रात्रिः त्रियामा क्षणादा क्षपा-अमरकोशः ।
कलुषीकृताक्षः- ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ; [कलुषीकृतानि
अक्षीणि यस्य सः]। रात्रैःरात्रैः- ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० [ए०स्व०स्व०स्व०स्व०] ;
नक्षत्रमाला-27 स्मृतुर्ग०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ; सैव
नक्षत्रमालास्यात्सद्विश्रान्ति मौक्तिकैः । -अमरकोशः ।

रत्नो. २०: आमूलं-स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० [मूलात्+आरभ्य -अव्ययीभाव
समास], वैपमानतनुलता-स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० [वैपमाना
तनुलता यस्याः सा]।; कापुरुष-कृत्स्वितः पुरुषः कापुरुषः । परमेष्ठी-
०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० [परमेष्ठी पितामहः । -अमरकोशः] ; दाशरथेः
(दाशरथस्य अपत्यं पुमान् तस्य)-०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०; भवन्तमन्तरेण-स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०
स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० (अन्तःसन्तरेण युके द्वितीया ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०, भवच्छब्द
०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०)

रत्नो. २१: पञ्चबाणावभिन्नं-स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०
स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ; अरविन्दमशोकं च चूर्तं च नवमल्लिका ।
नीलोत्पलञ्च पञ्चैते पञ्चबाणस्य सायकाः - अमरकोशः ।
पञ्चबाणावभिन्नं-पञ्चानां बाणानां समाहारः पञ्चबाणः ।
पञ्चबाणैः अवभिन्नं । निश्चिचरनाथं-निश्चि चरन्तीति निश्चिचराः ।
निश्चिचराणां नाथः निश्चिचरनाथः तं ।

रत्नो. २२: क्रव्याद-०स्व०स्व०स्व०स्व०स्व० ; काकुत्स्थस्य-कृकुत्स्थस्य गोत्रापत्यं पुमान्
तस्य ।

रत्नो. २३: भवेत्-विधिलिङ् रूपः, प्र.पु., ए.व. । तूष्णीं-स्व०स्व०स्व०स्व०स्व०
अगमत्-लुङ् रूपः, प्र.पु., ए.व. ।

रत्नो. २४: जगाद-लिट् रूप, प्र.पु., ए.व. ।

ಶಲೋ. ೨೫: ಉಪೇತ್ಯ- ಸೇಠಿ [ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು-ಭೂತಕೃದಂತೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯ] ;
ಅಭೂತ್-ಲುಡ್ ರೂಪ; ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. |

ಶಲೋ. ೨೬: ಸಮನ್ಯಾತ್-ಸುತುಲೂ [ಅಪ್ಪಯ್ಯ]; ತದ್ವಿಷಯ-ನೋಡಿ (ಭೂತಕೃದನ್ತ
ಅವ್ಯಯ), ಆನುಯಾತ್-ವಿಧಿಲಿಡ್ ರೂಪ; ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. | ಮಾರುತಪುತ್ರಾತ್
ತತ್ರಾಸ-ಆಂಜನೇಯನಿಂದಾಗಿ ಹೆದರಿದಳು ; 'ಭಿತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಹೇತು:'-
ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ, ಪಂಚಮೇ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ ; ಆಂಜನೇಯ: -
ಅಂಜನಾಯಾ: ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ | [ಹಸುಮಂತೆ]

ಶಲೋ. ೨೭: ಮಾ ಸಮ ಮನ್ಯಥಾ: | ಮಾಡಿ ಲುಡ್ ಮತ್ತು 'ನ ಮಾಡ್ ಯೋಗೇ' ಎಂಬ
ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಮನ್ಯಥಾ: ಲುಡ್ ಲಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಅಡಾಗಮ ವಸ್ತು
ಹೊಂದಿಲ್ಲ.

ಶಲೋ. ೨೮: ವಿಭಾವರೀ-ತಾತ್ರಿ ; ವಿಭಾವರೀತಮಸ್ವಿನ್ಯೌ ರಜನೀ ಯಾಮಿನೀ ತಮೀ |
-ಅಮರಕೋಶ: |

ಶಲೋ. ೨೯: ಅಪೃಚ್ಛತ್- ಕೇಳದವು ಪ್ರಚ್ಛ ಧಾತುವಿನ ಲಡ್ ರೂಪ; ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. |
ಸೌಮಿತ್ರ: ಸುಮಿತ್ರಾಃ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ |

ಶಲೋ. ೩೦: ಭೇಜೆ-ಲಿಡ್ ರೂಪ; ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. | ಜನಕಾತ್ಮಜಾಃ -ಆತ್ಮನಿ
ಜಾತಾ: ಆತ್ಮಜಾ: ; ಜನಕಸ್ಯ ಆತ್ಮಜಾ ಜನಕಾತ್ಮಜಾ ತಸ್ಯಾ: | ನಿಯತಂ-
ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ (ಅಪ್ಪಯ್ಯ) ; ಶಕ್ವುನ್ಯಾಂ-ವಿಧಿಲಿಡ್ ರೂಪ; ಉ.ಪು., ಏ.ವ.
| ಧಾರಯಿತುಂ-ತುಮುನ್ನಾನ್ಯಾವ್ಯಯಮ್ | ಮಾ ಭೇಷಿ:-ಹೆದರಿದೆಯು ; ಮಾಡಿ ಲುಡ್
ಮತ್ತು ನ ಮಾಡ್ ಯೋಗೇ ಎಂಬ ನಿಯಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ; ಲುಡ್
ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಡಾಗಮ ಎಲ್ಲ.

ಶಲೋ. ೩೨: ಮಾ ಸಹ -ಸಹ ಯುಕ್ತೆಽಪ್ರಧಾನೇ ಎಂಬ ನಿಯಮರೀತ್ಯಾ ತೃತೀಯಾ
ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಶಲೋ. ೩೩: ಕುರ್ಯಾಮ್ -ವುಧಿಲಿಡ್ ರೂಪ; ಉ.ಪು., ಏ.ವ. | ದಾಶರಥೇ: -(ದಾಶರಥಸ್ಯ
ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್, ದಾಶರಥಿ: ತಸ್ಯ) ತಾಪನ ; ಭವೇತ್-ವಿಧಿಲಿಡ್ ರೂಪ;

ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. |

ಶಲೋ. ೩೪: ವಾಸವಿವಾಸೇ-ಕಾಗೆ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಇಂದ್ರಪುತ್ರನನ್ನು ; [ವಾಸವಸ್ಯ
ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ ವಾಸವಿ: ; ವಾಸವಿಶ್ವಸೌ ವಾಸವಶ್ಚ |] ಚಿರಜೀವಿ-ಕಾಗೆ ;
ಚಿರಜೀವಿ ಚೈಕದ್ವಿಷ್ಟಿಮಾಕ್ರೂಪಿ: ಪಿಕವರ್ಧನ: - ಅಮರಕೋಶ: |

ಶಲೋ. ೩೬: ಆದಾಯ-ಭೂತಕೃದನ್ಯಾವ್ಯಯಮ್ | ಪ್ರತಸ್ಥೇ-ಸ್ಥಾ ಧಾತುವು ಪರಸ್ಕೃಪದಿ-
ಯಾದರೂ, 'ಸಮವಪ್ರವಿಸ್ಯಸ್ಥ:' ಎಂಬ ನಿಯಮ ರೀತ್ಯಾ ಆತ್ಮನೇ ಪದದ
ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಶಲೋ. ೩೭: ನಿಹತ - ಹೊಂದು [ಭೂತಕೃದನ್ಯಾವ್ಯಯಮ್, ಲ್ಯಬನ್ಯಮ್]

ಶಲೋ. ೩೮: ತತ್ವರೇ-ಲಿಡ್ ರೂಪ; ಪ್ರ.ಪು., ಏ.ವ. | ಶ್ರುತ್ವಾ-ಕೇಳಿ
[ಭೂತಕೃದನ್ಯಾವ್ಯಯಮ್] | ಯುಗಪತ್-ಒಟ್ಟಿಗೆ [ಅಪ್ಪಯ್ಯ] ; ಸುತ್ರಾಮ-
ಇಂದ್ರಜಿತುವಿನಲ್ಲಿ [ಮೇಘನಾದನಲ್ಲಿ] ಸುತ್ರಾಮಾ [ಇಂದ್ರ] ಗೋತ್ರಭಿಧ್ವಜೀ
ವಾಸವೋ ವೃತ್ರಾಹಾ ವೃಷಾ -ಅಮರಕೋಶ: |

ಶಲೋ. ೩೯: ಅನಿಮಿಷಭುವನೇ-ಸ್ತುರ್ಗದಲ್ಲಿ ; ನ ವಿಧ್ಯಂತೇ ನಿಮಿಷಾಣಿ ಯेषಾಂ ತೇ -
ಅನಿಮಿಷಾ: [ದೇವಾ:] ಅನಿಮಿಷಾಣಾಂ ಭುವನಂ ಅನಿಮಿಷಭುವನಂ ತಸ್ಮಿನ್ |
ವೀಕ್ಷಿತುಂ - ನೋಡಲು [ತುಮುನ್ನಾನ್ಯಾವ್ಯಯಮ್].

ಶಲೋ. ೪೦: ನೆತುಂ, ಹನ್ತುಂ, ರಚಯಿತುಂ, ಕರ್ತುಂ - ಎಲ್ಲವೂ ತುಮುನ್ನಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳ

ಶಲೋ. ೪೧: ಅಹರ್ಪತಿಕುಲತೀಲಕಸ್ಯ-ಸೂರ್ಯ [ಅಹಾಂ ಪತಿ: -ಅಹರ್ಪತಿ:]
ಪಂಚಕ್ಕೆ ತಿಲಕದಂತಿರುವ ; [ಜಿಹ್ವಾಲೋತಿಜವಸ್ತುಲ್ಯಾ -ಅಮರಕೋಶ:]
ಪ್ರತಿಷಾಸು: ಹೊರಡಲಿಚ್ಛಯಿಸ್ತುಷಾಣಿ ; [ಪ್ರಸ್ಥಾತುಂ+ಇಚ್ಛು: -ಸನ್ಯಾತ]

ಶಲೋ. ೪೨: ಯತೇಃ -ವಿಧಿಲಿಡ್ [ಆತ್ಮನೇ] ರೂಪ; ಮ.ಪು., ಏ.ವ. |

ಶಲೋ. ೪೩: ದ್ರಾಕ್ -ಶಿಷ್ಟವೇ [ಅಪ್ಪಯ್ಯ] ; ಮಾ ಭೂತ್ -ಮಾಡಿ ಲುಡ್ ಎಂಬ
ನಿಯಮರೀತ್ಯಾ ಭೂ ಧಾತುವು ಲಡ್ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ಅದರ, ನ ಮಾಡ್ ಯೋಗೇ
ಎಂಬ ನಿಯಮದಿಂದಾಗಿ 'ಅಡಾಗಮ' ಎಲ್ಲ. ನಿವಾಪೋದಕಂ-ತರ್ಪಣದ
ನೀರು.

- ಠಲೌ. ೪೦: ಕಲನೃ-ಘೃಯಸ್ವ [ಕಲನ ಥಬ್ಬಪ್ಪ ನಮ೦ಸಕಲಿ೦ಗ], ಸ್ಪುಹಯಾಲುತಾಲು: -[ಕುಡಿಯುಡೇಕೇಂಬ] ಇಚ್ಛೆಯಿ೦ದ ಚಾಚಿಡ ನಾಲಿಗೈಯುಳ್ಳವನಾಗಿ [ಸ್ಪುಹಾವತ್ ತಾಲು ವಸ್ಯ ಸ: |]
- ಠಲೌ. ೪೧: ಪಾಸ್ಯತಿ- ತ್, ಪ್ರ.ಪು, ಂ.ವ. | ಶಾರೌಗಾ:-ಚಾಣವೆಂಬ ಹಾಪು [ಶರ ಂವರಗಾ:]; ಅಪಾಸ್ಯ-ಚಿಟ್ಟುಕೇಟ್ಟು [ಭೂತಕದನಾವ್ಯಯಮ್]
- ಠಲೌ. ೪೨: ಮುಕ್ತಾ - ಭೂತಕದನಾವ್ಯಯಮ್ |
- ಠಲೌ. ೪೩: ನಿಶಾಮ್ಯ -ಕೇಳಿ [ಭೂತಕದನಾವ್ಯಯಮ್]
- ಠಲೌ. ೪೪: ತಠಭುಧ: [ತಠಸಿ ತುಥ್ಯತ ಇತಿ] -ಅಗ್ನಿಯು.
- ಠಲೌ. ೪೫: ಜಪಾನ-ಕೇ೦ದನು ; ಹನ್ ಥಾತು; ಲಿಡ್ ರೂಪ, ಪ್ರ.ಪು, ಂ.ವ. | ನಕೆ- ಠಾತ್ತಿಯಿಲ್ಲ [ಅವ್ಯಯ]
- ಠಲೌ. ೪೬: ವಿಶ್ವಭಗಾ [ವಿಶ್ವಂ ವಿಭಗೀತಿ] - ಭೂಮಿಯು.
- ಠಲೌ. ೪೭: ಪಿಥಾತುಮನಸಾಂ [ಪಿಥಾತು ಮನೌ ವೆಠಾ ತಾಂ]-ಮುಚ್ಚಿಕೇಳುಲು ಇಪ್ಪುಳ್ಳವ೦ದ, ತು ಕಾಮಮನಸೌರಪಿ ಎಂಬ ನಿಯಮರೀತ್ಯಾ ತಮುಸ್ಕ೦ಡ ಅಪ್ಪಿಯಿಡಲಿಸ [ಪಿಥಾತು] ಅನುಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬ೦ದಿಡ. ಕಲಿನ್ದಶಾಲತನಯಾ-ಯಮುನಾ ನಡಿ ; ಕಲ್ತಾಲ-ದೇಗಡ್ಡ ಅಲೆ.
- ಠಲೌ. ೪೮: ಸಪ್ನಾರ್ಚಿ:-ಅಗ್ನಿಯು. [ಸಪ ಅರ್ಚೀಠಿ ವಸ್ಯ ಸ: |]
- ಠಲೌ. ೪೯: ಸಮೆತು-ಸೇರಲು [ತುಮುನನಾವ್ಯಯಮ್]
- ಠಲೌ. ೫೦: ಯಾಜುಕ: ಯಜ್ಞ ಮೂಡುವವನು. [ಇತ್ಯಾಶಾಲಿನ್ಯೌ ಯಾಜುಕ:- ಅಮರಕೌಶಾ:], ಪಾಲಸ್ಯ: [ಪುಲಸ್ಯಸ್ಯ ಅಪತ್ಯ ಪುಮಾನ್]- ಠಾವಣ ; ಂನ:- ಕಳಂಕ [ಕಬ್ಬಲ, ಪಾಪ] [ಕಲುಠಂ ವೃಜಿನೇನೌಠಂ -ಅಮರಕೌಶಾ:]
- ಠಲೌ. ೫೧: ವಿವಕ್ಷಿತು -ಹೇಳಲು [ತುಮುನನಾವ್ಯಯಮ್].
- ಠಲೌ. ೫೨: ಇದಿತಿ-ಶೀಘ್ರವಾಗಿ [ಅವ್ಯಯ].

- ಠಲೌ. ೫೩: ಯಥೇಚ್ಛಮ್ [ಇಚ್ಛಾಸದೃಶಾ]-ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ; ತಪನತನಯ: - ಸೂರ್ಯ [ತಪನ] ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನು.
- ಠಲೌ. ೫೪: ಆಹಲ್ಯಾ -ಹತ್ತಿ ; ಅವರಲ್ಯಾ -ಇಳಿದು [ಎರಡು ಪದಗಲೂ ಭೂತಕೃದ೦ತ ಅವ್ಯಯ] ; ಲ್ನುತಮಾರವಯ-ನೇಗಿಯಿತ್ತ [ಕುಪ್ಪಳಸುತ್ತು] ; ಕಪಿನ್ಯಾಂ ಚಮು: ಕಟಗಲ ಸೇಸೆಯು.
- ಠಲೌ. ೫೫: ಆಲೌಕಯ -ಕೆ೦ಡನು, ತಡ್ ರೂಪ; ತ.ಪು, ಂ.ವ. |
- ಠಲೌ. ೫೬: ವ್ಯಪನೀಯ -ಹೋಗಲಾಡಿ [ಭೂತಕದನಾವ್ಯಯಮ್], ಪ್ರಸ್ಥಾತುಕಾಮ: ಹೋರಡಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ [ತು ಕಾಮಮನಸೌರಪಿ ಎಂಬ ನಿಯಮ ರೀತ್ಯಾ ಅನುಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬ೦ದಿಡ.]
- ಠಲೌ. ೫೭: ಪ್ರತಿಷಾಸ್ತುನ್ [ಪ್ರಸ್ಥಾತು+ಇಚ್ಛುನ್]-ಹೋರಡಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಪೂಜವನು; ಮುದ್ರಯಿಲ್ಯಾ -ಡೆಹುಡಿದು ; ಪ್ರಪನ:-ಬ೦ದಿಡ್ಡೇನೆ.

MODEL QUESTION PAPER

ಮೂದಲಿ ಪುಸ್ತಕ ಪುಸ್ತಕ

Instructions :

1) Answer either in Sanskrit or English or Kannada.

2) Question Nos. I and VII should be answer in Sanskrit only.

Time : 3 hrs

Max. Marks - 100

[1x20=20]

I ಸಮೀचीनमुत्तरं चित्वा लिखत ।

१) कः सीतां विचेतुं गतः?

- 1) सुग्रीवः ।
- 2) जाम्बवान् ।
- 3) हनूमान् ।
- 4) अङ्गदः ।

२) हनूमतः चरणनिष्पीडनं सोढुं कः अक्षयः?

- 1) विन्ध्यशैलः ।
- 2) सह्यशैलः ।
- 3) हिमशैलः ।
- 4) महेन्द्रशैलः ।

३) विश्रमाय पवननन्दनं कः प्रार्थितवान्?

- 1) मैनाकः ।
- 2) पिनाकः ।
- 3) गोमुखः ।
- 4) विमुखः ।

४) हिरण्यनाभः कः?

- 1) पिनाकः ।
- 2) मैनाकः ।
- 3) सुमुखः ।
- 4) दुर्मुखः ।

५) पर्वतभोदी कः?

- 1) इन्द्रः ।
- 2) वरुणः ।
- 3) अग्निः ।
- 4) वायुः ।

६) द्विरसनजननी का?

- 1) विरसा ।
- 2) सुरसा ।
- 3) नीरसा ।
- 4) उरसा ।

७) हनूमान् कस्याः जठरे प्रविष्टवान्?

- 1) सुरसायाः जठरे ।
- 2) विरसायाः जठरे ।
- 3) नीरसायाः जठरे ।
- 4) सरसायाः जठरे ।

८) प्रतीचीं दिशां कः प्रविशति?

- 1) भास्वान् ।
- 2) यशोमान् ।
- 3) हिमवान् ।
- 4) हनूमान् ।

९) शशलाञ्छनः कः?

- 1) सूर्यः ।
- 2) चन्द्रः ।
- 3) वरुणः ।
- 4) इन्द्रः ।

१०) लङ्काप्रवेशनवनाटकसूत्रधारः कः?

- 1) हनूमान् ।
- 2) यशोमान् ।
- 3) श्रीमान् ।
- 4) कीर्तिमान् ।

११) रावणसार्वभौमनगरी का?

- 1) लङ्का ।
- 2) विदर्भः ।
- 3) अङ्गः ।
- 4) वङ्गः ।

१२) जनकनन्दिनी का?

- 1) लता ।
- 2) सीता ।
- 3) कविता ।
- 4) भविता ।

१३) हनूमान् लङ्कायां किं वनं प्रविष्टवान्?

- 1) अशोकवनं ।
- 2) दारुकावनं ।
- 3) केतकीवनं ।
- 4) तमालवनं ।

१४) चम्पूराभाषणस्य कर्ता कः?

- 1) अङ्गराजः ।
- 2) कलिङ्गराजः ।
- 3) काम्भोजराजः ।
- 4) भोजराजः ।

१५) दुःस्वप्नवृत्तान्तं का जगाद?

- 1) एकजटा ।
- 2) द्विजटा ।
- 3) त्रिजटा ।
- 4) पञ्चजटा ।

१६) हनुमान् कस्य दूतः?

- 1) अङ्गदस्य ।
- 2) रामस्य ।
- 3) कृष्णस्य ।
- 4) भीमस्य ।

१७) मैथिली पूर्वं केन मूरेण वाञ्छिता?

- 1) मायामूरेण ।
- 2) राखाभूरेण ।
- 3) चित्रमूरेण ।
- 4) विचित्रमूरेण ।

१८) चित्रकूटनटवने रामः कं काकं दृष्टवान्?

- 1) हलाधरं ।
- 2) पयोधरं ।
- 3) धाराधरं ।
- 4) शिरोधरं ।

१९) सीता कपिवराय अभिज्ञानार्थं किं दत्तवती?

- 1) रत्नमणिं ।
- 2) चूडामणिं ।
- 3) धवलमणिं ।
- 4) कृष्णमणिं ।

२०) मेघनादः कः?

- 1) इन्द्रजित् ।
- 2) सुरजित् ।
- 3) असुरजित् ।
- 4) नागजित् ।

II लघुटिप्पणी: लिखत [द्वयोरेव]

[2x6=12]

ಯಾಜ್ಞದಾಸರೂ ಎರಡು ಪುಟ್ಟಗೋರಿ ಲಕ್ಷಾ ಚಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಬರೆದಿರು.

Write short notes on any two of the following.

- 1) रामायणम् ।
- 2) सुरसा ।
- 3) मैनाकः ।
- 4) लङ्कादहनप्रसङ्गः ।

III प्रबन्धरूपेण उत्तरत । [द्वयोरेव]

[2x12=24]

ಯಾಜ್ಞದಾಸರೂ ಎರಡನ್ನು ಕೂಡು ಪುಬಂದದೂಷದಲಿ ಉಬ್ಬಿರು.

Write an essay on any two of the following.

१) हनुमतः पादाधारतः जाता महेश्वरीलस्य स्थितिः ।

ಹನುಮಂತನ ಪಾದಾಧಾರತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹೇಂದ್ರಶೈಲದ ಸ್ಥಿತಿ.

Write an essay on condition of Mahendra Shaila by the footstep of Hanuman.

२) भोजराजस्य देश-काल-कृती: अधिकृत्य लिखत ।

ಭೋಜರಾಜಸ್ಯ ದೇಶ-ಕಾಲ-ಕೃತಿಗಲ್ಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಿರಿ.

Write an essay on place, date and works of Bhojia.

३) हनुमतः समुद्रोल्लङ्घनप्रसङ्गं वर्णयत ।

ಹನುಮಂತನ ಸಮುದ್ರೋಲ್ಲಂಘನ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ.

Describe the 'ಸಮುದ್ರೋಲ್ಲಂಘನಪ್ರಸಂಗ' of Hanuman.

IV द्वयोः श्लोकयोः अनुवादं कृत्वा भावं विरादयत । [6x2=12]
ಯಾಪುನಾದರೂ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿ ಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

Translate and explain any two of the following.

- 1) पक्षाभिघातरयरोचितवीचिमालात्
पार्थोनिधेः पवननन्दनविश्रमाय ।
उतुङ्गशुङ्गकुलकीलितनाकलोको
मैनाकभूभृदुदजृम्भत संभ्रमेण ॥
2) एषा राक्षससार्वभौमनगरी रक्षश्चमूरक्षिता
तस्येदं सदनं सुवर्णशिखरं बिभ्रणमभ्रावलिम् ।
एतपुष्पकमाहतं धनपतेरित्यादरान्मारुते -
स्तत्रादर्शयद्विन्दुदीपकिरणप्रद्योतितशा निशा ॥
3) असौ जनकनन्दिनीं तत इतो विचिन्वन्क्षणा -
दशोकवनिकामगादपगतान्वमार्गभ्रमः ।
परामभिलषन् गतिं शमधनो यथा निर्मम-
स्त्रयीमखिलकिल्बिषप्रशमनैकदिव्यौषधिम् ॥
4) देव्या दशाननवचोमयवज्रदीर्ण -
कर्णात्तरव्रणविरोपणभेषजानि ।
विस्रम्भणार्थमयमन्वयसंगतानि
रामाभिकीर्तनमधूनि शनैर्न्यषिञ्चत् ॥

V ससन्दर्भं विवृणुत । [त्रयाणामेव] [3x4=12]
ಸಂದರ್ಭ ಸಹಿತ ವಿವರಿಸಿ. [ಮೂರಕ್ಕೂ ಮಾತ್ರ]

Annotate any three of the following

- 1) सौम्य विश्रम्य गम्यताम् ।
- 2) सर्वथापि वितथमनोरथो दाशरथिः।
- 3) दुःस्वप्नमेकं त्रिजटा जगाद ।
- 4) का नाम रामधनुषः प्रथिता प्रशस्तिः ।
- 5) दूतो न वध्य इति शास्त्रगिरा रुरोध ।

VI अ) चम्पूकाव्यस्य उगम विकासौ अधिकृत्य लिखत । [1x10=10]
ಚಂಪೂಕಾವ್ಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಿರಿ.

Write an essay on origin and development of Champukavyam.

अथवा
पञ्चचम्पूकाव्यानि अधिकृत्य लिखत ।
ಐಂಚ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಿರಿ.

Write about five Champukavyas.

अथवा

आ) लघुटिप्पणीं लिखत । [द्वयोरेव] [2x5=10]

ಲಘುಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಿರಿ (ಎರಡಕ್ಕೆ)

Write short notes on any two of the following

- 1) अनन्तभः ।
- 2) त्रिविक्रमभः ।
- 3) वेङ्कटाध्वरी ।
- 4) जीवन्धरचम्पूः ।

VII गद्यभागमिदं पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि लिखत । [10]

गीतगोविन्दं जयदेवकवेः प्रसिद्धं काव्यम् । वैष्णवभक्तिपरम्परायां इदं काव्यं श्रेष्ठमिति परिगण्यते । जयदेवः बंगाललक्ष्मणसेनस्य आस्थाने आसीत् । गोवर्धनः धोषी उमापतिधरश्च तस्य समकालीनाः कवयः तास्मिन्नेव आस्थाने आसन् । क्रि. श. द्वादशतमशतकं तस्य कालः । गीतगोविन्दे द्वादशसर्गाः सन्ति । एकैकस्मिन् सर्गे कतिचन विभागाः सन्ति । तेषु विभागेषु गेयच्छन्दसि रचिताः पदावल्यः निबद्धाः । कथनिरूपणं तु पदावलीनां मध्ये विन्यस्तैः श्लोकैः क्रियते । वृन्दावने राधाकृष्णयोः रासलीला अस्य काव्यस्य वस्तु ।

प्रश्नाः

- १) गीतगोविन्दं कस्य काव्यम्?
- २) जयदेवः कस्य आस्थाने आसीत्?
- ३) जयदेवस्य कालः कः?
- ४) गीतगोविन्दे कतिसर्गाः सन्ति?
- ५) अस्य काव्यस्य वस्तु किम्?

~~*~*~*